

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Diplomová práce

Hranice demokracie jako výzva ve výuce občanské výchovy

The boundaries of democracy as a challenge in civic
education

Vypracoval: Bc. Martin Elíša Jindra
Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Hanáček, Ph.D.

České Budějovice 2023

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracoval pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích:

.....

Bc. Martin Eláša Jindra

Na tomto místě bych chtěl poděkovat všem osobám, které mi byly oporou při dokončování následujícího textu, ať už patří do mého profesního či soukromého života. Kompletace této práce trvala déle než kdokoli z nás očekával, přesto jsem se setkával se vstřícným přístupem, náležitým respektem a upřímně mířenou radou.

V první řadě tento dík náleží vedoucímu diplomové práce PhDr. Vladimíru Hanáčkovi, Ph.D., jehož klidný přístup k hledání řešení je mi inspirací. Zároveň chci také poděkovat svým rodinným příslušníkům a partnerovi, kteří mi vždy v případě potřeby pomohli vytvořit produktivní prostředí k psaní. Na místě je také poděkovat kolegům ze školy, kde aktuálně působím jako pedagog, za jejich podporu při testování mých příprav hodin na žácích.

Anotace

Diplomová práce je věnována didaktické transformaci politologického tématu *hranic demokracie* aplikované ve výuce výchovy k občanství (Vko). Obsahuje teoretickou (politologickou) a praktickou (didaktickou) část. V teoretické části práce analyzuje populistický přístup vládnutí některých současných politiků, kteří se ve své konkrétní zemi dostali k moci, a následky jejich vlády na demokratické fungování státních institucí. Pro tento účel byly vybrány tři příklady - Andrej Babiš (ANO 2011), Donald J. Trump (Republican Party) a Recep Tayyip Erdoğan (AK PARTİ). Text navazuje syntézou získaných poznatků, čímž vytváří profil nedemokratického populisty, mimo to analyzuje průniky tématu s RVP ZV, učebnicemi internetovými materiály. V praktické části jsou politologická data didakticky transformována do výuky tématu ve výchově k občanství v alternativní škole, finálně je tato výuka upravena na dvouhodinovou lekci *hranic demokracie*.

Klíčová slova

Hranice demokracie, Výchova k občanství, Didaktická transformace, Populismus

Abstract

The master's thesis objective is a didactic transformation of the political science theme *boundaries of democracy* in civic education. It contains a theoretical (political sciences) and a practical (didactic) part. The theoretical part of the work analyses the populist approach to governance of certain current politicians who gained a vast amount of political power in their state. Three examples were chosen for this purpose: Andrej Babiš (ANO 2011), Donald J. Trump (Republican Party), and Recep Tayyip Erdoğan (AK PARTİ), their characteristics are merged to make a populist politician dangerous for the democratic establishment. In the practical part, these data are didactically transferred to teaching civic education. It analyses textbooks and internet manuals for teachers. The thesis ends with teaching of the given topic in an alternative school and transferring that experience into a methodical lecture for teaching *the boundaries of democracy*.

Keywords

Boundaries of democracy, Civic education, Didactic transformation, Populism

Obsah

Úvod	8
1. Definování pojmů.....	11
1.1. Pojmy politologické	11
1.2. Pojmy pedagogické.....	22
2. Analýza a syntéza politik populistických aktérů	29
2.1. Andrej Babiš.....	30
2.2. Donald John Trump.....	35
2.3. Recep Tayyip Erdoğan.....	38
2.4 Syntéza charakteristik a tvorba fiktivního populisty	42
3. Současné možnosti výuky tématu na II. stupni základních škol.....	46
3.1. Návaznost na Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání	46
3.2. Pokrytí tématu <i>hranice demokracie</i> učebnicemi OV a MV	49
3.3. Volně dostupná metodická podpora pro pedagogy	53
3.4. Souhrnné zhodnocení současného stavu	58
4. Vlastní výuka tématu <i>hranic demokracie</i>	60
4.1. Didaktická transformace, specifikace třídy a koncepce výuky	60
4.2. Průběh výuky <i>hranic demokracie</i> v rámci třídního projektu	62
4.3. Analýza proběhlé výuky, sebereflexe a návrhy změn	70
4.4. Využití dat pro tvorbu výukové lekce	72
Závěr	80

Literatura a zdroje	83
Odborná literatura.....	83
Internetové články.....	85
Učebnice a metodické příručky	89
Ostatní internetové zdroje	91
Přílohy.....	94
Příloha I. – Nevyužité didaktické materiály	94
Příloha II. – Přípravy hodin OV s integrovaným tématem <i>hranic demokracie</i>	98
Příloha III. – Fotografické záznamy hlasování třídy během realizace výuky	106
Příloha IV. - Materiály pro výukovou lekci <i>hranice demokracie</i>	109

Úvod

Ve své diplomové práci si беру za cíl předvést způsob, jakým lze na druhém stupni základní školy vyučovat téma *hranic demokracie* v rámci výchovy k občanství, ovšem narážím i na otázku aplikovatelnosti tématu na základní školu jako nadoborově nahlíženou instituci. Nutně se věnuji didaktické transformaci tématu z politologického souboru konceptů na žáky představitelný a proces učení aktivizující materiál.

Praktické části textu samozřejmě předchází část teoretická, pro sběr dat jsem v oné vybral tři příklady vrcholných politiků, kteří jsou ve veřejném diskurzu označováni za populisty, případně též demagogy či autoritáře. Rozhodl jsem se tak proto, abych v práci vytvořil vlastní souhrn charakteristik politického aktéra majícího potenciál narušovat *hranice demokracie* ve svém státě.

Vybranými jedinci se stali Andrej Babiš (ANO 2011), Donald John Trump (Republican Party) a Recep Tayyip Erdoğan (AK PARTİ). Co se týče využívaných zdrojů pro tento úsek práce, kvůli aktuálnosti vycházím jak z politologických publikací, tak z relevantních publicistických článků, a to jak českých (převážně v případě Andreje Babiše), tak zahraničních.

Třetí kapitola je porovnáváním charakteristik tématu práce s *Rámcovými vzdělávacími plány základního vzdělávání (RVP ZV)*, učebnicemi občanské výchovy s doložkou MŠMT a pedagogy využívanými volně dostupnými internetovými příručkami a lekcemi. Data získaná z obou předchozích kapitol se poté stávají ústředním materiálem pro tvorbu příprav na samotnou mou výuku. Ta bude probíhat během října až listopadu 2023 na soukromé základní škole s alternativním přístupem k výuce v rámci vlastních hodin výchovy k občanství.

Konkrétně je tato výuka realizovaná jako integrované téma v třídním projektu *Parlament třetího trojročí*. Pro své relativně omezené možnosti aplikace na škole klasického typu je výuka při přihlédnutí k sebereflexi a možným obměnám metod přetvořena ve finální podkapitole na dvouhodinovou lekci *hranic demokracie* s více standardizovanou strukturou.

Má motivace pro výběr zadaného tématu má ne jeden aspekt. Jakožto praktikujícího pedagoga mě vedoucím práce vypsané téma zaujalo pro svou didaktickou náročnost, a to jak pro vyučujícího, tak pro vyučovaného. *Hranice demokracie* v sobě pojímají široké spektrum souvislostí jakožto relativně obecné téma s mnoha variantami pojetí. Pro žáka druhého stupně základní školy jde o téma, které dle pojetí vyučujícího může být buď naprosto formální a odtržené od žité reality dítěte, či naopak může být přirozenou součástí každodennosti a přípravy na budoucí život. Občanská výchova není pouze mou oborovou specializací, velkou roli hraje můj dlouhodobý osobní zájem o politologická témata aplikovaná v pedagogické praxi. Jsem přesvědčen, že pouze učitel (či průvodce) s autentickým zájmem o ochranu demokratických hodnot dokáže smysluplně vést své žáky při vlastním porozumění obsahům výchovy k občanství.

Na méně osobní notu, dlouhodobě v českém školství pozorujeme stigmatizaci politických témat pro svou potenciální kontroverzi či pro strach z protiprávního jednání, převážně potom na druhém stupni základních škol. Důvodem pro to může být nekompetence vedení školy, nepřiměřený vliv rodičů na chod instituce či nepochopení paragrafu 32 školského zákona „Zákaz činnosti a propagace politických stran a hnutí, zákaz reklamy.“¹

Tento jev se může stát neprávem zásadní třecí plochou při práci kteréhokoliv zodpovědného pedagoga nejen výchovy k občanství, který považuje za samozřejmé svěřeným žákům či studentům nabídnout učivo, které mu RVP a tedy nutně i ŠVP ukládá. Ze své pozice považují za motivující nabídnout vlastní optiku na to, jak se otázky daného druhu dají pojímat z hlediska politické stranickosti neutrálně, ale jak zároveň lze uchopit skutečnosti, se kterými dle RVP má být žák seznámen v pro něj přijatelné a srozumitelné podobě.

¹ Zákon č. 561/2004 Sb. In. Zákony pro lidi. (online). 2023. (citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Při rešerši již zveřejněných didaktických kvalifikačních prací do roku 2023 jsem objevil, že *hranice demokracie* nejsou otázkou reflektovanou studenty pedagogických oborů. Z teoretického hlediska jsou principy ohrožení demokracie, křehkosti demokratických struktur a vlivu moderního populismu na demokratické procesy pokryty široce, ovšem didaktickou transformací a aplikací zjištěných dat ve výuce nebylo snadné objevit. Speklativně nejbližší k mému zacílení má ojedinělá diplomová práce *Problematika demokracie ve výuce občanské výchovy* z roku 2011.² Ovšem, pro svůj dvanáctiletý odstup se nezabývá a ani nemůže zabývat aktuálními obsahy tak, jak je nabízeno v mém textu. Co se týče didaktických materiálů pro pedagogy, pojímanému tématu věnuji celou podkapitolu 3.3.

² KOŘÍNKOVÁ, Petra. *Problematika demokracie ve výuce občanské výchovy*. (online) Brno, 2011 (citováno dne: 8.12.2023). Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Radim Štěřba, DiS. Dostupné na: https://is.muni.cz/th/utzsu/Diplomova_prace.pdf

1. Definování pojmů

Jelikož se téma *hranic demokracie* a jejich využití při vyučování pohybuje v okruhu společenskovedních disciplín, které jsou specifické svou mnohoznačností využívaného repertoáru výrazů, počáteční kapitolu by bylo záhodno věnovat definování pojmů. S těmi bude následně nakládáno v samotném těle práce jako se srozumitelnými a nebude jim věnován další výklad. Některé termíny vyžadují veskrze spíše osvětlení, u jiných je vhodný komplexnější výklad a souvislosti, mohou totiž označovat jiné fenomény v návaznosti ke konkrétnímu kontextu či vzhledem k referenci konkrétního autora. Rozhodl jsem se také pro přehlednost kapitolu rozčlenit do dvou podkapitol, jsou seřazeny po vzoru následných kapitol diplomové práce.

1.1. Pojmy politologické

Na začátek výkladu se nabízí najít rámec chápání demokracie jako takové v podobě vhodné pro účely mého tématu. V návaznosti poté nepřekvapí potřeba uvést hranice, určité mantinely politického smýšlení a jednání, ať už veřejného či kuloárního, které jsou v demokratickém systému více či méně očekávané. Při jejich překročení v níže popsáných oblastech se do určité míry procesuálně posouvá demokratická forma dělby moci k jiné, méně navzájem regulované formě vládnutí.

Při nejobecnějším pohledu na demokracii jakožto způsob, jakým se řídí společenství lidí, se nabízí přímá demokracie s kořeny v prostředí před-sokratického Řecka. Jádrem takového uspořádání jsou volby vládce či vládců polis (obce), které jsou svobodné, rovné, pravidelné a tajné. Tento základní princip si uchovávají veškeré moderní demokracie, přestože jejich výklad

a aplikace jsou v mnohém značně posunuté (dnes považujeme minimálně v rozvinuté části světa za samozřejmost volební právo bez ohledu na rasu, původ, gender, třídu atd.)³

Naopak, aspekt přímé demokracie, tedy uplatňování politické moci voliče bez prostředníka (voleného zástupce, zpravidla politika) je v moderních demokraciích obecně mnohem nižší, přestože bychom mohli nalézt výjimky z tohoto pravidla. Důvody jsou nasnadě, moderní formy národních států se rozkládají na zpravidla násobně větších územích, sdružují značně více obyvatel a existují v časoprostoru, který je nesrovnatelně komplexnější z důvodu stále se prohlubující globalizace.⁴

Moderní demokracie jsou poté systémem, kde se politická moc stále odkazuje na primát lidu, je ovšem vykonávána prostřednictvím institucí a procesů, které uvádějí do chodu jejich zastupitelé. Obecně lze uvést tyto základní principy funkčních zastupitelských demokracií, které najdeme v ústavách příslušných států:

- Volby, jak už bylo výše uvedeno, jsou jádrem demokracie. V průběhu vývoje politických procesů a preferencí prošly volby v různých státech různým vývojem a dnes máme nespočet forem, přepočtů a převádění výsledků na mandáty, jinak řečeno konkrétní politické funkce.
- Většinový princip, který trvale udává, že kandidát ve volbách (ať už jde o jednotlivce či uskupení), který získá nejvíce hlasů, získá kontrolu nad politickou institucí, o níž se ucházel, a veškeré pravomoci s ní spojené. Toto na první pohled jednoduché tvrzení je v praktické rovině závislé právě na konkrétním volebním systému, převážně poté u

³ Srov. DE FEDERICIS, Nico. Populism, demagogical representation and the crisis of European democracy. In. Social Science Research Network. (Online). 2015. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=635090098026018001089110102027019113035055008027063057097125090071104125123027127023103053058028021063113098020005121094002118118025036001009122123068076119088087093032069067098126027103069100008112077123104068077092106092118067066086028125118078110127&EXT=pdf&INDEX=TRUE>, s. 7

⁴ Srov. CABADA, Ladislav a KUBÁT, Michal. Úvod do studia politické vědy. Politologie (Eurolex Bohemia). Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-41-6. S. 340 až 362

poměrných systémů voleb, kde se majoritou může stát koalice menších uskupení, čímž překoná takzvaného *vítěze voleb*, tedy uskupení s nejvíce hlasy samostatně.⁵

- Ochrana práv menšin je pro moderní zastupitelné demokracie též charakteristickou. Myšlenkou za jejím uznáváním je prevence ostrakizace menšin v případě, že by většina voličů požadovala od politické reprezentace neopodstatněné výhody. Tento princip vyrovnává princip většinový a je založený na myšlence základních lidských práv. Ta je pro moderní demokracie specifická a je od nich neoddělitelná, na rozdíl od výše zmíněných starověkých demokracií, kde byl ostrakismus přípustný jako způsob zbavení se nepohodlné osoby bez udání důvodu.⁶

- Svobodná a nezávislá média existující vedle kanálů komunikace politických činitelů. Zprostředkovávají informace pro voliče, aniž by byla přímo ovlivněna politickým zadáním. Z pohledu vzniku moderních národních států to byl hlavně tisk, dnes ovšem mluvíme o široké škále různých komunikačních kanálů s rozličnou úrovní oficiality. Svoboda a nezávislost nutně neznamená, že taková média musí být vždy objektivní, naopak. Je na voliči, aby v široké mediální konkurenci zhodnotil kvalitu, zaujatost a pravdivost konzumovaných informací. Pro následující kapitoly je záhodno doplnit, že pozitivní vliv na udržení hranic demokracie mají systémy, kde funguje *veřejnoprávní média*, tedy informační kanály financované občany státu pomocí koncesionářského poplatku, což jim propůjčuje značnou nezávislost na politické reprezentaci.⁷

- Právní rámce politických procesů jsou vždy definované s jistou konkrétností. Mezi hlavní patří rozdělení politické moci ve státě, ustanovení základních institucí nezávislých

⁵ Srov. CABADA, Ladislav a KUBÁT, Michal. Úvod do studia politické vědy. Politologie (Eurolex Bohemia). Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-41-6. S. 268 až 308

⁶ Srov. BLEICKEN, Jochen. Athénská demokracie. Přeložil Jan SOUČEK. Oikúmené. Praha: Oikoymenh, 2002. ISBN 80-7298-055-6, s. 550

⁷ Srov. HVÍŽĎALA, Karel. Komentář: Moudrý lid zvítězil nad médii, in. Aktuálně.cz. (online). 2013. (citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://nazory.aktualne.cz/komentare/komentar-moudry-lid-zvitezil-nad-medii/r~i:article:769954/>

na této moci, doba trvání mandátů politických funkcí a podobně. Základ těchto rámců z ústavních pořádků států poté specifikují dané zákonodárné orgány. V širším pojetí nad těmito ustanoveními stojí nepsaná pravidla chování. Pramení ze vzájemného respektu mezi demokratickými politickými hráči vůči sobě i vůči demokratickému státnímu zřízení jako takovému a jeho dlouhodobému zachování. Akcentace širšího vnímání závazných nepsaných pravidel je pro fungující moderní demokratické systémy též typická.⁸

- Občanská společnost je v neposlední řadě nutným pilířem moderní demokracie. Svobodná a nezávislá média potřebují čtenáře, politická uskupení potřebují podporovatele, ovšem i na státu nezávislé organizace potřebují aktivní členy, kteří si budou vědomi své politické moci. Vliv uvědomělých občanů nekončí volbami samotnými, vzhledem k aktuálním potřebám může znamenat více či méně organizovaný tlak (*lobbying*) na konkrétní politické zastupitele nebo kontinuální účast na celospolečenské debatě. Případně takové angažmá na věcech veřejných může znamenat participaci v uskupení věnujícímu se jednomu konkrétnímu tématu (například nefunkční či zastaralou legislativou v určité oblasti trestního práva), nemá ovšem ambice stát se zákonotvorným či jinak politicky odpovědným orgánem. Pro taková uskupení se v českém prostředí vžil název *politické neziskovky*, tedy v politickém dění angažované *nevládní organizace*. Nutno dodat, že jde o výraz napříč politickým spektrem často užívaný pejorativně. Nicméně, ve skutečnostech popisovaných následujícími kapitolami hrají i tito aktéři svou nezastupitelnou roli.⁹

Stejně jako máme pozitivní vymezení pojmů, máme i vymezení negativní, nepopisující, co fenomén je, ale opačně, co není. Tento princip nyní využijí k vysvětlení, co je míněno v tomto

⁸ Srov. LEVITSKY, Steven a ZIBLATT, Daniel. Jak umírá demokracie. Přeložil Jaroslav VEIS. Globus (Prostor). Praha: Prostor, 2018. ISBN 978-80-7260-394-7. S. 168 až 183

⁹ Srov. CABADA, Ladislav a KUBÁT, Michal. Úvod do studia politické vědy. Politologie (Eurolex Bohemia). Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-41-6. S. 369 až 386

textu výrazem *hranice demokracie*, respektive co jím myšleno není. Pro klasifikační práci není stěžejní analyzovat, kde se nachází hranice, za které ještě v komparativní politologii mluvíme o demokratickém systému, případně kdy jím již dané zřízení není, nemá na to ani rozsah. Navíc na toto téma existují relevantní a mezinárodně uznávané zdroje, které se každý rok pravidelně aktualizují. *Hranice demokracie* v této práci neznamenaají ani téma politické filozofie kladoucí otázku, co to ve skutečnosti znamená být demokratickým systémem, pokud vezmeme v úvahu faktory jako například reálná nerovnost mezi lidmi na základě různých kritérií. Co *hranicemi demokracie* v těchto řádcích tedy myšleno je, jsou konkrétní mantinely chování a vystupování, které vrcholní politici musí dodržovat, aby svým působením nenarušovali v určitém časovém horizontu demokratickou formu vlády ve státě. Pro názornost jsou vybrány případy, které jsou relativně jednoznačné.

Aby to ale nebylo příliš jednoduché, odborné texty zabývající se danou věcí přicházejí s pojmy, které teoreticky striktní hranici mezi demokracií a autokracií zamlžují, aby poukázaly na specifika historického a kulturního kontextu jednotlivých systémů. Jedním z takových termínů je *defektní demokracie*, která specificky popisuje situaci v České Republice po roce 1989, převážně popisuje období takzvané *opoziční smlouvy*.

Takto nefunkční demokratický systém jako vedlejší produkt svého fungování vytváří politické vakuum, zpravidla je zaplněno figurou s vystupováním a rétorikou osobnosti působící mimo okruh etablovaných politiků. Ti se prosazováním svých partikulárních zájmů zpronevěřili voličům napříč politickým spektrem. Nedílnou součástí této sebe prezentace je zpravidla vymezování se proti tradičním strukturám. Pokud zůstanu u potřeb své diplomové práce, na společenských náladách z tohoto období vyvěrajících vyrostl odpor středních vrstev, který dal

vzniknout politickému hnutí ANO 2011, tomu jsem se rozhodl v následujících kapitolách též zabývat.¹⁰

Pokud bychom přeci jen chtěli *defektivní demokracii* nějak přiblížit jakožto termín, jde o stav věcí veřejných, ve němž se do klasického modelu spolupráce *stát a občané* přidává *netransparentní byznys*. Ten se státem prorůstá, dává zesilováním korupce nebo takzvaným *klientelismem* progresivně vznikat politikům, kteří jsou čím dál tím více svolní k podpoře netransparentního byznysu a oddaluje tím politický život od běžných občanů, čímž se kruh uzavírá.¹¹

S *klientelismem* se možná i pro svou fonetickou podobnost čas od času zaměňuje pojem *korporativismus*. To je ekonomický a politický systém, ve němž mají výrazný vliv na fungování společnosti (potažmo dělbu moci) korporace, tedy soukromé skupiny s nějakým vlastním zájmem, ať už je finanční, ideologický, či nějaký další. Stát naopak není výrazným hráčem ve veřejném životě, regulace z jeho strany nejsou očekávané či vůbec dostupné. Základní rozdíl mezi těmito dvěma pojmy je, že *korporativismus* z teoretického hlediska se sebou nemusí vždy nést negativní konotace. Korporacemi v nehodnotícím pojetí mohou být oborové komory, zaměstnanecké svazy, zájmové spolky a tak dále, jejichž vliv na státní aparát může přinést benefity obdobné centrálně plánované ekonomice.¹²

Reálně se ovšem *korporativismus* jako funkční politický model neosvědčil, jeho využíváním se prezentoval historicky například Mussoliniho fašistický režim v Itálii. Z důvodů, které jsou již nad rámec zkoumaných skutečností v této diplomové práci, inklinuje politický model k potlačování individuálních svobod a prosazování autoritářských politických lídrů. Pokud fungování korporativistického systému ztrácí kvalitu otevřené diskuze mezi zástupci

¹⁰ Srov. KLÍMA, Michal. Od totality k defektní demokracii: privatizace a kolonizace politických stran netransparentním byznysem. Praha: Slon, 2015. Politické systémy. ISBN 978-80-7419-139-8, s. 50 až 62

¹¹ Srov. tamtéž, s. 217 až 222

¹² Srov. ŘÍCHOVÁ, Blanka. Přehled moderních politologických teorií. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-177-8, s. 177 až 195

jednotlivých odvětví a sociálních tříd, proměňuje se v jiný způsob organizace společnosti. Normou se stává prorůstání soukromé a veřejné sféry, masové netransparentní nakládání se zdroji, monopolizace či oligopolizace trhu, upřednostňování osob s korupčními či dokonce autoritářskými tendencemi ve vnitrostranických strukturách. Na této úrovni jsou vidět s *klientalistismem* výrazné podobnosti.¹³

Nutno dodat, že jistá míra korupce se dá očekávat v každém politickém systému, avšak právě jednou z ochran *hranic demokracie* je zamezit tomu, aby se netransparentní zacházení s veřejnými financemi stalo normou. Primárním způsobem ochrany před takovým osudem jsou silné transparentní procesy rozhodování, nezávislý soudní aparát a etické normy jako závazné dokumenty požadované od politiků samotnými voliči.¹⁴

Ve fungujícím zřízení země se zastupitelskou formou demokracie můžeme mimo jiné vyzorovat zdravou míru ideologického střetu. Politické uskupení soupeřící o hlavy voličů mají vymezenou svoji politickou ideologii, která ně nějakým způsobem determinuje k míření na určitou například sociální skupinu. Takto můžeme vymežit základní dělení politických uskupení na levicové a pravicové, případně získáme klasické politické ideologie socialismu, liberalismu a konzervatismu. Pokud do tohoto mixu přidáme kulturní faktor, do opozice vůči poslednímu jmenovanému se poté staví rozličné formy progresivismu.¹⁵

Ovšem, pro naše potřeby je důležitá jiní politická ideologie, a to je *populismus*, u kterého jde intuitivně cítit, že do výše zmíněné struktury *-ismů* nezapadá. Je do jisté míry vůči všem z nich v protikladu jakožto proti ideologicky zakotveným myšlenkovým proudům. V politické reprezentaci je to směr zdůrazňující důležitost lidu či *obyčejných lidí*, což se sebou z logiky nese

¹³ Srov. ŘÍCHOVÁ, Blanka. Přehled moderních politologických teorií. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-177-8, s. 177 až 195

¹⁴ Srov. KLÍMA, Michal. Od totality k defektní demokracii: privatizace a kolonizace politických stran netransparentním byznysem. Praha: Slon, 2015, s. 61 až 62 a 114 až 129

¹⁵ Srov. CABADA, Ladislav a KUBÁT, Michal. Úvod do studia politické vědy. Politologie (Eurolex Bohemia). Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-41-6. S. 132 až 162

ideovou vyprázdňenost populistickým hnutím sobě vlastní, nabízející značnou flexibilitu postojů. Z této pozice sledují primárně aktuální zájmy a priority, o kterých je ten který populistický aktér přesvědčený, že jeho či její potenciale široký elektorát má. To populistu či populistku staví do opozice nejen vůči konkurenčním politickým stranám, ale obecně jakýmsi etablovaným elitám, potažmo i státním institucím, které jsou zpravidla označovány za *establishment*. Jedná se polarizující rozlišení skupin osob na *my a oni*, přičemž populistický politik je s přihlédnutím k veřejnému mínění v roli arbitra rozhodujícího, kam který z politiků či obecně figur ve veřejném prostoru náleží. Nezřídka kdy se populisté snižují k hrubějšímu či pejorativnějšímu výrazivu pro zvýraznění míry konfliktu.¹⁶¹⁷

Pokud bychom na existenci, vznik a rozšíření populismu pohlíželi jako na problematiku politické nabídky a poptávky, z pravidla se populismus v moderních demokraciích výrazně prosazuje tam, kde lze vyzorovat pomyslnou *propast* mezi občany státu a politickou reprezentací. Jinými slovy tedy v těch politických systémech, kde občanská společnost náležitě neplní svoji funkci prostředníka mezi občany státu a jejich zastupiteli. Tento jev je pouze umocněn, pokud politici ve velkém využívají moci k obstarávání svých partikulárních zájmů. Dlouhodobě takové chování vede k prorůstání nelegálního byznysu s veřejnou správou, což dává vysokou míru věrohodnosti populistickému politikovi proti tomuto chování se vymezujícímu.¹⁸

Populismus může nabývat levicových i pravicových podob, samostatně totiž nejde o politickou ideologii založenou na určité a neměnné ideji dokonalého státu, někdy je také odbornými autory označován za ideově vyprázdňený. Naopak pro populistickou stranu či hnutí není

¹⁶ Srov. TABERY, Erik. Opuštěná společnost: česká cesta od Masaryka po Babiše. V Praze: Paseka, 2017. ISBN 978-80-7432-849-7. S. 48 až 70

¹⁷ Srov. MÜLLER, Jan-Werner. Co je to populismus? Přeložil Markéta HOFMEISTEROVÁ. Praha: Dybbuk, 2017. ISBN 978-80-7438-183-6. S. 11 až 31

¹⁸ Srov. KLÍMA, Michal. Od totality k defektní demokracii: privatizace a kolonizace politických stran netransparentním byznysem. Praha: Slon, 2015, s. 106 až 124 a 198 až 206

výjimečné svá ideová stanoviska měnit, případně kombinovat postoje a koncepce, které by se mohly zdát zdánlivě neslučitelné.¹⁹

Výše popsaný jev je způsoben potřebou flexibilně reagovat na aktuální nálady ve společnosti. Z tohoto důvodu bývají politická stanoviska populistických aktérů často záměrně jednoduchá, krátkodobá a radikální, nehledě na komplexnost reálného problému. Není náhodou, že populistická uskupení také bývají takzvanou *stranou jednoho muže*, tedy že zpravidla předseda příslušného uskupení je zároveň jeho neodmyslitelným dlouhodobým lídrem. Jde o jednoduše čitelný charakter, který dodává dojem legitimacy jednoduchým řešením svou osobností či vystupováním a ideologicky splývá s politickým uskupením. To je problematické mimo jiné protože taková strana či hnutí ze své podstaty nepovažuje fungující vnitřní demokratické mechanismy za nutné či dokonce za prospěšné.²⁰

Ideologická vyprázdňenost populismu je v některých případech vyplňována prostředky politicky motivovaného výkladu historie dané země. V binárně vykonturované minulosti populistický lídr buduje mlhavý narativ ztraceného úspěchu. Nezřídka kdy to se sebou nese *historický relativismus* událostí, ke kterým by se potenciálním voličům špatně vztahovalo jako k zářné minulosti státu. Jde v podstatě o konstrukci symbolů z nichž více či méně podloženě pramení národní hrdost, čímž vzniká příběh na míru ušitý postojům širokého voličského okruhu. Populista bájný příběh velikosti země náležitě opěvuje a avizuje, že on sám má rychlý a efektivní plán, jak onu skvělost může navrátit.²¹

Při objasňování populismu je potřeba též poznamenat, že populistický přístup či prvky populismu nemají pouze primárně populistická hnutí. V širším pojetí významu tohoto pojmu

¹⁹ Srov. TABERY, Erik. Opuštěná společnost: česká cesta od Masaryka po Babiše. V Praze: Paseka, 2017. ISBN 978-80-7432-849-7, s. 48 až 70

²⁰ Srov. MÜLLER, Jan-Werner. Co je to populismus? Přeložil Markéta HOFMEISTEROVÁ. Praha: Dybbuk, 2017. ISBN 978-80-7438-183-6, s. 11 až 31

²¹ Srov. MÜLLER, Jan-Werner. Co je to populismus? Přeložil Markéta HOFMEISTEROVÁ. Praha: Dybbuk, 2017. ISBN 978-80-7438-183-6, s. 46 až 48

můžeme považovat za populistický pouze krok či přístup, který vykoná představitel jinak nepopulistického politického proudu. Obecně nemá populismus nutně pouze negativní konotace, je chápán jako přirozený důsledek odtržení politické reprezentace od občanů konkrétního státu. Konsekvencí populismu může být obnovení funkčního dialogu mezi vrcholnými představiteli politických stran a jejich elektorátem.²²

Hrozbou pro demokracii je populismus v momentě, kdy populistický lídr odmítá respektovat demokratické instituce a procesy, zpochybňování jejich legitimacy se poté stává jedním z míst ve veřejném prostoru tematizovaných pro zvýšení podpory mezi voliči, zřídka kdy s ohledem na fakta. Demokracii poškozujícími útoky tohoto typu jsou kritika nezávislosti tisku, nerespektování Ústavního pořádku dané země, případně také osočování názorové opozice z nenávisli vůči občanům země, ale bylo by možno jmenovat i další silně emočně zabarvené skutky fakticky nevyvratitelné.²³

Po detailním popisu populismu je na řadě přiblížit *autoritářství*. Avšak v případě, kdy jsou zkoumány *hranice* demokracie a jejich narušování, popis autoritářského stylu vládnutí je ve své prvotní fázi odvrácenou stranou téže mince. Opět lze jmenovat systematické omezování svobodných médií, oslabování nezávislých institucí, kriminalizaci politické opozice, tedy ve zkratce nulovou toleranci plurality názorů ve společnosti a snahu o absolutní uchvácení moci v rukou autoritáře, případně osob jemu či jí naprosto loajálních.²⁴

²² Srov. DE FEDERICIS, Nico. Populism, demagogical representation and the crisis of European democracy. In. Social Science Research Network. (Online). 2015. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=635090098026018001089110102027019113035055008027063057097125090071104125123027127023103053058028021063113098020005121094002118118025036001009122123068076119088087093032069067098126027103069100008112077123104068077092106092118067066086028125118078110127&EXT=pdf&INDEX=TRUE>, s. 3 a 10

²³ Srov. MÜLLER, Jan-Werner. Co je to populismus? Přeložil Markéta HOFMEISTEROVÁ. Praha: Dybbuk, 2017. ISBN 978-80-7438-183-6, s. 33 až 45

²⁴ KLÍMA, Michal. Od totality k defektní demokracii: privatizace a kolonizace politických stran netransparentním byznysem. Praha: Slon, 2015, s. 202 až 219

Rozdíl mezi narušováním demokratických procesů a autoritářským způsobem vládnutí se nachází v následných fázích politického působení daného politika. Pokud autoritář finálně naruší demokratické principy své země natolik, že se stává neregulovatelným hegemonem usurpujícím veškerou politickou moc, jeho snažení teprve na svém počátku. Tento stav je neméně křehký než demokracie samotná, i po získání totální moci autoritář dál přetváří podobu systému, jehož otěže třímá. Charakteristické je budovat ve společnosti silné nacionalistické cítění propojené s kultem své osobnosti, nezřídka kdy proto déle fungující autoritářské režimy replikují pro své vrcholné mocnáře monarchistické způsoby vystupování, v krajních případech (dnešní Severní Korea) je autokrat vyloženě zbožšťován.²⁵ V totalitně řízené společnosti se poté často prosazují radikální vládní intervence do ekonomiky a masivní korupce na všech úrovních socioekonomické hierarchie, obojí je integrální součástí žité paměti starších generací obyvatel bývalého Československa.²⁶

Z výkladu je zřejmé, že mezi autoritářstvím a populismem je zásadní rozdíl, přestože některé aspekty politického jednání mohou mít oba přístupy shodné. V reálné politice se mohou prolínat v rámci jednoho uskupení, či dokonce mohou být prezentovány jednou osobou, populistickým autokratem.

Populistická politika je z pravidla extrémně kritická k předešlé politické reprezentaci, potažmo také demokratickým postupům, nemusí ovšem sama porušovat demokratické rámce uplatňování politické moci, právě naopak. Cílem populisty je získat moc kritikou své názorové opozice. Populista tedy potřebuje někoho, ke komu se bude vztahovat jako jeho či její lepší alternativa. V reálné politice to může vyústit ve střídání populistických a nepopulistických

²⁵ Srov. WILLIAMSON, Lucy. Delving into North Korea's mystical cult of personality, in. BBC news, (online), 2011, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na:

<https://web.archive.org/web/20130202083328/http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-16336991>

²⁶ Srov. NAXERA, Vladimír. Korupce v komunistickém režimu a v průběhu postkomunistické transformace: studie korupčních, klientelistických a patronážních jevů z prostředí Československa/České republiky. Vydání první. V Brně: Doplněk, 2015, s. 92 až 102

sil v parlamentu. Kontrastně k tomu autokratický lídr přirozeně cílí k radikálnímu potlačení politické konkurence a narušení demokratických institucí i procesů ve státě, aby mohl být dlouhodobě u moci bez reálné politické konkurence.

Fenomén, který je obecně vnímán jako rozšířený jak v autoritářské, tak v populistické politice, je *demagogie*. Jde sice o pojem, který se v běžné komunikaci již relativně zabydlel, ovšem jeho pochopení bývá vágní, případně se za něj zaměňují jiné fenomény. Tedy pro specifikaci, za *demagogii* považujeme způsoby či strategie (nejen) v politické soutěži, během nichž osoba využívá emocionální apely a manipulaci podpořenou zjednodušenými či zkreslenými argumenty k získání nebo udržení moci. Typicky se objevuje záměrné zaměňování názorů za fakta.²⁷

Cílem demagoga je zneužívat pro svůj zisk takzvané *nízké instinkty*, to jsou pro lidskou mysl přirozené strachy a předsudky, odtud pramení veřejná obliba zdánlivě nemístné agrese vůči svému názorovému oponentovi.²⁸ Jakýkoli politik se může dopustit demagogického sdělení. U aktérů systematicky narušujících samotné *hranice demokracie* jde ovšem o integrální součást jejich vystupování.

1.2. Pojmy pedagogické

Pedagogika je dnes již než oborem spíše souborem disciplín, jejichž společným jmenovatelem je zkoumání způsobů výchovy a výuky. Jinými slovy, pedagogické disciplíny se zabývají vzděláváním. Pro praktické vyučování konkrétního obsahu je poté nejvýznamnější součástí

²⁷ Srov. DE FEDERICIS, Nico. Populism, demagogical representation and the crisis of European democracy. In. Social Science Research Network. (Online). 2015. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=635090098026018001089110102027019113035055008027063057097125090071104125123027127023103053058028021063113098020005121094002118118025036001009122123068076119088087093032069067098126027103069100008112077123104068077092106092118067066086028125118078110127&EXT=pdf&INDEX=TRUE>, s. 3, 7 a 10

²⁸ Srov. URBINATI Nadia, The Populist Phenomenon, in. *Raisons politiques*, (online), 2013, (citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.cairn.info/revue-raisons-politiques-2013-3-page-137.htm>, S. 137 až 154

pedagogických disciplín *didaktika*, tedy věda, jejímž ohniskem jsou samotné cíle, výstupy, metody a formy konkrétní výuky.

Ústředním úkolem didaktiky je *didaktická transformace*. Jde o metodologický proces přeměny současného vědeckého poznání považovaného za součást očekávaných *kompetencí* vyučovaného na *učivo* náležící do konkrétního vzdělávacího oboru, a to s přihlédnutím na jeho či její individuální potřeby a schopnosti. *Učivo* na rozdíl od vědeckého poznání obsahuje jak znalostní složku, tak složku dovedností a postojovou, dohromady tvoří výše jmenované *kompetence* ve výuce zaměřené na žáka či studenta.

V moderní (transdisciplinární) didaktice analyticky rozeznáváme kvalitní způsoby vyučování od nekvalitních. Ony nekvalitní se vyznačují *didaktickými formalismy* pro pouze zdánlivé věnování se danému učivu v hodině, nejčastějšími z nich jsou:

- *utajené učení*: žáci se věnují zadané práci a jsou motivováni v ní pokračovat, problém je ovšem v tom, že se při práci nevěnují samotnému učivu, neprobíhá u nich paralelně k procesu hry či práce také k procesu učení²⁹
- *odcizeného učení*: žáci jsou didaktickými metodami učitele dovedeni k tomu, aby dokázali zopakovat obsahy učiva, problém je ovšem v tom, že nerozumí jejich podstatě, kvůli čemuž nemohou učivo využít v reálném životě, navíc takto ztrácejí motivaci k dalšímu učení, případně si vysloveně k učení budují odpor³⁰

²⁹ Srov. SLAVÍK, Jan; JANÍK, Tomáš; NAJVAR, Petr a KNECHT, Petr. Transdisciplinární didaktika: o učitelském sdílení znalostí a zvyšování kvality výuky napříč obory. Syntézy výzkumu vzdělávání. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2017, s. 5

³⁰ Srov. SLAVÍK, Jan; JANÍK, Tomáš; NAJVAR, Petr a KNECHT, Petr. Transdisciplinární didaktika: o učitelském sdílení znalostí a zvyšování kvality výuky napříč obory. Syntézy výzkumu vzdělávání. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2017, s. 5

- *nezavršené učení*: výuka samotná proběhne v pořádku, ale není zařazena do kontextu reálného života či souvislostí s výukovými celky a mezipředmětovými vztahy, čímž se zamezí integraci naučených věcí, kvůli čemuž je mnohem snáze ztrati³¹

Pokud na základě analýzy vyučované jednotky zjistíme, že se během své výuky žádného z těchto metodologických a komunikačních prohřešků vyučující nedopustil, vyučovaný obsah se dle této teorie dostal od vyučujícího k žákovi či studentovi v očekávané podobě. V takovém případě mluvíme o *didaktické excelenci*.³²

Během vědomého procesu přeměny vědeckého poznání na výuku, kterou můžeme předložit žákům bez nebezpečí pedagogických formalismů, musíme mít na paměti několik faktorů. Ústředním motivem by mělo být, že naším cílem je žáky danou látku reálně naučit, a to v té míře kterou předepisuje *RVP* (zkratka je vyjasňována o odstavec níže), tedy primárně sledovat *očekávané výstupy*, potažmo ve specifických případech *minimální výstupy RVP ZV*, které si vybereme pro konkrétní hodinu sledovat. Obecné způsoby moderní pedagogiky pomáhající k tomuto cíli dojit využívání:

- Srozumitelný jazyk vzhledem k věku, sociokulturnímu kontextu, případně i zájmům vyučovaných. Klíčové pojmy, u kterých zjistíme, že nebyly pochopeny, je záhodno vysvětlit na konkrétním příkladu.
- Personalizované příběhy nabídnou bližší porozumění probíranému učivu a motivují žáky ke zvědavosti, tedy k nastartování procesu učení.
- Aktivity, které z výuky vytvářejí interaktivní proces. Na jednu stranu je taková výuka časově náročnější, ale přenáší zodpovědnost za proces učení od vyučujícího

³¹ Srov. SLAVÍK, Jan; JANÍK, Tomáš; NAJVAR, Petr a KNECHT, Petr. Transdisciplinární didaktika: o učitelském sdílení znalostí a zvyšování kvality výuky napříč obory. Syntézy výzkumu vzdělávání. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2017, s. 5

³² Srov. Tamtéž, s. 5

k žákovi samotnému. Jinými slovy, učitel nevykládá (v tak výrazné míře), žák si k poznatkům dochází sám či ve spolupráci se svými spolužáky.

- Doplnění příprav otázkami, které mohou plnit různou funkci, pro ilustraci je to kontrola pochopení látky, vyvolání dialogu či nastolení problému, který žáci řeší.
- Integrace rozdílných postojů žáků k probírané látce. Tento bod vyžaduje od vyučujícího míru empatie a skutečného vztahu k žákům. Navíc nemusí být vždy jednoduché udržet diskuzi otevřenou pro jedince, kteří by se mohli cítit ohroženi v situaci, kdy vnímají svůj názor v kolektivu za menšinový. Základem je zde bezpečné prostředí třídy pro sdílení myšlenek.
- Rozvíjení kritického myšlení, tedy analyzování rozličných zdrojů informací a rozeznávání manipulativních technik, jakožto neodmyslitelné kompetence pro žáky v jakémkoli probíraném tématu, u politologických to platí ovšem dvojnásob. Zároveň pomáhá při pedagogické práci založené na takzvaném konstruktivistickém vyučování.³³

Látka vyučovaná na základních školách podléhajících stanovám vzdělávacího systému ČR, ať už jsou státní nebo soukromé, má mít doložitelnou návaznost na některé z *očekávaných výstupů* obsažených v dokumentu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, v *Rámcovém vzdělávacím programu pro základní vzdělávání (RVP ZV)*. Školy s tímto dokumentem pracují tak, že v jeho rámci kompletují zpravidla konkrétnější *školní vzdělávací plány (ŠVP)*, a to individuálně. RVP ZV je ministerstvem relativně často aktualizováno, i během psaní této diplomové práce je na ministerstvu školství nová revize, práce ovšem pracuje v celé své šíři s

³³ Srov. SKALKOVÁ, Jarmila. *Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7. S. 181 až 201

verzí z roku 2021, která je pro školy závazná od 1. září 2023.³⁴ Pro účely této práce je třeba si přiblížit příslušná *průřezovaná témata RVP ZV* a vzdělávací obor *výchovy k občanství*.

K tomuto účelu se nabízí využít charakteristiku z úvodu samotného textu RVP VZ, pro *průřezová témata* jako celek to je: „(...) reprezentují v RVP ZV okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Jsou důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, vytvářejí příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhají rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot.“³⁵

Průřezových témat dle RVP ZP z roku 2021 máme 6, stěžejní pro naše účely je druhé, tedy *výchova demokratického občana*, v samotném dokumentu se o ní dozvídáme úvodem: „(...) má mezioborový a multikulturní charakter. V obecné rovině představuje syntézu hodnot, a to spravedlnosti, tolerance a odpovědnosti, v konkrétní rovině pak především rozvoj kritického myšlení, vědomí vlastních práv a povinností a porozumění demokratickému uspořádání společnosti a demokratickým způsobům řešení konfliktů a problémů.“³⁶

Více okrajově také narazíme na šesté téma s názvem *multikulturní výchova* s následujícím popisem: „(...) v základním vzdělávání umožňuje žákům seznamovat se s rozmanitostí různých kultur, jejich tradicemi a hodnotami. Na pozadí této rozmanitosti si pak žáci mohou lépe uvědomovat i svoji vlastní kulturní identitu, tradice a hodnoty.

³⁴ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. In. edu.cz. (online). 2021. (citováno dne: 8. 12. 2023). Dostupné na: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

³⁵ Tamtéž, s. 132.

³⁶ Tamtéž, s. 135.

Multikulturní výchova zprostředkovává poznání vlastního kulturního zakotvení a porozumění odlišným kulturám. Rozvíjí smysl pro spravedlnost, solidaritu a toleranci, vede k chápání a respektování neustále se zvyšující sociokulturní rozmanitosti.³⁷

Více překvapivě nacházíme jisté důležité průniky i s nově přidruženým průřezovým tématem *mediální výchova*, i to si přiblížíme obdobným způsobem: „(...) v základním vzdělávání nabízí elementární poznatky a dovednosti týkající se mediální komunikace a práce s médii. (...) Sdělení, jež jsou médiu nabízena, mají přitom nestejnorodý charakter, vyznačují se svébytným vztahem k přírodní i sociální realitě a jsou vytvářeny s různými (namnoze nepřiznanými, a tedy potenciálně manipulativními) záměry. (...)”

Mediální výchova má vybavit žáka základní úrovni mediální gramotnosti. (...) Především se jedná o schopnost analyzovat nabízená sdělení, posoudit jejich věrohodnost a vyhodnotit jejich komunikační záměr, popřípadě je asociovat s jinými sděleními; dále pak orientaci v mediovaných obsazích a schopnost volby odpovídajícího média jako prostředku pro naplnění nejrůznějších potřeb – od získávání informací přes vzdělávání až po naplnění volného času.³⁸

Samotná *výchova k občanství* je integrovaná ve vzdělávacím oboru *člověk a společnost* společně s dějepisem a je charakterizována těmito slovy: „Vzdělávací obor *Výchova k občanství* se zaměřuje na vytváření kvalit, které souvisejí s orientací žáků v sociální realitě a s jejich začleňováním do různých společenských vztahů a vazeb. Otevírá cestu k realistickému sebepoznání a poznávání osobnosti druhých lidí a k pochopení vlastního jednání i jednání druhých lidí v kontextu různých životních situací. Seznamuje žáky se vztahy v rodině a širších společenstvích, s hospodářským životem a rozvíjí jejich orientaci ve světě financí. Přibližuje žákům úkoly důležitých politických institucí a orgánů, včetně činností armády, a ukazuje možné

³⁷ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. In. edu.cz. (online). 2021. (citováno dne: 8. 12. 2023). Dostupné na: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacii-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/> S. 139

³⁸ Tamtéž, s. 144

způsoby zapojení jednotlivců do občanského života. Učí žáky respektovat a uplatňovat mravní principy a pravidla společenského soužití a přebírat odpovědnost za vlastní názory, chování a jednání i jejich důsledky. Rozvíjí občanské a právní vědomí žáků, posiluje smysl jednotlivců pro osobní i občanskou odpovědnost a motivuje žáky k aktivní účasti na životě demokratické společnosti.³⁹

Z formálních důvodů dodávám, že přestože RVP využívají název *výchova k občanství*, v učebnicích se často setkáme s názvem *občanská výchova*, z obsahového hlediska jsou totožné a v této práci je mezi nimi stylisticky oscilováno.

Primární využívanou didaktickou metodou občanské výchovy, tak jak ji vnímají nejčastěji využívané učebnice s doložkou MŠMT nakladatelství FRAUS, je takzvané *spirálovité učení*, i té je třeba věnovat pár slov ke konci této kapitoly. Podstatou této formy vyučování je, že během pravidelných intervalů, zpravidla školních ročníků, vyučující opakuje probíraná témata, obměňuje či prohlubuje ovšem učivo v rámci jich probírané. Takový přístup je ideální pro předměty (obory), kde je důležité nahlížení jednoho jevu z více perspektiv, které mohou žáci vzájemně porovnávat, a je příhodné jít na různou úroveň podrobností dle potřeb konkrétního kolektivu. Obojí je zvláště v případě výchovy k občanství velmi prospěšné.

³⁹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. In. edu.cz. (online). 2021. (citováno dne: 8. 12. 2023). Dostupné na: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacii-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/> S. 56

2. Analýza a syntéza politik populistických aktérů

Tato část práce je analýzou konkrétních případů veřejných činitelů, kteří se dostali k významnému podílu politické moci za využití populistických, demagogických či dalších přístupů neslučitelných s fungující zastupitelskou demokracií. Důsledkem jejich působení ve vrcholové politice dané země bylo ovlivnění demokratických principů, a to buď během jejich vlastního působení, či v horším případě jejich jednání stanovilo dlouhodobé vzorce chování politické kultury dané země. Narušením demokratických principů se v tomto textu označují konání zařaditelná do těchto dvou okruhů:

- Odklon od legislativních i nepsaných pravidel modelu demokratického zřízení konkrétního státu. Jde obecně o porušování či obcházení legislativně daných nebo zvykově zavedených procesů, popřípadě také zamezování jejich platnosti mezi činiteli výkonné, zákonodárné a do jisté míry též soudní moci, například pomocí personálních obměn.
- Veřejné vyzývání k omezování lidských práv a svobod, rozšiřování nepravdivých informací o svých politických oponentech či vnějším nepříteli za účelem mobilizace a potažmo radikalizace voličů. Dále též nenávislné projevy vůči minoritním skupinám obyvatel ve společnosti či relativizace samotných demokratických principů jako vhodného modelu fungování.

Objektem zkoumání je způsob, jakým takový politik jedná při náplni své práce a jak vystupuje při veřejných jednáních, tiskových konferencích, na svých sociálních sítích a na dalších platformách sloužících k vytváření osobní značky. Pro tento účel jsou vybrány tři současné příklady, přičemž každého z nich můžeme bezpečně označit za populistického politika, neznamená to ovšem stejné politické kroky. Cílem této kapitoly je sběr dat potřebných pro následný didaktický text práce, nikoliv o pokus o ucelenou politologickou teorii či polemiku s již značným objemem odborných publikací na toto téma sepsaných.

2.1. Andrej Babiš

Současný předseda na mandáty nejrozsáhlejšího opozičního hnutí strávil své dětství ve slovenské části bývalého socialistického Československa. Později se jako agent Bureš pracující pro *Veřejnou bezpečnost* (VB) a člen *Komunistické strany československé* (KSČ) naučil pohybovat v mocenském prostředí a nasbíral kontakty a informace na vlivné aktéry veřejného i netransparentního politického dění. Když Československo prošlo politickou a kulturní transformací po roce 1989, není náhodou, že právě Andrej Babiš patřil mezi osoby, které výrazně znásobily své finance. Za stále nevyjasněných machinací odkoupil koncern AGROFERT a stal se velkopodnikatelem.⁴⁰⁴¹

Svou sítí kontaktů se mu v této době podařilo rozšířit o zástupce politických stran napříč pravolevým spektrem. Osobitý styl vystupování i nevybíravá rétorika Ing. Andreje Babiše ovšem českému veřejnému prostoru dominovali až mezi lety 2014 a 2022, během jeho funkčních období ministra financí a předsedy vlády, poté při jeho kandidatuře na Prezidenta ČR. Babiš je v době psaní této práce významnou podnikatelskou figuru na českém trhu ve vícero odvětvích. Podniky holdingu AFROFERT vlastnil sám během působení v politických funkcích, později je přesměroval pomocí svěřeneckých fondů do rukou svých rodinných příslušníků. Byl mnohokrát kritizován za svůj střet zájmů vnitrostátně i mezinárodně (Evropskou komisí), odvolán ovšem nikdy nebyl.⁴²

⁴⁰ Srov. TRONÍČEK, Jakub. ZA MILIONY MAJETEK V ŘÁDU MILIARD. PŘÍBĚH O TOM, JAK PREMIÉR K AGROFERTU PŘÍŠEL, In. iROZHLAS, (online), 2021, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/podcast-vinohradska-12-babis-prijmy-agrofert-tronicek_2111080600_bar

⁴¹ Srov. JANCARIKOVA, Tatiana. Court rejects Czech PM's bid to clear himself of past secret police links. In. REUTERS. (Online). 2018. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-czech-politics-idUSKCN1FX1TU/>

⁴² Srov. Conflict of interest and misuse of EU funds: The case of Czech PM Babiš. In. News European Parliament. (online). 2021. (citováno dne: 12.8.2023), dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210517IPR04145/conflict-of-interest-and-misuse-of-eu-funds-the-case-of-czech-pm-babis>

Mezi firmami v jeho držení je podstatné jmenovat zpravodajský server a noviny iDnes s širokým mediálním dosahem. *Střet zájmů* je situace, kdy osoba rozhodující nějaké řízení nemůže být nestranná, a to kvůli osobnímu angažmá v projednávané věci. Pro účely této diplomové práce není mírný časový odstup nevýhodou, nehledě na jeho aktuální působení jako neformálního lídra opozice.

U Andreje Babiše můžeme nalézt mnoho z typicky populistických aspektů politického vystupování. Jedním z hlavních a u něj snadno rozpoznatelných je *osobnost vůdce*. Andrej Babiš je i během psaní této diplomové práce stále historicky jediným předsedou Hnutí ANO 2011 a při obhajování dané funkce se dosud neseťkal s vážným protikandidátem. ANO 2011 se jako politické hnutí liší od takzvaných *tradičních stran* tím, že je řečeným *uskupením jednoho muže*. Přestože má jiné výrazné osobnosti, Babiš je všemi z nich vnímán jako samozřejmý lídr, stál i u zrodu tohoto politického uskupení.

V průběhu roku 2011 Babiš vystupoval v různých médiích, mezi kterýmiž ovšem dominuje zábavní pořad Show Jana Krause, kde širokou veřejnost vybízel k politické angažovanosti:

„Kolegové to říkají v hospodách, protože se bojí, ale já jsem to konečně řekl nahlas. Teď se to v tomto státě dostalo do fáze, kdy je to už neúnosné. Korupce, krádeže... Já jsem to sice nahlas pojmenoval, mluvil jsem o konkrétních lidech, ale teď se zase bojím, že mě ti kmotři zastřelí. (...) Mně volají stovky lidí, píší mi – ani kvůli tomu nemůžu pracovat – a vyjadřují mi podporu. (...) Všichni, kdo zvedli v poslední době hlavu, tak po ní dostali... Proto se nedivte, že se lidi bojí něco naplno říkat. Lidi by se měli sjednotit, všechny ty iniciativy, všichni ti lidé, kteří tvrdí, že mě podporují, měli by táhnout spolu. Každý tady řve jednotlivě, ale sjednoťte se, já vám to zmanažuju. (...) Ale jo, lidi jsou tady pěkně našťvaní. Ideální systém je ve Švýcarsku – tam není korupce, když se lidem něco nelíbí, tak to řeknou.“⁴³

⁴³ TV PREMIÉRA 23. 9. 2011, in. Show Jana Krause. (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://showjanakrause.cz/tv-premiera-23-9-2011/?highlight=andrej%20babi%C5%A1>

Pro úplnost by bylo záhodno pojmenovat dojem, který se v ukázce snaží Andrej Babiš ohledně své osoby vyvolat. V kontextu toho, co o něm již v této době občané vědí, mluví o jakémsi *zmanažování*. Tvrdí, že je zkušeným, odhodlaným a schopným manažerem, který je kompetentní efektivně vést či koordinovat své podřízené. Ve volební kampani tuto rétoriku opakuje a dále rozvádí, tvoří svůj ikonický, leč velmi vágní slogan „budu vést stát jako soukromou firmu“⁴⁴. Druhým dechem poté dodává své ambice v postavení se *kmotrům*, které můžeme chápat jako pro širokou veřejnou srozumitelný a značně pejorativní ekvivalent slova *establishment*. Jde o emotivní narativ, ve kterém popisuje zlobu svých oponentů (výhružky smrtí) a plán na jejich zničení (spojme se, tedy volte mě). S tím ladí označení politického uskupení ANO za platformu pro občanská hnutí, které obsahují jejich oficiální webové stránky. Veškeré politické strany jsou poté vnímány souhrnně jako další část *establishmentu* (později také *polistopadového kartelu*), nehledě na jejich vnitřní rozpory.⁴⁵

V návaznosti na tyto mediální snahy bylo 11. května 2012 zaregistrováno nové politické hnutí s názvem ANO, toto uskupení již od svého úplného počátku fungovalo s Andrejem Babišem jakožto svým předsedou. První sněmovní volby, kterých se účastnilo, byly předčasné volby z roku 2013, díky kterým se z Andreje Babiše stal poslanec dolní komory, hlavně se ale díky těmto volbám stal následujícího roku ministrem financí a místopředsedou vlády.⁴⁶

Od této doby jeho výroky i celé směřování strany prošly diametrálními změnami, což je v souladu s ideovou nezakotveností uskupení. V roce 2013 se Babiš stavěl do role zachránce

⁴⁴ Srov. POKORNÝ, Jan. Chci vést stát jako soukromou firmu, zopakoval Andrej Babiš na Radiožurnálu, in. Můj Rozhlas. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.mujrozhlas.cz/dvacet-minut-radiozurnalu/chci-vest-stat-jako-soukromou-firmu-zopakoval-andrej-babis-na>

⁴⁵ Srov. Andrej Babiš, in. ANO, bude líp. (online), 2021, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/andrej-babis/>

⁴⁶ Srov. Pár slov o ANO, in. ANO, bude líp. (online), 2021, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/par-slov-o-ano/>

české pravice a malých podnikatelů, kdy svého největšího politického konkurenta v této otázce, ODS, označil za levicovou kvůli vyjádřené preferenci ČSSD před jeho hnutím.⁴⁷

Celkově byla v této době image Andreje Babiše zobrazována jako velmi pozitivní a zaměřená na budoucnost, odtud slogan k názvu strany ANO: *bude líp*. Při následující volební kampani roku 2017 byl Babiš lídrem středově posazeného populismu s nízkými daněmi a vysokými důchody.⁴⁸

V dnech psaní této diplomové práce je již nejvýznamnějším hlasem prosazujícím zvyšování starobních důchodů a dalších nákladných prosociálních opatření v českém politickém prostředí.⁴⁹ Tato průběžná změna image Andreje Babiše a jeho hnutí má ještě jednu důležitou rovinu. Místo zmíněné positivity a akcentace budoucna, leč doprovázené kritikou takzvaného *polistopadového kartelu*, se začalo mnohem více prosazovat k šíření silně negativních polopravd o svých politických oponentech. Vrcholem toho byl pravděpodobně volební rok 2021, kdy Andrej Babiš začal tvrdit, že poslanci České Pirátské Strany (Piráti) chtějí ve sněmovně prosadit polyamorii, tedy partnerské svazky více osob. Předvolební taktice hnutí ANO 2011 se od této předvolební kampaně v novinářských kruzích přezdívá *hnojometry*.⁵⁰

Při snaze nastínit charakter prezentace Andreje Babiše izolovaně, ihned narážíme na již výše popsany problém - v mnoha případech není možné rozlišit politiku Andreje Babiše a samostatného programu hnutí ANO 2011. Přestože jde o hnutí, ve kterém najdeme politiky

⁴⁷ Srov. Podporuje levici, proto volím pravici!, in. ANO, bude líp, (online), 2013, (citováno dne 8.12.2023), dostupné na: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14982/podporuje-levici-proto-volim-pravici>

⁴⁸ Srov. Základ programového prohlášení má Babiš hotový. Levici láká na vyšší důchody, pravici na nižší daně, in. ČT24, (online), 2017, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/zaklad-programoveho-prohlaseni-ma-babis-hotovy-levici-laka-na-vyssi-duchody-pravici-na-nizsi-dane-86594>

⁴⁹ Srov. HOLUB, Petr. Převrat na politické scéně. Babiš se stává lídrem levice, in. Seznam zprávy, (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/volby-prezidentske-prevrat-na-politicke-scene-babis-se-po-upadku-cssd-stava-lidrem-levice-223740>

⁵⁰ Srov. PEHE, Jiří. Babiš se bizarními útoky na Piráty pouští na tenký led. In. Český rozhlas Plus, (online), 2021, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://plus.rozhlas.cz/jiri-pehe-babis-se-bizarnimi-utoky-na-piraty-pousti-na-tenky-led-8515163>

různých ideologických přesvědčení a kulturních kontextů hlasující dle vlastního uvážení, kvůli samotné struktuře daného uskupení a nezastupitelné roli populistického lídra, vliv Andreje Babiše na finální hlasování je značný.⁵¹

Jedním z nejsilnějších mediálních nástrojů, které Babiš využíval pro komunikaci s voliči, byl velmi volně strukturovaný pořad na sociálních sítích *Čau lidi*, který být průběžně natáčen od roku 2017 do roku 2022. Šlo o náhradu za výstupy v médiích, kterým se předseda ANO 2011 věnoval méně, více poté kritice jejich objektivitu. Obsahem pořadu byl inženýr Babiš glosující různá témata ze své perspektivy, nejčastěji sám a v domácím prostředí, případně na výletě za kulturní či jinou událostí. Častým motivem je kritika svých politických oponentů a vztahování se k obyčejným lidem, například návštěvou tradiční české hospody. Aktuálně pořad nahradila krátká videa s obdobným obsahem, ale kratším rozsahem. I v tomto pořadu mnohokrát zazněly polopravdy či názory, které se neslučují s demokratickými hodnotami, mezi nimi dominuje opakované tvrzení, že Senát ČR je nepotřebná *žvanírna*.⁵²

Dalším způsobem, kterým Andrej Babiš podlamuje důvěru veřejnosti v demokratické procesy v ČR je množství, závažnost a délka souzení jeho kauz. Dotační kauzy jako *Čapí Hnízdo* či inovace toustového chleba za 100 milionů, daňové nesrovnalosti známé jako *Pandora Papers*, případně podezření z masivního znečištění řeky Bečvy nejsou vyčerpávajícím seznamem momentů, během kterých jeden z nejvyšších představitelů ČR čelil velmi závažným obviněním, ale v rozporu s nepsanými pravidly politické kultury odmítl odstoupit z funkce, odtud jeho

⁵¹ Srov. DUDEK, Petr. Babiš je jako sultán, kterého všichni v ANO poslouchají na slovo. A ti, co s tím nesouhlasí, odešli, glosuje komentátor Honzejek. In. Český rozhlas Plus. (Online). 2023. (citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://plus.rozhlas.cz/babis-je-jako-sultan-ktereho-vsichni-v-ano-poslouchaji-na-slovo-a-ti-co-s-tim-8932230>

⁵² Viz. ANO. In. Youtube, (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.youtube.com/@anobudelip/videos>

slavná fráze: „Já vám len chci říct, že nikdy neodstoupím, nikdy! Necht' si to všichni zapamatují, nikdy.“⁵³

2.2. Donald John Trump

Mezi porušování ustanovených pravidel jednání v rámci politické kultury konkrétního státu můžeme ovšem zařadit i jiné, více osobní politické prohřešky, které ve svém důsledku znemožňují nebo minimálně ztěžují hladký průběh demokratických procesů. U bývalého prezidenta USA a stále aktivního politika Donalda Johna Trumpa momentů dokumentujících tento fenomén najdeme nepřeberné množství.

Jedním z nejtypičtějších příkladů je odmítání podat si ruku se svými kolegy či byznysovými partnery, a to s odůvodněním, že lidské ruce jsou volným překladem „semeniště bacilů“.⁵⁴ Pouze v nejnútnejších případech, jako je setkání s jinou hlavou státu, se podvolil podat svému protějšku ruku. Toto přesvědčení mnohokrát opakoval soukromě i veřejně, dokonce zrelativizoval vážnost epidemie nákazy COVID-19 při porovnání jejich dopadů a faktu, že se ruce v této době nepodávaly.⁵⁵

Pokud se zaměříme na silně emocionálně zabarvené narativy, které dominovaly v Trumpově prezidentské kampani a v rozhovorech s budoucí hlavou státu, neskrývaná kritika a odpor ke konkrétním lidem či skupinám je všudypřítomný. Najdeme zde vyvolávání strachu a výsměchy odlišnostem přecházející v různé formy xenofobie. Motivy pro vyvolání těchto pocitů jsou mnohé, obecně bychom je ale pro účely této práce mohli zúžit na následující okruhy:

⁵³ Viz. „Nikdy neodstoupím“ - Andrej Babiš. In. Youtube (online) 2023 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://www.youtube.com/shorts/TLCxsfLN8FM>

⁵⁴ KLVAŇA, Tomáš. Fenomén Trump, Poslední vzpoura bílých mužů, Zpráva o proměně světa. Pejdlova Rosička, 2016. S. 10.

⁵⁵ Srov. FORREST, Adam. Trump said coronavirus was good because he didn't have shake hands with 'disgusting people', claims ex-White House aide, in. Independent, (online), 2020, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-coronavirus-good-thing-shake-hands-disgusting-people-olivia-troye-b480406.html>

- Věcně nezaložená či přímo nenávislná kritika politiků s odlišnými přesvědčeními, mainstreamových médií a obecně osob, které lze pod jakoukoli záminkou označit jako vládnoucí establishment. Nejvýrazněji se to projevilo během první prezidentské kampaně.
- Odmítání ověřených zdrojů informací v rámci různých kontextů a rozšiřování nepravd, a to i navzájem si protiřečících. To se stalo při medializaci tématu kriminality imigrantů do USA, při které operoval s daty, která neměla žádný reálný podklad. Vyfabulovaná invaze latinskoamerických migrantů ho dovedla i kurážkám jako nazývat je mimozemšťany („alien“).⁵⁶ Jako krajní poloha se v tomto rámci jeví veřejná a opakovaná relativizace vědeckého poznání vzhledem k epidemii COVID-19.⁵⁷
- Podněcování nenávisti a násilí jako signál svým podporovatelům či potenciálním voličům. K tomuto došlo v případě jeho známého bonmotu „please dont be too nice“, kdy vzkázal Americké policii, že je v pořádku způsobit fyzickou újmu zatýkanému.⁵⁸ Dalším případem může být jeho dlouhodobá verbální podpora amerických extremistických uskupení s násilnými sklony. Nechvalně se proslavilo heslo „stand back and stand by“ adresované ultrapravicové skupině *Proud boys*.⁵⁹

Nenávislné, nepravdivé a jinak nevhodné výroky exprezidenta Trumpa měly a stále do jisté míry mají negativní efekt na fungování Americké liberální demokracie, jejíž podstatou je

⁵⁶ FRITZE, John. Trump used words like 'invasion' and 'killer' to discuss immigrants at rallies 500 times: USA TODAY analysis, in. USA TODAY, (online), 2020, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/elections/2019/08/08/trump-immigrants-rhetoric-criticized-el-paso-dayton-shootings/1936742001/>

⁵⁷ Srov. MERVIS, Jeffrey. WEATHERING THE STORM, in. Science, (online), 2020, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.science.org/content/article/trump-has-shown-little-respect-us-science-so-why-are-some-parts-thriving>

⁵⁸ Srov. KENEALLY, Meghan. Trump to police: 'Please don't be too nice' to suspects, in. abcNews, (online), 2017, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://abcnews.go.com/Politics/trump-police-nice-suspects/story?id=48914504>

⁵⁹ Srov. KRISTOF, Nicholas. Trump Calls on Extremists to 'Stand By', in. The New York Times, (online). 2020, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.nytimes.com/2020/09/30/opinion/trump-election-debate.html>

frekventovaně skloňovaný *system brzd a protivah*. Jde o pojmenování pro demokratickou rovnováhu, při které jedna složka státní moci kontroluje druhou tak, aby žádná nemohla dlouhodobě překračovat svoje pravomoci. Problémem je, že ani v modelu zastupitelné demokracie USA není možné vyloučit selhání lidského faktoru, Trump proto dokázal tento systém s podporou republikánů efektivně erodovat.⁶⁰

Na samém konci jednoho ze svých rozhovorů Harvey Mansfield, politický filozof z Harvardské univerzity, pravil na účet Donalda Trumpa: „By lying, he tells it how it is.“⁶¹ Tím v jádru myšlenky nenaráží na od reality odtržená stanoviska Trumpova, nýbrž na jeho voliče či příznivce samotné. Ti totiž do jisté míry pravdu (tvrzení založená na ověřitelných informacích) neočekávají, či ji minimálně nevyžadují od osobnosti, která je má reprezentovat v úřadě jednoho z nejmocnějších státníků na naší planetě.

Mansfield je názoru, že Trump je demagog, což v jeho pojetí znamená od morálky oproštěné odrážení silně emocionálních postojů radikální části společnosti současných Spojených států. Jinými slovy to znamená, že Trump neprezentuje ideje své (ty totiž buď nemá, nebo je dokáže velmi dobře skrývat), ale pouze ideje svých voličů, které se dřív nebo později stanou navzájem protichůdnými nebo nesourodými. To ovšem voliči nutně vadit nemusí. Odtud také pramení snaha o přímý kontakt s voličem s co nejnižší kontrolou mediálního prostoru nezávislými subjekty.⁶²

⁶⁰ Srov. LEVITSKY, Steven a ZIBLATT, Daniel. Jak umírá demokracie. Přeložil Jaroslav VEIS. Globus (Prostor). Praha: Prostor, 2018. ISBN 978-80-7260-394-7. S. 139 až 189

⁶¹ Harvey Mansfield on Donald Trump and Political Philosophy, in. Conversations with Bill Kristol (online video na Youtube), 2017, (citováno dne: 8.12.2023), minuty 42:19 až 42:22 dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=7tn_eJLOnGI

⁶² Srov. Harvey Mansfield on Donald Trump and Political Philosophy, in. Conversations with Bill Kristol (online video na Youtube), 2017, (citováno dne: 8.12.2023), minuty 42:19 až 42:22 dostupné na: https://www.youtube.com/watch?v=7tn_eJLOnGI

Souvislost lze vidět i s Trumpovou potřebou v určitých intervalech vytvářet šokující prohlášení pro upozornění na svou osobu, v jeho případě na síti X, bývalém Twitteru. Mezi jeho tradiční výroky patří sada opakovaných dezinformací, namátkou že volby v US jsou falšované.⁶³

2.3. Recep Tayyip Erdoğan

Jako třetí a poslední příklad politika, který se díky své výrazné populistické politice dostal k moci a narušil demokratické fungování své země, byl zvolen Recep Tayyip Erdoğan, již dvacet let souvisle působící prezident Turecka. Byl pro doplnění textu vybrán, jelikož v jeho politice nevidíme pouze populismus, ale také velmi výrazné autoritářské tendence. Během jeho vlády země Malé Asie již uvěznila tisíce novinářů či jiných politicky motivovaných vězňů a neustále čelí hrozbě ekonomické krize.⁶⁴

Erdoğanova vláda se nezdráhá dlouhodobého omezování osobních svobod. O svobodném tisku nelze referovat, běžnou praxí se v Turecku stala státní kontrola nad mediálními sděleními, zatýkání novinářů a uzavírání celých novin či televizních stanic. Autoritářskému režimu není cizí ani násilné rozeštvávání protestů, nejznámější je případ z roku 2013 v Istanbulsém parku Gezi, po nezdařeném puči z roku 2016 Erdoğan ovládá i policii a armádu. Obraz dotváří ustanovení zákonů, které trestají urážku prezidenta (či cokoliv, co za ni bude prezidentem dosazenými soudci považováno) a blokují přístup k určitým webovým stránkám a sociálním sítím.⁶⁵

⁶³ Srov, QUEALY, Kevin. The Complete List of Trump's Twitter Insults (2015-2021), in. The New York Times (online), (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.nytimes.com/interactive/2021/01/19/upshot/trump-complete-insult-list.html>

⁶⁴ Srov. ACEMONGU, Daron. Why Erdoğan Wins. In. Project Syndicate, (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.project-syndicate.org/commentary/explaining-turkish-president-erdogan-election-success-by-daron-acemoglu-2023-05>

⁶⁵ Srov. JEDNIČKA, Petr. Šest důvodů, proč politikové jako Erdoğan vítězí opakovaně. In. Deník Referendum, (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://denikreferendum.cz/clanek/35282-sest-duvodu-proc-politikove-jako-erdogan-vitezi-opakovane>

Státní aparát, soudy i bezpečnostní složky prošly v průběhu dvaceti let autoritářské vlády několika čistkami, nyní jsou tedy řízeny prezidentu loajálními lidmi. Jeho moc se ukázala také v červnu 2015, kdy Všeobecné volby nedopadly vítězstvím jeho strany. Zkrátka z prezidentského úřadu vznik koaliční vlády, čímž dosáhl nových, pro svou stranu pozitivnějších voleb, což ho jako státníka jen posílilo.⁶⁶

Jedním z hlavních projevů jeho autokratického přístupu je dlouhodobá snaha oproti ostatním složkám politické moci posílit svůj prezidentský mandát, nepochybně nejvýraznějším krokem v tomto směru byl rok 2017, kdy fakticky pomocí těsného referenda se zpochybňovanou legitimitou změnil Ústavu Turecka tak, že politický systém z parlamentního přešel na prezidentský. Sám sobě tím umožnil jmenování soudců, prodloužil si trvání mandátu, omezil kontrolu prezidentských pravomocí parlamentem a naopak si přivlastnil kontrolu exekutivní moci.⁶⁷

Po tomto aktu již o Tureckém prezidentovi nemluvíme jako o populistovi s autoritářskými tendencemi, ale naopak o autokratovi s populistickými tendencemi, pro účely této diplomové práce tedy není jeho následné působení relevantní. Přes tuto tezi byl blízkovýchodní státník tento rok opět zvolen v přímé prezidentské volbě, a to s 52 % hlasů. K oné výhře mu dopomohl

⁶⁶ Srov. ACEMOGLU, Daron. ROBINSON, James A. Istanbul Shows How Democracy Is Won. In. Project Syndicate, (online), 2019, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.project-syndicate.org/commentary/istanbul-election-how-to-beat-populists-by-daron-acemoglu-and-james-a-robinson-2019-06?barrier=accesspaylog>

⁶⁷ Srov. KINGSLEY, Patrick. Erdogan Claims Vast Powers in Turkey After Narrow Victory in Referendum, in. The New York Times, (online), 2017, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.nytimes.com/2017/04/16/world/europe/turkey-referendum-polls-erdogan.html>

ruský prezident Vladimir Putin tím, že odložil splátky za zemní plyn,⁶⁸ náš bývalý premiér Babiš mu k výhře následně pogrataloval.⁶⁹

Česká politoložka Lucie Tungul to komentovala na svých sociálních sítích a při rozhovoru pro Český rozhlas příhodně mimo jiné i pro účely této diplomové práce: „Jak se teď cítí můj muž a 48 procent Turků? Představte si, že by už 20 let vyhrával volby Babiš, který by dominoval médiím, rozdával před volbami důchody, stavěl kanál Dunaj-Odra a halu pro Sáblikovou, nadával Němcům a EU, brojil s nacionalisty proti Ukrajincům a Romům. (...) Je to samozřejmě nadsázka, abychom si dokázali tu situaci představit z pohledu toho, jak funguje politika, která je postavená na populismu a kam až populismus může dojít. Začíná to malými kroky a může se to stát i nám. Chtěla jsem tím naznačit především to, že demokracie je věc, která se musí neustále pěstovat a že většinou dochází k jejímu nabourávání tím, že malými krůčky ubíráme ty brzdy a rovnováhy, které vytváří jistotu pokračování systému v nějakých přijatelných mezích a ve chvíli, kdy jsou ztracené, odstraněné, dává to prostor právě pro nástup autoritářských populistů.“⁷⁰

Jak daleko od demokratických hodnot svou politiku Turecký prezident dostal se můžeme dozvědět z téhož zdroje, konkrétně z části referující o průběhu zmíněných posledních prezidentských voleb: „Důvody jsou různé. Tím úplně zásadním je samotná kampaň. Opozice v podstatě neměla skoro žádný přístup do veřejnoprávních i soukromých médií, protože soukromá média jsou z naprosté většiny kontrolovány skupinami, které jsou napojené na

⁶⁸ Srov. TUNGUL, Lucie. Turecká prezidentská kampaň byla neférová. Erdogan bude pro každého obtížným spojencem, tvrdí politoložka, in. Český rozhlas, (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/turecka-prezidentska-kampan-byla-neferova-erdogan-bude-pro-kazdeho-obtiznym-9002691>

⁶⁹ Srov. HÜBSCHEROVÁ, Tereza. Babiš pogrataloval Erdoğanovi. Radost má šéf hnutí ANO i Putin, in. FORUM24, (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.forum24.cz/babis-pogrataloval-erdoganovi-radost-ma-sef-hnuti-ano-i-putin>

⁷⁰ Srov. TUNGUL, Lucie. Turecká prezidentská kampaň byla neférová. Erdogan bude pro každého obtížným spojencem, tvrdí politoložka, in. Český rozhlas, (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/turecka-prezidentska-kampan-byla-neferova-erdogan-bude-pro-kazdeho-obtiznym-9002691>

vládu, na prezidenta Erdogana. Včetně toho, že minulý týden, když jedna z televizních stanic měla ukázat, jak volit ve druhém kole, tak smazala fotku opozičního kandidáta. Neuvedla ani jeho jméno. Byla tam pouze fotka Erdogana a u Kiliçdaroglu bylo napsáno: 'A ten druhý.' Bez fotky.⁷¹ Protikandidát byl navíc označován urážkami jako „ožrala“ a jeho strana byla osočována ze snahy udělat z Turků homosexuály.⁷²

Turecký autoritář vyniká také v nešetném rozdávání státních peněz do rukou potenciálních voličů, a to v množství, se kterým si ani Babiš nemůže zadat. I o tom Lucie Tungul referuje: „Dívali jsme se na to, co Erdogan rozdával před volbami, v situaci, kdy má země opravdu velmi špatné ekonomické vyhlídky a on prostě poslal 2 miliony lidí do předčasného důchodu, zvýšil minimální mzdu, zvýšil platy ve státní správě. Ta je mu už tak velmi věrná, protože se obává toho, že kdyby odešel, odejdou i oni.“⁷³

V Erdoğanových veřejných projevech a vyjádřeních nalezneme mnoho populistického. Dlouhodobě projevuje odpor k sekulárním tureckým elitám, od kterých se distancuje svým osobním příběhem přesvědčeného muslimského státníka a náruživého fotbalisty a člověka z lidu. V jeho případě ale nejde pouze o religiózní apel, nýbrž hlavně o radikální turecký nacionalismus, který využívá k rozšiřování nenávisti mířené proti kurdským separatistům a uprchlíkům z blízkovýchodních zemí.⁷⁴

⁷¹ TUNGUL, Lucie. Turecká prezidentská kampaň byla neférová. Erdogan bude pro každého obtížným spojencem, tvrdí politoložka, in. Český rozhlas, (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/turecka-prezidentska-kampan-byla-neferova-erdogan-bude-pro-kazdeho-obtiznym-9002691>

⁷² Srov. JEDNIČKA, Petr. Šest důvodů, proč politikové jako Erdoğan vítězí opakovaně. In. Deník Referendum, (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://denikreferendum.cz/clanek/35282-sest-duvodu-proc-politikove-jako-erdogan-vitezi-opakovane>

⁷³ TUNGUL, Lucie. Turecká prezidentská kampaň byla neférová. Erdogan bude pro každého obtížným spojencem, tvrdí politoložka, in. Český rozhlas, (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/turecka-prezidentska-kampan-byla-neferova-erdogan-bude-pro-kazdeho-obtiznym-9002691>

⁷⁴ Srov. ACEMONGU, Daron. Why Erdoğan Wins. In. Project Syndicate, (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.project-syndicate.org/commentary/explaining-turkish-president-erdogan-election-success-by-daron-acemoglu-2023-05>

Radikální rétorika jednoduchých a rychlých řešení komplexních problémů je také jasně přítomna, i z tohoto důvodu země čelí neřízené inflaci, která již dosahovala i trojciferného čísla. Přesto se neostýchá přicházet s megalomanskými projekty výstavby jako je nejdelší vysutý most na světě Canakkale.⁷⁵ Erdoğan mluví o *obyčejných Turcích*, jejich potřebách a svém plánu pro jejich uspokojení dle představy populisty. To ho vede ke striktní kritice demokracie západního stříhu, tedy Evropské unie a Spojených Států Amerických, potažmo obecně ke kritice NATO.⁷⁶ Zároveň tato politika prostupuje i jeho stranou Spravedlnosti a rozvoje (AKP), která je z pohledu mediální viditelnosti i své vnitřní hierarchie *stranou jednoho muže*.

2.4 Syntéza charakteristik a tvorba fiktivního populisty

Nyní, když byly jednotlivé populistické figury popsány, přichází čas na určení distinktivních znaků, které mají společné, ať už jde o rysy politického jednání či povahové. Smyslem tohoto syntetického procesu není obecná definice populismu či demagogie, ty byly stručně vymezeny v první kapitole diplomové práce.

Zároveň musíme mít na paměti, že ne každý populist je stejný. Ne každý by byl schopný dovést svou rétoriku ad absurdum autoritářství a ne každý politický systém takovému aktérovi dovolí naprostý rozklad. Je nutné se zabývat i tím, čím jsou od sebe odlišní, to znamená svým sociokulturním kontextem, který tyto jedince obklopuje. Každý z vybraných příkladů populisty strávil svůj život na jiném kontinentu, prošel odlišným vzdělávacím systémem, vyrostl v jiné

⁷⁵ Srov. JEDNIČKA, Petr. Šest důvodů, proč politikové jako Erdoğan vítězí opakovaně. In. Deník Referendum, (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://denikreferendum.cz/clanek/35282-sest-duvodu-proc-politikove-jako-erdogan-vitezi-opakovane>

⁷⁶ Srov. ACEMONGU, Daron. Why Erdoğan Wins. In. Project Syndicate, (online), 2023, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.project-syndicate.org/commentary/explaining-turkish-president-erdogan-election-success-by-daron-acemoglu-2023-05>

kultuře, dokonce pod vlivem jiného náboženství. Není radno předpokládat, že co je a není demokratické či co je a není populistické, je vnímáno v každé části světa totožně.

Společné pro Donalda Trumpa a Andreje Babiše je tendence relativizovat prakticky cokoliv, co politický oponent přináší do diskuze. Přestože by se mohlo zdát, že takový postoj je v politickém boji nevýhodou, jelikož vás váš ideový oponent může relativně snadno porazit pádnými argumenty, reálně je tomu často právě naopak. Oponent bez hodnot má výhodu, není totiž omezen pouze na ta tvrzení, která by byla s jeho světonázorem v souladu, v důsledku tedy nemusí sledovat, zda jeho výroky odpovídají pravdě, jak se mu jeví. Důležité je to, zda oslovuje své publikum.⁷⁷

Důvodem, proč je v 21. století je tento způsob argumentace více rozšířený, je mezi dalšími faktory bezesporu fragmentace a obecně proměna mediálního prostoru, dále snížené požadavky a zájem na ověřování informací v prostoru sociálních sítí. Právě sociální sítě jsou ne náhodou důležitou platformou pro předávání různorodých sdělení jak u Trumpa, tak u Babiše. První jmenovaný využíval primárně *Twitter*, ze kterého byl z důvodu podněcování k násilí permanentně smazán, po odkoupení podniku Elonem Muskem a jeho přejmenování na *X* je zde znovu aktivní. U Andreje Babiše dává marketingový tým přednost kombinaci více sociálních sítí. Kromě videí na Youtube, klipů na TikToku a příspěvků na Facebooku je jeho *X* též platformou s více jak půl milionem sledujících.⁷⁸

Přestože Andrej Babiš, Donald John Trump a Recep Tayyip Erdoğan operují ve velmi odlišných prostředích, jejich politické chování sdílí několik společných rysů, jsou to tyto:

- Jakožto lidé projevující znaky narcisismu si užívají společnost lidí, kterými jsou obdivováni, nesnesou naopak konstruktivní kritiku. Proto s odporem a často i urážkami

⁷⁷ Srov. MANSFIELD, Harvey. The Vulgar Manliness of Donald Trump, in. *Commentary*, (online), 2017, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://www.commentary.org/articles/harvey-mansfield/vulgar-manliness-donald-trump/>

⁷⁸ Ke dni 8.12.2023 to je 513 tisíc sledujících na této sociální síti

odmítají média, která jim nejsou nakloněna. Jedním ze snadno pozorovatelných příznaků při vnímání jejich vystupování je, že nedokážou reflektovat vlastní pochybení. Pro své *fixní nastavení mysli*, pokud bychom použili terminologii Caryl Dweck, jsou domněle zrozeni k vůdcovství. Být v čele svého uskupení je pro tyto osoby samozřejmostí (přestože v případě Trumpa je situace fakticky složitější).⁷⁹

- V reálné politice i během sebe prezentace okatě rozhazují peníze. Cílem je koupit si oblibu okolí či voličů za jejich vlastní peníze.
- Předvádějí narativ člověka, který přišel z lidu a stal se miliardářem. Andrej Babiš ho tohoto bodu sedí nejméně jakožto integrální součást socialistické i polistopadové elity, i on ovšem dokáže přinést příběh o svém dětství na slovenském venkově. Donald Trump naopak svůj příběh člověka, co sám vybudoval impérium z ničeho dotváří honosně a často (přes značné faktické chyby). Erdoğan svůj příběh muslimského mladíka z nižší třídy také rád připomíná.
- Všechny z našich aktérů spojuje střet zájmů ve funkci. Neprůhledné dotační toky okolo Andreje Babiše už byly nastíněny výše, americký a turecký populistický ovšem také zbohatl s pomocí netransparentního byznysu, v obou případech jde o rodinnou tradici.
- Populisté výše zmínění se velmi podobají tím, že se snadno a rychle uchylují k osobním urážkám svých názorových politických oponentů či kritiků z oblasti médií. V textu výše byl tento fenomén u všech třech popsán.

⁷⁹ Srov. DWECK, Carol S. *Nastavení mysli: nová psychologie úspěchu, aneb, naučte se využít svůj potenciál*. V Brně: Jan Melvil Publishing, 2015. Strany: *Kapitola 5 - byznys*.

- Společnou mají zkoumané populistické figury též svou oblibu v megalomanských projektech. Trump má imaginární zeď na hranicích s Mexikem a Erdoğan má nejdelší vysutý most, ale Babiš je také známý velkými projekty jako byl koncept Centra léčby rakoviny.⁸⁰
- Nenávistný vztah k minoritám. Andrej Babiš je na rozdíl od dvou svých protějšků povětšinou přinejmějším neutrální při otázkách LGBTQ+ práv. Při tématech týkající se migrace si ale navzájem nemají co závidět, všichni tři jsou nekonstruktivně kritičtí v čemukoliv odlišnému od jejich představy normality.
- v neposlední řadě každý ze zkoumaných případů jasně rozděloval občany své země a *obyčejné lidi* (či nějakou variantu tohoto pojmu), jejichž emocím a potřebám vždy rozumí, a nelidské elity tradiční politiky, proti kterým brojí

⁸⁰ Viz. ENDRŠTOVÁ, Michaela. Babiš chce centrum léčby rakoviny za miliardy. V krajích pak mohou chybět onkologové, in. Aktuálně.cz, (online), 2021, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/babis-chce-onkologicke-centrum-za-7-miliard-ucelove-kritizuj/r~8a26caacccf011eba7d80cc47ab5f122/>

3. Současné možnosti výuky tématu na II. stupni základních škol

V předchozí kapitole byl vytvořen obraz politika, který má potenciál narušovat demokratické principy státu, ve kterém působí. Aby byl splněn cíl aplikace politologického rámce do reálné výuky na základní škole, je nutné charakterizovat rámec, ve kterém by taková výuka probíhala.

To znamená nabídnout napříč podkapitolami odpověď na tyto otázky:

- Proč na II. stupni základní školy učit hranicím demokracie?
- Obsahují vyučovací podklady pro žáky toto téma v dostatečné míře?
- Mají příslušní učitelé možnost dostat se k informačním materiálům k tématu?

Dodávám, že do současného obecného povědomí náleží představa, že takto abstraktní společenskovední témata je produktivní vyučovat pouze na druhém stupni základních škol.

3.1. Návaznost na Rámcový vzdělávací program základního vzdělávání

V *RVP ZV*, který jsme si definovali v první kapitole práce, nacházíme průniky s tématem *hranic demokracie* hned na několika místech, pro udržení určitého rozsahu jsou níže uvedeny pouze nejjednoznačnější příklady. Přirozeně je jich mnoho v rámci vzdělávacího oboru *výchovy k občanství* jakožto společenskovední disciplíny, a to ve dvou oddílech očekávaných výstupů. Prvním z nich je *člověk ve společnosti*, kde žák:

„VO-9-1-03 kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjádří svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí. (...)

VO-9-1-06 rozpoznává netolerantní, rasistické, xenofobní a extremistické projevy v chování lidí a zaujímá aktivní postoj proti všem projevům lidské nesnášenlivosti.“⁸¹

⁸¹ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. In. edu.cz. (online). 2021. (citováno dne: 8. 12. 2023). Dostupné na: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/> S. 62

Překvapivě i v druhém oddílu *člověk jako jedinec* narážíme na bod, ke kterému lze mířit:

„VO-9-2-02 posoudí vliv osobních vlastností na dosahování individuálních i společných cílů, objasní význam vůle při dosahování cílů a překonávání překážek“⁸²

Méně překvapivě nalezneme mnohé průniky ve čtvrtém oddílu *člověk, stát a právo*, kde žák:

„VO-9-4-02 rozlišuje a porovnává úkoly jednotlivých složek státní moci ČR i jejich orgánů a institucí, uvede příklady institucí a orgánů, které se podílejí na správě obcí, krajů a státu.

VO-9-4-03 objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů.

VO-9-4-04 vyloží smysl voleb do zastupitelstev v demokratických státech a uvede příklady, jak mohou výsledky voleb ovlivňovat každodenní život občanů. (...)

VO-9-4-11 diskutuje o příčinách a důsledcích korupčního jednání.“⁸³

Odlišnou částí RVP ZV, kde se s výraznými průniky se sledovaným tématem setkáme, jsou průřezová témata. Bezpečně nalezneme stěžejní shody ve *výchově demokratického občana*, kdy „v oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma:

- vede k aktivnímu postoji v obhajování a dodržování lidských práv a svobod
- vede k pochopení významu řádu, pravidel a zákonů pro fungování společnosti
- umožňuje participovat na rozhodnutích celku s vědomím vlastní odpovědnosti za tato rozhodnutí a s vědomím jejich důsledků (...)

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma:

- vede k otevřenému, aktivnímu, zainteresovanému postoji v životě
- vychovává k úctě k zákonu

⁸² Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. In. edu.cz. (online). 2021. (citováno dne: 8. 12. 2023). Dostupné na: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacii-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/> S. 65

⁸³ Tamtéž. S. 65

- rozvíjí disciplinovanost a sebekritiku
- učí sebeúctě a sebedůvěře, samostatnosti a angažovanosti
- přispívá k utváření hodnot, jako je spravedlnost, svoboda, solidarita, tolerance a odpovědnost (...)
- vede k asertivnímu jednání a ke schopnosti kompromisu⁸⁴

Pro účely této kvalifikační práce neméně významný přínos v rozvoji osobnosti žáka obsahuje průřezové téma *multikulturní výchova*: „V oblasti postojů a hodnot průřezové téma: (...)

- pomáhá uvědomovat si neslučitelnost rasové (náboženské či jiné) intolerance s principy života v demokratické společnosti⁸⁵

V neposlední řadě RVP uvádí *mediální výchovu*, se kterou je nutno počítat mimo jiné také z hlediska politických kampaní, projevů a obecně sebe-reprezentace politických aktérů: „V oblasti vědomostí, dovedností a schopností průřezové téma: (...)

- umožňuje získat představu o roli médií v klíčových společenských situacích a v demokratické společnosti vůbec (včetně právního kontextu) (...)
- vede k rozeznávání platnosti a významu argumentů ve veřejné komunikaci (...)

V oblasti postojů a hodnot průřezové téma: (...)

- rozvíjí citlivost vůči předsudkům a zjednodušujícím soudům o společnosti (zejména o menšinách) i jednotlivci⁸⁶

Souhrnně tedy lze říct, že v RVP ZV je mnoho prostoru pro zařazení *hranic demokracie* do jednotlivých ŠVP, aniž by šlo o látku nadbytečnou nebo vytrženou z kontextu vyučovaných

⁸⁴ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. In. edu.cz. (online). 2021. (citováno dne: 8. 12. 2023). Dostupné na: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/> S. 136

⁸⁵ Tamtéž. S. 140 a 141

⁸⁶ Tamtéž. S. 145

oborů a oblastí. S tímto zjištěním se jako další nabízí zjistit, zda se tomuto tématu prostor reálně věnuje, to můžeme zjistit například nahlédnutím to využívaných učebnic.

3.2. Pokrytí tématu *hranice demokracie* učebnicemi OV a MV

Při nahlédnutí do majoritně využívaných učebnic občanské výchovy a mediální výchovy v České republice s doložkou MŠMT, tedy těch z nakladatelství FRAUS, zjistíme, že téma *hranice demokracie* jako takové se v nich nevyskytuje. Téměř totožný obsah s nejnovějšími klasickými učebnicemi nakladatelství FRAUS z roku 2013 poté mají hybridní materiály opatřené QR kódy a dalšími digitálními odkazy z roku 2021 vytvořené ve spolupráci s výukovým serverem Škola s nadhledem.

Pokud bychom zkoumali ostatní k politologii vztahující se témata, která v sobě mohou hranice demokracie integrovat, nalezneme nejslibnější obsah v učebnicích pro 7. a 8. třídu základní školy a příslušné ročníky víceletých gymnázií. Konkrétně jsou hranice demokracie více méně součástí kapitoly „řízení společnosti“ v 7. třídě a „základy práva v České Republice“ poté v třídě 8.⁸⁷

V kapitole „řízení společnosti“ v učebnici pro 7. třídy nalézáme pro naše potřeby zajímavý obsah při listování tématem „kde se ten náš stát vzal?“, zde již na úvodní straně 63 žáci vytváří fiktivní ostrovní stát. Po krátkém historickém diskurzu se v materiálu nachází na straně 64 citát Ludvíka IVX. „stát jsem já“ a na něj navazující citát T. G. Masaryka ve znění: „Demokracie znamená, že každý občan může říct po vzoru francouzského monarchy: ‘Stát jsem já.’ Nebo skromněji: ‘I já jsem stát.’“ Učebnice na ně navazuje aktivitou, ve které žáci formou pro a proti

⁸⁷ Srov. BROM, Zdeněk, Dagmar JANOŠKOVÁ, Monika ONDRÁČKOVÁ, Dagmar ŠAFRÁNKOVÁ, Hana MARKOVÁ a Jitka ŠEBKOVÁ. *Občanská výchova 7: hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 3., upravené vydání. Plzeň: Fraus, 2021. Škola s nadhledem, s. 62. až 73.

a URBAN, Michal, Tomáš FRIEDEL, Tereza KRUPOVÁ, Dagmar JANOŠKOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. *Občanská výchova 8: hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2021. Škola s nadhledem, s. 68 až 91.

konfrontují tvrzení, že „my jsme stát“ a mají následně rozhodnout o jeho pravdivosti, tedy mají jinými slovy zhodnotit participaci českých občanů na demokratickém zřízení státu. Na následující stránce 65 žáci porovnávají zřízení jednotlivých států a díky zde nabitým informacím posuzují, jakého zřízení je fiktivní stát z úvodu tématu. Na straně 63 je dokonce značně neurčitý dovětek říkající: „(...) stát nemusí být poslední fází uspořádání lidské společnosti.“ Není zde uvedeno, zda je tímto způsobem společně se státem relativizována i idea demokratického zřízení, nelze však vyloučit, že žáky to takto bude pochopeno.⁸⁸

Nejvíce prostoru pro rozvoj žáka v otázkách hranic demokracie nabízí učebnice pro 7. třídu, to dokazuje i téma následující s názvem „cesta k demokracii“. Hned na první straně tématu (66) se nachází návodné otázky vybízející k reflexi podstaty demokracie, dále na ně navazující skupinová argumentace o kladech a záporech tohoto zřízení. Ve shrnutí na straně 67 je zmíněna i důležitost systému kontroly demokracie, v předcházejícím textu ale není vysvětlen. Úzce navazující téma „volby“ se hranic demokracie dotýká jen v tom smyslu, že žákům vysvětluje samotný princip voleb jako základ demokratického zřízení státu, tedy neřeší kupříkladu situaci, ve které by byly samotné volby relativizovány zákonodárci. Více plodné je navazující téma „začlenění se do veřejného života“, ve kterém jsou žáci tázáni na výhody a nevýhody celostátního referenda a jsou jim předkládány jiné možnosti občanské participace, pro konkretizaci je poté téma vztaženo do okruhu obce, přátel i rodiny žáka. Dále se na straně 72 pro žáky otevírá otázka týkající se přehánění typického pro předvolební kampaně.⁸⁹ I zde můžeme vidět souvislost s hranicemi demokracie, pokud bereme v potaz, že právě autoritářští politici jsou často těmi, jejichž kampaně vyznívají nejvíce populisticky a mají tendenci ke zkratkovitosti a přehánění.

⁸⁸ Srov. BROM, Zdeněk, Dagmar JANOŠKOVÁ, Monika ONDRÁČKOVÁ, Dagmar ŠAFRÁNKOVÁ, Hana MARKOVÁ a Jitka ŠEBKOVÁ. *Občanská výchova 7: hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia*. 3., upravené vydání. Plzeň: Fraus, 2021. Škola s nadhledem, s. 62 až 73.

⁸⁹ Srov. Tamtéž. S. 62 až 73.

Velmi zajímavá je návaznost tématem „každý chce dosáhnout úspěchu“ ze strany 73, ve kterém jsou žákovy nabízeny možnosti odhalení svých slabých a silných stránek pro získání zdravého sebevědomí. Také se zde dozvídáme, že: „Do vedoucích pozic se někdy dostanou lidé, jejichž jediným cílem je vyniknout nad druhými. To ale pro řízení a vedení nestačí. Naopak, může to způsobit komplikace. V odpovědné funkci by měl být vyrovnaný člověk, který přichází odpovědně pracovat a ne se předvádět. Často lidé jednají s cílem upoutat na sebe pozornost svého okolí, vyniknout. Vede je k tomu: neúspěch ve škole, zdánlivá nešikovnost, nedostatek přítel, nevšímavost rodičů, upřednostňování sourozenců, posměch spolužáků.“⁹⁰ Dle mého mínění je tato část mimo jiné přímou výukou toho, jak se vyvarovat politiků narušujících demokratické procesy ve státě, jak byli popsáni v analytické a syntetické části této diplomové práce.

U kapitoly „základy práva v České republice“ pro 8. třídu toho nacházíme znatelně méně, jde obecně o aktivity, které mohou žáky nepřímo dovést přemýšlení či dialogu nad tématem zkoumaným v této kvalifikační práci. Mezi nimi například aktivita ze strany 76, kdy žáci ve skupinách vytvářejí programové priority fiktivní vlády dle svého osobního hodnotového postavení, nebo návodné otázky ze strany 81 ve znění: „Před kterými neoprávněnými zásahy státu a ostatních jednotlivců jsi podle českého práva chráněn(a)?“ a ze strany 87 ptající se: „Je činnost politika prospěšná?“. V této kapitole také na straně 84 narážíme na jednoduchý popis politického marketingu a na straně následující navazuje souznící skupinová práce a návodné otázky směřující k rozlišení kvalitních a nekvalitních „produktů“, potažmo politických stran. Zde je nutné dodat, že samotné povědomí o základních lidských právech, ústavním pořádku České republiky, demokratickém střetu politických stran a fungování orgánů

⁹⁰ BROM, Zdeněk, Dagmar JANOŠKOVÁ, Monika ONDRÁČKOVÁ, Dagmar ŠAFRÁNKOVÁ, Hana MARKOVÁ a Jitka ŠEBKOVÁ. Občanská výchova 7: hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. 3., upravené vydání. Plzeň: Fraus, 2021. Škola s nadhledem, s. 62 až 73.

Evropské Unie patří mezi základní informace potřebné k porozumění podstaty hranic demokracie, ty se taktéž v učebnici se vyskytují i se souvislostmi.⁹¹

Učebnice mediální výchovy FRAUS – manipulace a cenzura.⁹² K ostatním průřezovým tématům s průniky v očekávaných výstupech tématu *hranic demokracie* nakladatelství FRAUS učebnice nenabízí.

Pro úplnost by bylo záhodno dodat příslušné informace i ohledně ostatních na českém trhu dostupných učebnic občanské výchovy, tedy:

- *hranice demokracie* v učebnicích občanské výchovy nakladatelství Fortuna: je koncipovaná jako souhrnný materiál pro 6. a 7., druhý díl poté pro 8. a 9. ročník, kvůli čemuž možná také utrpěla její formální (grafická) stránka. Obsahuje málo ilustrací a mnoho výkladu, také má neúměrné množství dějepisných mezipředmětových vztahů. Zabývá se definováním demokracie, jejím vznikem a jejími benefity v současnosti, o jejích hranicích ale pojednáváno není.⁹³
- *hranice demokracie* v učebnicích občanské výchovy nakladatelství Olomouc: mimo obdobných z RVP přímo vycházejících témat jako Ústava a dělba moci na této učebnici zaujme z hlediska tématu této diplomové práce kapitola *Svoboda a rovnost*, kde je pracováno s prohlášením Charty 77 v tehdejší totalitním státě. Zde jsou vlastně pojímány *hranice demokracie* z druhé strany. Obsah navozuje otázku: čeho musí být občanská společnost schopna, aby se domohla demokratické transformace?⁹⁴

⁹¹ URBAN, Michal, Tomáš FRIEDEL, Tereza KRUPOVÁ, Dagmar JANOŠKOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. Občanská výchova 8: hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2021. Škola s nadhledem, s. 68 až 91.

⁹² Srov. BĚLOHLAVÁ, Eva a URBAN, Jindřich. Mediální výchova: pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií. Aktualizované vydání. Plzeň: Fraus, 2021. ISBN 978-80-7489-626-2, s. 55 až 61

⁹³ BÍLÝ, Jiří. Výchova k občanství pro základní školy. Praha : Fortuna, 1995. s. 135. ISBN 80-7168-187-3.

⁹⁴ HRACHOVCOVÁ, Marie. Občanská výchova pro 8. ročník základní školy. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005. 192 s. ISBN 80-7182-186-1.

- Pojetí demokracie v učebnicích občanské výchovy nakladatelství SPN: demokratické hodnoty v žácích tato řada buduje převážně v učebnici pro 8. ročník v kapitole „Má země je můj domov aneb Příručka pro začínajícího občana“, ale také nepřesahuje ničím obsahy RVP v námi zkoumaném tématu.⁹⁵

3.3. Volně dostupná metodická podpora pro pedagogy

Pokud odhlédneme od učebnic a k nim přidruženým materiálům, pedagogovi ve 21. století se na internetu nabízí škála dalších zdrojů, ze kterých může čerpat při přípravě na výuku. Pro úplnost jsem se rozhodl v této podkapitole zmapovat, jaké mají vyučující možnosti, pokud se chtějí či snad potřebují inspirovat ohledně metod výuky, dovzdělat v moderním pojetí látky nebo získat kompetence k výuce tématu *hranic demokracie*.

Jako první se nabízí zdánlivě banální otázka, kdo je učitelem tohoto tématu. V předchozím textu jsme do jisté míry předpokládali výuku tématu v rámci občanské výchovy, to ovšem není jediná možnost. Pokud u ní ještě chvíli zůstaneme, jedním z dlouhodobě nejvyužívanějších webů, kde vyučující občanské výchovy hledají materiály pro výuku, jsou *Občankáři*⁹⁶, tak ovšem nacházíme pouze základní témata z učiva politologie pokrytá v širší míře i učebnicemi jako Ústava ČR, dělba moci, volby a demokracie.

Též je možné hledat na webových stránkách, kde jsou zastoupeny všechny výukové oblasti a obory, mezi nimi se nabízí *Dumy.cz*⁹⁷ či *Metodický portál RVP.cz*⁹⁸, v obojím ovšem námi hledané materiály absentují. Druhý jmenovaný server ale kromě podkladů v této rubrice nabízí i možnosti v podobě webinářů a odborných článků, kde již nacházíme slibný materiál. Jde o

⁹⁵ ADAMOVIČ, Lenka a kol. Občanská výchova pro 8. ročník základní školy. Praha: SPN, 1999. 160 s. ISBN 80-7235-105-2.

⁹⁶ Viz. Vzdělávací materiály. In. Občankáři/Asociace učitelů občanské výchovy. (online) 2023 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://www.obcankari.cz/edukacni-materialy>

⁹⁷ Viz. Přehled materiálů. In. DUMY.CZ Sdílejme společně. (online) 2023 (citováno dne: 28.1.2023) Dostupné na: <https://www.dumy.cz/vyhledavani?vzdelavani=CE&nazev=clovek-a-spolecnost>

⁹⁸ Viz. Materiály do výuky. In. rvp.cz. (online) 2023 (citováno dne: 28.1.2023) Dostupné na: <https://rvp.cz/>

webinář *EXTREMISMUS A ŠKOLA: PŘÍSTUP K ŽÁKOVI S RADIKÁLNÍMI POSTOJI A K JEHO TŘÍDĚ*⁹⁹ od občanského sdružení *Asi-milovaní*. Ten může fungovat jako teoretický základ problematiky blízké tématu hranic demokracie zaměřené na žáky námi zkoumaného věku, a to z pohledu metodiky prevence rizikových jevů ve třídě.

Pod pojmem „odborné články“ se poté na serveru *Metodický portál RVP.cz* schovává několik ucelených a komentovaných příprav vyučovacích hodin. Nyní se budu krátce věnovat těm, které se blíží výuce o hranicích demokracie:

- *Hrátky s politickým čertem/textem*¹⁰⁰ - žáci zde diskutují nad stenozáznamem z jednání poslanecké sněmovny. Při výběru správného textu lze velmi jednoduše propojit s tématem hranic demokracie, přičemž i ukázkový text z článku není nevhodný (hlasování o vyhlášení nouzového stavu v roce 2020).
- *1989 - rok zlomu*¹⁰¹ - dle této přípravy se žáci seznamují s průběhem demonstrací roku 1989, Palachovým týdnem, peticí Několik vět a se stavem občanských svobod před oním revolučním rokem. Jde o jiný způsob pojetí výuky hranic demokracie, zároveň pro chápání tohoto tématu je dějinný kontext samozřejmě prospěšný.
- *Na cestě k demokracii*¹⁰² - v poměrně klasické vyučovací jednotce si žáci osvojí, které věci demokracii podporují a které ji naopak zabraňují v existenci, následně pracují se základními principy demokracie (občanská participace, rovnost a lidská

⁹⁹ Viz. ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. *EXTREMISMUS A ŠKOLA: PŘÍSTUP K ŽÁKOVI S RADIKÁLNÍMI POSTOJI A K JEHO TŘÍDĚ*. In. Metodický portál RVP (online) 2014 (citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://webinare.rvp.cz/webinar/431>

¹⁰⁰ Viz. VÁNÍČKOVÁ, Vanda. *Hrátky s politickým čertem/textem*. In. Metodický portál RVP (online) 2021 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://clanky.rvp.cz/clanek/22744/HRATKY-S-POLITICKYM-CERTEM-TEXTEM.html>

¹⁰¹ Viz. ŽALSKÝ, Pavel. *1989 – rok zlomů*. In. Metodický portál RVP (online) 2019 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://clanky.rvp.cz/clanek/22258/1989-ROK-ZLOMU.html>

¹⁰² Viz. *Na cestě k demokracii* In. Metodický portál RVP (online) 2008 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://clanky.rvp.cz/clanek/2042/NA-CESTE-K-DEMOKRACII.html>

práva, kontrola zneužívání moci...). V druhé polovině jednotky poté rozhodují, jaká ustanovení fiktivního státu jsou demokratická a jaká nedemokratická.

- *Čeští politici na sociálních sítích*¹⁰³ - zde se pracuje s příspěvky jednotlivých politických aktérů na sociálních sítích. Žáci jsou s nimi konfrontováni, zkoumají účel sdělení, jeho smysl i formu. Tím je rozvíjeno jak kritické myšlení obecně, tak i obeznámení s podobou politické kultury, důležitým aspektem hranic demokracie.

Pokud by vyučující chtěl na téma jít pomocí filmu, bezkonkurenčním serverem nabízejícím filmy i lekce zdarma je v českém prostředí *Jeden svět na školách*¹⁰⁴ zřizovaný neziskovou organizací *Člověk v tísni*. Vysloveně tématem hranic demokracie se zde nezabývá žádný dokument, ani konkrétní výukový materiál na jeho základě postavený. Relativně blízko je snímek *Hlas za kozu*¹⁰⁵ o školním parlamentu v Keni, jelikož jeden z materiálů *Slíbím cokoli...?* k němu přidružených cílí na rozpoznávání přesvědčovacích a manipulativních nástrojů volebních kampaní.

Co se týče samotného serveru *Člověka v tísni*, velmi blízko k tématu hranic demokracie má mezi zde volně dostupnými publikacemi titul *Křehkost demokracie - Příručka pro pedagogy pro práci s tématem radikalismu ve výuce*. Záměrem stažitelného textu je dle autorů rozvíjet demokratické hodnoty ve společnosti a je zamýšlena pro vyučující studentů na středních školách stejně tak jako žáků na 2. stupni škol základních. Jelikož nejde o publikaci psanou primárně pro vyučující občanské výchovy, nýbrž pro metodiky prevence, profiluje se též jako prevence inklinace žáků k radikálním ideologiím. Součástí metodiky je teoretická část týkající

¹⁰³ Viz. VANÍČKOVÁ, Vanda. Čeští politici na sociálních sítích. In. Metodický portál RVP (online) 2020 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://clanky.rvp.cz/clanek/22597/CESTI-POLITICI-NA-SOCIALNICH-SITICH.html>

¹⁰⁴ Audiovizuální výukové lekce. In. JSNS - Promítejte ve škole zdarma a legálně dokumentární filmy. (online) 2023 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://www.jsns.cz/lekce>

¹⁰⁵ Viz. Hlas za kozu. In. JSNS.cz. (online) 2014 (Citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://www.jsns.cz/lekce/15691-hlas-za-kozu>

se obecně radikalismu a demokracie, která je v další části přenesena do oblasti pedagogické prevence. Poslední a nejpraktičtější částí textu jsou kazuistiky a ukázky jednotlivých lekcí.¹⁰⁶

Vznik výše popsané publikace zaštilil vzdělávací program *Člověk v tísní* s názvem *Varianty*, jehož hlavní činností jsou vzdělávací kurzy pro pedagogy a asistenty pedagoga. K otázce hranic demokracie se ovšem žádný z eventů nevztahuje, nýbrž jejich častými tématy jsou klimatická krize, lidská práva či filozofie pro děti.¹⁰⁷ S podstatou v této práci zkoumaného tématu se slučují některé volně stažitelné lekce, které v metodice *Křehkost demokracie* nenajdeme, nesou názvy *Politická participace* a *Hybridní režimy*, ty jsou součástí pouze prakticky pojaté metodiky *Demokracie pod lupou*,¹⁰⁸ v obou případech jde ovšem o materiály cílené studentům středních škol.

Přestože tento spolek již nepůsobí, množství práce v minulosti odvedly osoby sdružující se pod názvem *Asi-milovaní*, kromě školení a workshopů zpracovaly společně právě s *Člověkem v tísní* elektronickou publikaci *Hrozby neonacismu – Příležitosti demokracie*.¹⁰⁹

Jiným hodnotným webem s volně dostupnými příručkami, kvalitně zpracovanými metodami výuky a příklady z praxe je *Centrum pro demokratické učení (CEDU.cz)*, jehož prvky lze využít prakticky v jakékoli výuce. Důvodem jeho prospěšnosti pro mé téma je primární záměr vedení školního parlamentu a obecně demokratických principů v dané škole. Mimo jiné, na webu si

¹⁰⁶ Srov. CHARVÁT, Jan a kol. KŘEHKOST DEMOKRACIE Příručka pro pedagogy pro práci s tématem radikalismu ve výuce. *Člověk v tísní*. 2019. Dostupné na: <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1267/file/krehkost-demokracie.pdf>. ISBN 978-80-7591-019-6. S. 4

¹⁰⁷ Viz. Kurzy pro učitele. In. *Člověk v tísní*. (online) 2023 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://www.clovekvtisni.cz/co-delame/vzdelavaci-program-varianty/kurzy-pro-ucitele>

¹⁰⁸ Srov. ENDRŠTOVÁ, Veronika a kol. BOHOUŠ A DÁŠA: DEMOKRACIE POD LUPOU. *Člověk v tísní*, 2019. Dostupné na: https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1459/file/bad_demokracie_web_04.pdf ISBN 978-80-7591-035-6

¹⁰⁹ Viz. *Hrozby neonacismu – Příležitosti demokracie* (online). 2009, (citováno dne 8.12.2023). ISBN: 978-80-254-7147-0. Dostupné na: https://www.obcankari.cz/system/files/prilohy/hrozby_neonacismu.pdf

lze stáhnout 4 metodiky věnující se v souvislostech založení, vedení a reflektování efektivity školního parlamentu a projektů s ním spojených, celkově mají přes 200 stran.¹¹⁰

Mnoho teoreticky i prakticky směřovaných publikací mířících k celoživotnímu vzdělávání vyučujících občanské výchovy na svých webových stránkách přímo či odkazem nabízí *Centrum Občanského Vzdělávání* působící pod Fakultou humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, původně pod Pedagogickou fakultou Masarykovy univerzity v Brně. Na následujících řádcích se hlavním z nich budu krátce věnovat. Zajímavým titulem na zde volně k dostání je *Jak mohou všichni učitelé podpořit výchovu k občanství a lidským právům: rámec pro rozvoj kompetencí* zdůrazňující nadpředmětovou dimenzi tohoto okruhu vzdělanosti.¹¹¹

Pro téma této kvalifikační práce je ale stěžejní jmenovat šestidílný soubor elektronických publikací *Výchova k demokratickému občanství a výchova k lidským právům ve školní praxi: Vyučovací posloupnosti, koncepce, metody a modely*. Tyto publikace vznikly pod záštitou a finanční podporou *Oddělení vzdělávání k demokratickému občanství a lidským právům Rady Evropy - Division for Citizenship and Human Rights Education*. Na webových stránkách centra nacházíme i odkazy přímo na přeložené publikace z roku 2013 od tohoto oddělení *Rady Evropy*, odkazy ovšem nefungují, což je dlouhodobý problém tohoto portálu na více místech.¹¹²

První díl šestidílného souboru nese název *Vzděláváním k demokracii: Podklady pro učitele k výchově k demokratickému občanství a k výchově k lidským právům*.¹¹³ Z celého souboru jsou

¹¹⁰ Viz. Centrum pro demokratické učení. (online) 2023 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://cedu.cz/>

¹¹¹ Srov. BRETT, Peter; MOMPOINT-GAILLARD, Pascale a SALEMA, Maria Helena. *Jak mohou všichni učitelé podpořit výchovu k občanství a lidským právům: rámec pro rozvoj kompetencí*. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN isbn978-80-210-5947-4.

¹¹² Viz. *Výchova k demokracii a lidským právům*. (online) 2023 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://www.obcanskevzdelavani.cz/demokracie>

¹¹³ Srov. GOLLOB, Rolf; KRAPF, Peter a WEIDINGER, Wiltrud a kol. *Vzděláváním k demokracii: podklady pro učitele k výchově k demokratickému občanství a k výchově k lidským právům*. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN isbn978-80-210-6087-6.

poté na stránkách centra bez technických problémů dostupné další dva díly, a to III. s názvem *Život v demokracii: Učební plány VDO/VLP pro druhý stupeň základních škol* a VI. pojmenovaný *Výuka demokracie: Sbírka modelových situací pro výchovu k demokratickému občanství a lidským právům*. Celkově tyto publikace nabízí rozpětí více než 450 stran, které jsou na výše popsaném webu k dostání online a zdarma. I přes svou zdánlivou neúplnost komplexně vysvětlují teoretické i praktické aspekty výuky k demokratickým hodnotám, i téma *hranic demokracie* integrují dostatečně vzhledem k RVP ZV.¹¹⁴

Průběžně vznikají (a v některých případech i zanikají) samozřejmě i další digitální či kamenné prostory, kde je možné informace a inspiraci k výuce nejen *hranic demokracie* získat. Za zmínku stojí web *Odpovědné občanství*, který nabízí vlastní didakticky zaměřené digitální publikace výchovy k občanství. Nejblíže k našemu tématu má jejich první díl *Výchova k občanství: Materiály do výuky pro 2. stupeň ZŠ a víceletá gymnázia 1*, a to tím, že žáky v postojové rovině vede k uvědomění výhod demokratického zřízení ve státě.¹¹⁵

3.4. Souhrnné zhodnocení současného stavu

Se získanými zjištěními si nyní můžeme odpovědět na otázky z úvodu této kapitoly:

- Proč na II. stupni základní školy učit hranicím demokracie? Jelikož jde o látku, s jejíž pomocí lze rozvíjet očekávané výstupy jak ze vzdělávacího oboru výchovy k občanství, tak hned několika u několika průřezových témat.
- Obsahují vyučovací podklady pro žáky toto téma v dostatečné míře? Ne. Bylo zjištěno, že v učebnicích občanské výchovy pro žáky druhého stupně základní školy není toto téma přímo obsaženo, nepřímo poté jen v omezené míře.

¹¹⁴ Viz. Materiály. In. *Výchova k občanství*. (online) 2023 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://www.vychovakobcanstvi.cz/pvo/materialy>

¹¹⁵ Srov. BRUNCLÍK, Miloš; KOZÁK, Jiří; MRKLAS, Ladislav; PROBST, Maren; RESL, Alena. *Výchova k občanství 1: materiály do výuky pro 2. stupeň ZŠ a víceletá gymnázia*. Praha: CEVRO, 2018. S. 4 až 18

- Mají příslušní učitelé možnost dostat se k informačním materiálům k tématu? Ano. Na internetu existuje mnoho publikací a webů v českém jazyce, které jsou dostupné zdarma a nabízejí kvalitní teoretickou i didaktickou přípravu k výuce tématu *hranic demokracie* na úrovni znalostí, dovedností i postojů. Jsou to publikace adresované vyučujícím výchovy k občanství, tak celému pedagogickému sboru školy pro vytvoření demokratické principy respektujícího prostředí.

Pro kontext odpovědi na poslední otázku je nutné dodat, že *hranice demokracie* patří mezi témata, která jsou silně ovlivněna skrytým kurikulem. To znamená, že žák či student je ohledně nich vzděláván z velké části nepřímo, a to učením se skrz zkušenost s reálnou podobou demokratických principů konkrétní školy, což reflektuje i samotný RVP ZV. Nezanedbatelnou roli v tomto směru hraje také osobní styk žáka s regionálními státními institucemi jako okresní soud či obecní úřad, případně podpora tohoto styku školou samotnou.¹¹⁶ Výrazný může být samozřejmě i vliv rodičů.

¹¹⁶ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. In. edu.cz (online) 2021 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

4. Vlastní výuka tématu *hranic demokracie*

Klasifikační práce zaměřená na výuku jakéhokoli předmětu, oboru, či tématu by nebyla úplná, kdyby neobsahovala využití analyzovaného materiálu ve vyučovací jednotce či jednotkách. Ve finální kapitole je proto pracováno s teoretickými nálezy z předcházejícího textu ke zkoncipování, odučení, reflektování a variování výukových lekcí jako takových.

Neméně důležitý je také popis výchozího stavu, ve kterém se vzdělávací instituce a vyučovaný kolektiv nachází. Cílem je na míru podmínkám žáků nabídnout výuku, která v nich v co největší míře zaktivuje proces učení a nebude překračovat reálné možnosti pedagoga. Dále by měla obohatit učivo o širší souvislosti propojující žákovo poznání, také rozvíjet klíčové kompetence a motivaci žáků k dalšímu učení. V neposlední řadě by každá kvalitní výuka měla napomáhat v budování vztahu v kolektivu třídy a neměla žáka zahlcovat přebytečnými podrobnostmi.

4.1. Didaktická transformace, specifikace třídy a koncepce výuky

Jak bylo stanoveno výše, *hranice demokracie* jsou převážně téma občanské výchovy a průřezového tématu výchovy demokratického občana, které je integrální součástí primárně opět výchovy k občanství. Jelikož uvedený předmět aktuálně na druhém stupni základní školy sám učím a tato kvalifikační práce je psána v rámci jeho studia, je nasnadě vlastní výuku tématu společně s reflexí a návrhem změn zařadit právě do hodin výchovy k občanství.

Některé texty využitě v předchozích kapitolách jsou samy o sobě upotřebitelné jako materiál do výuky občanské výchovy. Jsou jimi nejen didaktické a metodické materiály z předchozí kapitoly, mezi didakticky využitelné lze zařadit i ty, které se pohybují na úrovni populárně naučné literatury a berou si za víc výklad v souvislostech. Příkladem může být ukázka zařazená do přílohy I. této práce společně s dalšími nevyužitými materiály vzniklými během kompletace textu.

Abychom se ale dostali ke skutečně praktické části, přesuneme se ke specifikaci školy, kolektivu třídy a mému pojetí výuky v této instituci. Škola, kde aktuálně učím a chci zde *hranice*

demokracie předvést jako nosné téma, je soukromá firma profilující se jako alternativní s inklinací k montessori pedagogickým zásadám a postupům. To dle odborné literatury znamená, že tato škola podporuje samostatnou činnost dítěte, odmítá tresty a odměny, stejně jako autoritativní pedagogický přístup. Pochvaly jsou omezovány a využívány v rámci zpětné vazby, je preferováno slovní hodnocení dítěte. Pedagog zde působí jako průvodce, využívá systematicky koncipované materiály a pomůcky, nabízí žákovi možnost volby v rámci předem připraveného a bezpečného vzdělávacího prostředí, čímž na něj přenáší část zodpovědnosti za jeho vlastní učení. Nedílnou součástí tohoto přístupu je také práce s chybou.¹¹⁷ Jelikož ale necharakterizují typickou montessori školu, některé z těchto zásad jsou dodržovány spíše volně, převážně na druhém stupni.

Škola má nižší počet žáků v jednotlivých ročnících, ti jsou ovšem integrováni do tříd tvořících takzvaná *trojročí*, reálně jich tedy v jedné třídě je přibližně stejně jako na klasické škole. Třída, ve které mám v plánu výuku aplikovat, je nejvyšší *třetí trojročí* tvořené z žáků 7., 8. a 9. ročníku, to dělá 26 žáků. *Hranice demokracie* lze probírat ve všech třech ročnících, díky formě spirálovitého učení využívaného při výuce občanské výchovy by měli být všichni žáci obeznámeni s opěrnými pojmy, rozdíl ve věku z hlediska kognitivních schopností dětí by měl být také v pořádku.

Dále je třeba několik vět k času a prostoru, ve kterých se příprava lekcí bude aplikovat. Výuka zde je sice členěná do bloků po 90 či 135 minutách, ty se ovšem stále skládají z vyučovacích hodin o klasické délce 45 minut. Z hlediska kvality vzdělávacího prostředí je třída *třetího trojročí* relativně zajímavá místnost, kromě očekávaného nábytku je vybavená interaktivní tabulí, vestavěným akváriem a budníky pro jednotlivé žáky, lavice jsou sestavené do pěti

¹¹⁷ Srov. KORCOVÁ, Kateřina. Role učitele ve škole Montessori. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. U, Řada pedagogická. 2007, vol. 55, iss. U12, pp. 117-126, (online), 2007, (citováno dne: 8.12.2023). ISSN 1211-6971. Dostupné na: <https://digilib.phil.muni.cz/en/handle/11222.digilib/104592>

takzvaných *úľů*. Ve třídě působí asistentka pedagoga, ta je přítomna dle rozvrhu i na mých hodinách.

Během výuky výchovy k občanství v tomto trojročí využívám pevnou strukturu hodin, která obsahuje chronologicky jako první žákovské prezentace společensky významných aktualit, následuje práce na terminovaném projektu (v tomto případě pololetní rolové hře na fiktivní parlament), jako třetí a poslední část poté přichází samotné téma hodiny vycházející z tematických plánů. Tato struktura byla žákům představena na úvodní hodině školního roku společně s požadavky splnění předmětu, mezi které kromě aktivní participace na těchto aktivitách patří samostatné vedení portfolia.

Tato koncepce výuky se ukázala být velmi vhodná pro účely diplomové práce, jelikož téma *hranic demokracie* do ní je možno flexibilně zakomponovat v rámci pololetního projektu. Již fungující žákovský parlament náležící k fiktivnímu státu má za úkol vzhledem ke svým pravomocem a zvolené stranické ideologii reagovat na nastalé situace, příchod populistického politika narušujícího demokratické principy tohoto imaginárního státu se zdá být schůdnou variantou výuky. Její nevýhody jsou nasnadě: jelikož jde o projekt realizovaný samotnou třídou, ve kterém jsem já v roli průvodce, vypravěče či konzultanta, nelze předem říci, které vzdělávací výstupy je záhodno očekávat, jejich výčet tedy ponechám až na reflexi.

Předpokládaná časová dotace projektové části hodiny je 10 až 15 minut, pokud se tedy podaří dokončit výuku námi sledovaného tématu během 3 až 4 setkání, teoreticky by bylo možné získaná data přetvořit na jednu klasickou vyučovací hodinu v tomto tématu.

4.2. Průběh výuky *hranic demokracie* v rámci třídního projektu

Myšlenka zařadit téma do hodin výše popsáním způsobem se rodila pozvolna během září a října 2023, vznikla tedy až po začátku školního roku, tedy po představení koncepce hodin Vko s třídním pololetním projektem žákům. Ti byli v imaginativní pozici zvolených politických zástupců volně sledujícím programové priority své strany či hnutí (skupinky) touto dobou již sžití. K vytvoření politických ideologií a programů svých fiktivních politických uskupení jim byl

nabídnut prostor na konci úvodní hodiny a na začátku hodiny následující, na to navazovala vzájemná prezentace výsledků. Jejich vytvořené strany a hnutí bych charakterizoval takto:

- *LIBRA* - strana dívčího kolektivu s levicově-liberálním proevropským étosem
- *NE* - klukovská skupina, populistické hnutí bez jasného ideového zakotvení
- *ASI* (Asociace silné inteligence) - strana klukovského kolektivu s pravicově-liberálním proevropským étosem
- *BVD* (Budoucnost vašich dětí) - dívčí skupina, středová strana s prodemokratickým étosem
- *ŠKAST* (Rychlé šípy) - genderově smíšený kolektiv deváťáků, populistické hnutí bez jasného ideového zakotvení

Jelikož součástí projektu je možnost libovolně přecházet mezi stranami či dokonce určitou dobu fungovat jako nezařazení poslanci, měnící se počty členů a jejich charakteristiky je dle mého názoru nadbytečné dokumentovat. Pouze dodám, že počty členů se pohybovaly mezi 4 až 9, přičemž předsednictvo stran jakožto zakládající členové zůstali po celou dobu projektu (prozatím) ve svém uskupení, což dodává jistou ideovou stabilitu.

Jejich činnost spojená s projektem v rámci hodiny byla též relativně strukturovaná. Já jakožto vyučující přinesl předem připravenou nastalou situaci fungující jako impulz pro jejich reakce, z didaktického hlediska bychom tuto část projektu mohli označit jako problémovou výuku. Zpravidla poté následuje volná diskuze v politických uskupeních i napříč jimi, předsednictvo stran či jejich zástupci poté přicházejí se svými návrhy či připomínkami. Jako poslední vždy přichází hlasování jednotlivých poslanců nad návrhy, výjimečně poté hlasování stran jako celků.

Výchozí stav projektu byl pro implementaci tématu *hranic demokracie* pomocí nástupu populistického politika slibný, žáci si totiž svými předchozími rozhodnutími jako například vysoké plošné navýšení platů řidičů autobusů bez kompenzace ve státním rozpočtu vytvořili deficit, který je dovedl k růstu inflace ve fiktivní ekonomice.

19. října jsem začal výuku první částí, v odučené přípravě má tuto podobu:

„- jelikož stát *Třetího trojročí* na základně minulých rozhodnutí parlamentu pořizoval nákladná opatření, státní rozpočet se dostal do mínusu (schodku) a lehce se zvýšila inflace. Důsledky: mezi obyvateli státu se začaly prohlubovat ekonomické rozdíly, hlavně chudší lidé znatelně pocítili zvyšující se ceny potravin.

- nespokojení obyvatelé našeho státu se začali upínat k různým lídrům, které vidí v médiích. Jsou mezi nimi lidé, kteří tvrdí, že mají rychlé řešení na všechny aktuální problémy a také lidé, kteří začali pořádat sbírky na podporu nejvíce zasažených chudobou, například na matky samoživitelky.

- do toho všeho ještě zasahují prezidentské volby! První kolo je za námi a zůstali dva kandidáti:

1, Albert Král: rád je vidět v televizi, vždy využije možnost prezentovat své úspěchy. Mluví často o tom, co lidé chtějí – tvrdí, že to sám dobře ví, protože se s nimi často baví. Je bohatý a má spoustu kontaktů mezi vlivnými lidmi. Na druhou stranu o sobě ale tvrdí, že není politik. Taky často říká, že politici v našem státě jsou zkorumpovaní a zapomněli na obyčejné lidi. Nemá rád novináře, někdy jim dokonce nadává. Také nemá rád migranty z okolních zemí, protože podle jeho slov kradou práci místním.

2, Božena Kolodějová: věnuje se politice už od střední školy, kdy byla předsedkyní studentského parlamentu. Deset let pracovala jako starostka jednoho z velkých měst našeho státu. Často mluví o tom, že správný politik musí dělat i rozhodnutí, která nejsou populární. Na některé politické otázky odpovídá nejednoznačně, občas dokonce řekne, že nějakému tématu nerozumí a odmítne ho komentovat. Vystupuje často v televizi, na sociálních sítích i veřejně na jevišti, během svých projevů ale tvrdí, že její úspěchy jsou zásluhou velkého týmu lidí. Chodí diskutovat i na místa, kde necítí podporu a respektuje, když s ní někdo nesouhlasí.

- úkolem žáků je předložit svá stanoviska vzhledem ke kandidátům – podpoří nějakého? Nebo naopak se proti nějakému postaví?¹¹⁸

Některé žáky situace propojená s konkrétními osobami silně pohltila, jedinci s osobním vztahem k politickým tématům sami začali polohlasně komentovat svoje postoje, převážně poté ty negativní vzhledem ke smyšlenému populistickému Albertu Královi, zaznělo z jejich strany dokonce několikrát jeho přirovnání k Andreji Babišovi (ANO).

Přes aktivní účast žáků, návrhy politických stran nebyly příliš kreativní. Všechny strany se spokojily prostřednictvím výstupů svých předsedů s mediální podporou jednoho z prezidentských kandidátů, přičemž výsledek byl 3:2 pro demokratickou kandidátku Boženu Kolodějovou. Žákům bylo připomenuto, že půjde o přímou volbu prezidenta, tedy se poměr podpory v parlamentu není rozhodující.¹¹⁹

Z důvodů výletů a exkurzí *třetího trojročí* nebyly další dvě předpokládané hodiny Vko 26.11.2023 a 2.11.2023 realizovány, druhá navazující část tedy přišla až 9.11.2023, a to v této podobě:

„politické strany dostávají za úkol vymyslet stanovisko, jak řešit schodek rozpočtu (problém z minula), následně hlasují o nejschůdnějším postupu

kandidáti na prezidenta stojí před poslední superdebatou ve veřejnoprávní televizi, po ní následuje již jen několikadenní mediální klid a přímá volba.

minule si politické strany odhlasovaly, že chtějí mediálně podpořit svého kandidáta => nyní mají prostor vytvořit vzkaz pro své voliče: “proč je jejich kandidát na prezidenta je lepší, případně proč se protikandidát nehodí?”

¹¹⁸ Viz. příloha II.

¹¹⁹ Viz. příloha III.

Každá politická strana dostává text s medailonkem (z minulé situace) obou kandidátů + kandidátovy programové priority (nové):

Programové priority Alberta Krále:

- Chce vyřešit problém s přistěhovalci, aby bylo dost pracovních míst
- Prosadí příspěvek 1 000 na vánoční dárky na každé dítě, protože na ně rodiče kvůli inflaci nemají peníze
- Zařídí, aby v každém městě byla pobočka úřadu vlády, kde si mohou lidé stěžovat na aktuální problémy
- Protlačí slevu na základní potraviny a pivo

Programové priority Boženy Kolodějové:

- Podpoří program finanční gramotnosti pro dospělé, aby si lidé nepůjčovali na dluh
- Pomůže zajistit základní potraviny pro nejchudší a lidi v akutní nouzi
- Bude se aktivně podílet na debatě o dobrém soužití různých kultur v zemi
- Navrhne změnu zákona, kvůli které by se vláda více zodpovídala parlamentu (vám)

mají na to 5 minut, poté prezentují výsledek, dovolit na sebe navzájem reagovat

Na konci aktivity vyučující představí výsledek přímých voleb – Albert Král těsně vyhrál (zle uvést procenta získaných hlasů mezi 51 až 59, případně i voličskou účast)¹²⁰

Na rozdíl od první části, která vzbudila zájem a přiměla žáky sdílet svoje názory se třídou, reakce na tuto část byla odlišná. Žáci si své výstupy před celým kolektivem prožili hned na začátku během hlasování o návrhu řešení inflace.¹²¹ Poté, když dostali vytištěné podklady do skupiny, pracovali více interně ve svých fiktivních politických uskupeních. I to považuji za

¹²⁰ Viz. příloha II.,

¹²¹ Viz. příloha III.

důležité, seznámili se hlouběji s profily obou smyšlených politiků a diskutovali o nich bez úzkostných stavů spojených s vystupováním před větším počtem lidí.

V rozporu s mým očekáváním si žáci poměrně dobře pamatovali první část projektu, i když pro ně byla v tu chvíli vzdálená tři týdny. Odlišným překvapením bylo, že předsedové stran nepřišli se silnou kritikou kandidáta, kterého nepodporují, zaměřili se naopak na vyzdvihování kvalit svého kandidáta, změny v preferencích stran či jednotlivých politiků se neprojevíly.

Přestože další týden již žáci neměli program mimo školu, stejně nebylo možné učit 16.11.2023, jelikož v ten den mělo celé *třetí trojročí* v době mé výuky zařazený workshop neziskové organizace se zaměřením na mezilidské rozdíly, prevenci xenofobie a podporu občanské participace. Třetí část vzdělávání o *hranicích demokracie* tedy přišla až 23.11.2023, takto:

„Žákům je připomenuto, že Albert Král v minulé části vyhrál volby, mezitím již byl jmenován prezidentem a před pár týdny se ujal funkce.

Je jim sděleno, že dle veřejně dostupných informací je zřejmé, že Albert Král začal rychle po jmenování sledovat své vlastní zájmy. Vybral si do své kanceláře poradce a úředníky, kteří patří do okruhu jeho známých. Někteří z nich byli v minulosti souzeni za korupční praktiky, například nápadně drahé státní zakázky pro jejich vlastní firmy nebo takzvané 'praní špinavých peněz' ve svých podnicích (ujistit se, že žáci pojmem rozumí).

Od anonymního informátora z prezidentského úřadu jsme dostali informaci, že Albert Král včera se svým nejbližším poradcem projednával falšování fotek a dokumentů, které mají pošpinit všechny předsedy parlamentních stran státu Třetího trojročí. Dle našich informací chce ukázat, že vaše strany nepomáhají lidem a snaží se vykrádat státní finance.

Někteří aktivní občané již naplánovali protesty na náměstích velkých měst, jiné veřejně známé osobnosti naopak hlásají, že demonstrace proti Albertu Královi jsou vulgární a jde 'hanobení hlavy státu'.

Politické strany dostávají opět za úkol přijít stanoviskem, jak se k situaci postaví. Žákům je navrženo využít internet v mobilu pro vyhledání možných řešení situace z jejich pozice. Mají 5 minut na diskuzi, poté přichází prezentace výstupů a případné námitky.¹²²

Při stanovování této situace jsem si bral za cíl vyburcovat žáky k více emotivnímu a kreativnímu přístupu k probírané látce, což si troufám říct, že se i stalo. Skupinky byly aktivní a přestože jim práce trvala déle než obvykle, sami se doptávali na své možnosti v rámci rolové hry, konzultovali ve skupince různé přístupy a nakonec při představování návrhů projevili značnou míru ponoření do tématu a originality. Očekávaným, nelegálním a *hranice demokracie* porušujícím návrhem by byl atentát na fiktivního populistického prezidenta Alberta krále, tato možnost se mezi návrhy také objevila, ale znatelně větší podporu dostal jiný zločin. Imaginativní parlament se rozhodl vytvořit falešnou smlouvu, kterou by se Albert Král nevědomky zavázal k rezignaci. Je na místě dodat, že během této části byla při výuce nejpříjemnější atmosféra, žáci se učili a bavili zároveň.¹²³

Čtvrtá a poslední část byla odučena 30.11.2023. Můj původní plán byl již pouze nabídnout rozuzlení zfalšování důležitého dokumentu a přejít k reflexi, ale v návaznosti na politické realie, takové rozuzlení by mělo obsahovat vydání obžalovaného politika parlamentem, což z mého pohledu krásná příležitost o něčem hlasovat:

„Stát Třetí trojročí si minulou hodinu odhlasoval, že se pokusí zfalšovat smlouvu, aby prezidenta republiky Alberta Krále dostal z funkce. Albert Král se již nezdržuje se zbytečným pročítáním smluv, takže skutečně podepsal. Ovšem, pár dní potom, že předseda strany předloživší návrh řešení Alberta Krále odsunul od moci, kancléř poradce podal stížnost k nejvyššímu správnímu soudu, který uznal smlouvu jako neplatnou a Albert Král se vrátil do svého úřadu.

¹²² Viz. příloha II.

¹²³ Viz. příloha III.

Co se ovšem stalo dalšího, Albert Král samotný podal trestní oznámení na předsedu strany NE kvůli falšování smluv, hrozí mu až 10 let nepodmíněně. Jelikož je předseda NE chráněn poslaneckou imunitou, musí si nejdřív parlament našeho státu odhlasovat, že ho chce vydat soudu. Máte nyní 3 minuty, abyste se domluvili, kdo bude hlasovat pro a kdo proti vydání soudu.

Rozhodnou vydat => Král vyhraje, ale demokratické hodnoty jsou zachráněny

Rozhodnou nevydat => zůstane status quo, ale hranice demokracie už budou poškozeny

Reflexe: chtěl bych s vámi zkusit shrnout, co jsme se v projektu prozatím naučili

- Jaké je to být politik? Podle čeho se rozhoduješ při projektu?

- Jsi spokojený*á s myšlenkami a rozhodnutími tvé strany? Chtěl*a bys, aby to byla skutečná vládnoucí strana v Česku?

- Myslíš, že bys byl dobrý politik? Proč ano, proč ne? Jaké vlastnosti by politik měl mít?

- Jak si myslíte, že jste zatím život ve státě jako politici ovlivnili? Jsou tam vaši občané spokojení? Jak je to s jejich právy?

- Proč myslíš, že jsem pro vás jako jedno z témat zvolil prezidentské volby? Jak na tebe působili kandidáti?

- Zdá se ti, že tvoje rozhodnutí mají následky? Jaké?¹²⁴

Nepřekvapí, že v tomto případě intuitivně promění podobu reflexe, jak se žáci rozhodnou při finálním hlasování o vydání politika a jak se lze přesvědčit, rozhodli se očividně porušení základních právních principů a hodnot přímo na půdě parlamentu podpořit tím, že velkou převahou hlasů svého hraného kolegu nevydají. Jelikož jsem k reflexi projektu s žáky došel dialogickou formou přirozeně, na první dvě otázky někteří žáci odpověděli se zápalem, to se

¹²⁴ Viz. příloha II.

ale brzy vytratilo a ostatní otázky i před doptáváním se zůstalo u uzavřených, často jednoslovných odpovědí bez ochoty si svůj postoj nějakým způsobem obhájit.¹²⁵

Navíc se odpovědi na otázky u různých studentů velmi lišily, hned první dotaz na komfort v pozici politika znamenal několik nesmělých nesouhlasných hlasů, ale zároveň i pár smělých souhlasných hlasů s pojetím této role jako komfortní. Snad jediná otázka, u které nikdo nebyl v neargumentovaném sporu s ostatními, byla, zda by se žákům líbilo vidět jimi vytvořenou stranu jako součást skutečného parlamentu nějaké země, zde všichni projevíli méně či více výrazný nesouhlas.

4.3. Analýza proběhlé výuky, sebereflexe a návrhy změn

Při reflexích s v hodinách přítomnou asistentkou pedagoga jsme se shodli, že žáci přijali sledované integrované téma jako přirozený důsledek svého vlastního jednání v rámci projektu. Považuji to za velmi žádoucí, jelikož jde o faktor podporující jejich vnitřní motivaci k aktivní účasti, což dle pozorování třídy u kolektivu jako celku proběhlo. Též jsme se shodli, že velkou roli v probuzení zájmu žáků mělo právě oživení tématu konkretizací učiva pomocí její personalizace do smyšlených politických aktérů. Zde je záhodno přidat metodickou poznámku: vyučující by měl mít na paměti, že má zůstat politicky nestranný, a to převážně v očekávatelných momentech, kdy žáci mají nutkání připodobňovat fiktivní charaktery k reálným politikům, což při mém zkoumání vykazovali opakovaně.

Z hlediska časové náročnosti, popisovaným částem hodin jsme s žáky věnovali více prostoru než předpokládaných 10-15 minut. Měření jsou pro svou náročnost v rámci hodin přibližná, dle mínění mého i asistentky pedagoga část I. trvala 14 minut, část II. celých 21 minut, část III. 19 minut a část IV. opět 19 minut. Do vyučovací hodiny o 45 minutách bychom se tedy jistě nevešli. Ovšem, pokud připočteme předcházející tvorbu samotného fiktivního parlamentu,

¹²⁵ Viz. příloha III.

nabízí se možnost předat učivo obdobnou formou během lekce na 2x45 minut, ideálně během vyučovacích hodin po sobě přímo jdoucích. Tuto verzi nabízím v poslední podkapitole.

Nyní je na místě zhodnotit, které z očekávaných výstupů oboru Vko byly z mého pozorování rozvíjeny. Zle předpokládat, že v rámci skupinových prací či vnitřních kognitivních procesů jednotlivých žáků, které nebyly pedagogickými pracovníky vyzorovány či žáky sdíleny během reflexe, bylo rozvíjeno více bodů, těmi se ale nelze bez doložitelných informací zabývat. Co se týče občanské výchovy, zaznamenány byly tyto změny:

„VO-9-1-03 kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjádří svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí.“¹²⁶ Tento výstup žáci rozvíjeli primárně reakcemi na populistický charakter smyšleného politického aktéra Alberta Krále. Již jako prezidentský kandidát volený přímou volbou se ukázal jako osoba se zájmem a odhodláním ovlivňovat veřejné mínění, následně jako prezident přímo vytvářel falešné informace pro diskreditaci svých politických oponentů.

„VO-9-4-03 objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů.“¹²⁷ Tento bod se prolínal všemi výukovými částmi. V první a druhé části jednotliví žáci poukazovali svým jazykem na demokratické hodnoty prezidentské kandidátky Boženy Kolodějové v kontrastu s jejím populistickým oponentem, během reflexe poté žáci mluvili o uvědomění si nevýhod svého demokratické principy porušujícího rozhodnutí pro budoucnost imaginativního státu a jeho občanů.

„VO-9-4-11 diskutuje o příčinách a důsledcích korupčního jednání.“¹²⁸ Ve spojitosti s Albertem Králem došlo v třetí části výukového celku na výklad a žakovskou výměnu názorů ohledně střetu zájmů a zneužívání státních zakázek.

¹²⁶ Viz. Tato diplomová práce, podkapitola 3.1.

¹²⁷ Viz. Tamtéž

¹²⁸ Viz. Tamtéž

Při reflektování hodin s asistentkou pedagoga jsme se dále shodli, že velkou roli v probuzení zájmu žáků mělo právě oživení tématu konkretizací učiva pomocí její personalizace do smyšlených politických aktérů. Zde je záhodno přidat metodickou poznámku: vyučující by měl mít na paměti, že má zůstat politicky nestranný, a to převážně v očekávatelných momentech, kdy žáci mají nutkání připodobňovat fiktivní charaktery k reálným politikům, což při mém zkoumání vykazovali opakovaně.

4.4. Využití dat pro tvorbu výukové lekce

Je pochopitelné, že ne v každé vyučovací instituci je možné strukturovat výuku tak, jak bylo nastíněno výše. Proto jsem se rozhodl již aplikované poznatky obohacené o reflexi výuky přetvořit v přípravu hodiny více klasického stříhu, stále ale samozřejmě využívající metody moderní pedagogiky. Pro tyto účely jsem se rozhodl využít tabulku na didaktické přípravy, kterou jsem jako vzor využíval při praxích různých oborů a předmětů na školách klasického typu. Obdobné šablony lze nalézt volně na internetu v mnoha variantách či si pro usnadnění své činnosti vytvořit vlastní na míru, neřídí se závaznou normou.

Příprava vyučovací lekce Výchovy k občanství

Vyučující: Bc. Martin Elíša Jindra

Tematický okruh: hranice demokracie	Ročník: 8. ¹²⁹
Vzdělávací oblast: člověk a společnost	Časová dotace: 2 x 45 minut
Průřezová témata: <ul style="list-style-type: none">• osobnostní a sociální výchova¹³⁰• mediální výchova• výchova demokratického občana• multikulturní výchova	Mezipředmětové vztahy: ¹³¹ <ul style="list-style-type: none">• zeměpis• dějepis
Očekávané výstupy:	
<ul style="list-style-type: none">• žák kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjádří svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí• žák objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů• žák diskutuje o příčinách a důsledcích korupčního jednání¹³²	
Obsah:	
Učivo: <ul style="list-style-type: none">• principy demokracie: znaky demokratického způsobu rozhodování a řízení státu, politický pluralismus, význam a formy voleb do zastupitelstev• právní řád České republiky: druhy a postihy protiprávního jednání včetně korupce¹³³	

¹²⁹ Při převedení výuky v klasičtější model jsem usoudil, že nejschůdnější je výuka tohoto tématu v 8. ročníku základní školy, jelikož právě v této době nejen učebnice FRAUS věnují mnoho prostoru politologickým tématům

¹³⁰ Toto průřezové téma je na místě, jelikož žáci dochází k jeho přínosům pomocí moderních pedagogických metod jako je výrazné využití skupinové práce

¹³¹ V rámci pevné struktury lekce nejsou tyto vztahy akcentovány, během realizace výuky je ovšem předpokládán jejich reálný dopad na žáky. Toto tvrzení lze podložit zkušenostmi získanými během mnou realizované výuky. Žáci během tvorby své strany brali integrálně v úvahu geopolitické aspekty státu, ve kterém se pohybují, dále během diskuze nad vymezením se vůči populistickému politikovi jedna ze skupinek vyhledávala na internetu informace o podobných situacích z historie politických střetů Československa a Maďarska ve 20. století.

¹³² Viz. tato diplomová práce, podkapitola 3.1.

¹³³ Srov. Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, in. edu.cz, 2021 (online), (citováno dne: 17. 1. 2023), dostupné na: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavaci-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

<p>Využívané pojmy:¹³⁴</p> <ul style="list-style-type: none"> • výchova k občanství: inflace, politik, státní zakázky, praní „špinavých“ peněz, politická strana a hnutí, předseda a místopředseda politického uskupení, jednokomorový parlament, senát a poslanecká sněmovna, předseda parlamentní komory, přímá volba, jednokolová volba, prezident a jeho pravomoci, volební preference, poslanecká imunita • mediální výchova: marketingový expert, veřejnoprávní televize
<p style="text-align: center;"><u>Výuková metody:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • diskuse • skupinová práce • rollová hra
<p style="text-align: center;"><u>Organizační forma výuky:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • hromadná (frontální) • skupinová • individuální (konzultace)
<p style="text-align: center;"><u>Učební pomůcky, didaktická technika:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • psací potřeby, papíry pro skupinky • lavice sestavené do úlů, tabule či white-board na společné hlasování • vytištěné materiály¹³⁵
<p style="text-align: center;"><u>Struktura lekce:</u></p> <p>První vyučovací jednotka:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Úvod do tématu a motivace (5 minut) • Tvorba parlamentu třídního státu (20 minut) • Zahřívací kolečko (5 minut) • Představení prezidentských kandidátů (15 minut¹³⁶)

¹³⁴ Je otázkou pro konkrétního pedagoga v konkrétní třídě, zda níže vypsané pojmy bude považovat pro své žáky za opěrné, aktuálně probírané či zcela nové

¹³⁵ Viz. příloha IV. této diplomové práce

¹³⁶ V této a stejně tak v následujících částech výuky jsem o pár minut snížil předpokládanou časovou náročnost. Vede mě k tomu zkušenost z praxe. Jelikož je zde téma vyučováno sjednoceně a nikoliv periodicky jako bylo vyloženo výše, čas bude ušetřen. Například při organizaci skupinek a prostředí, ale navíc vyučující nemusí brát v úvahu, zda někdo chyběl minulou hodinu a potřebuje pomoci s uvedením do výuky, případně nemusí upřesňovat skutečnosti, které by i minule přítomné žactvo mohlo během týdne zapomenout.

Předpokládaná přestávka mezi vyučovacími hodinami

- Předvolební střet prezidentských kandidátů (15 minut)
- Nástup Alberta Krále do funkce (15 minut)
- Možné rozuzlení: hlasování o vydání politika k trestnímu stíhání (5 minut)
- Reflexe (10 minut)

Scénář hodiny:

Úvod do tématu a motivace (5 minut)

Žáci dostávají otevřené otázky bez zjevné správné odpovědi, jejich cílem je probudit v žácích zájem a připravit je na rolovou hru, například to mohou být otázky:

Jaké to asi je být politikem? Je taková práce náročná?

Jací lidé tuto profesi volí? Jaké vlastnosti by měli mít?

Jak se člověk vlastně stane politikem? A proč jím někdo chce být?

Jak může vypadat běžný pracovní den politika?

Jak jejich práce ovlivňuje jejich osobní život? A co naopak?

Po zamyšlení je žákům řečeno, že si na tyto otázky sami odpoví, jelikož si sami vyzkouší být politiky v parlamentu. V příštích dvou vyučovacích hodinách si jako zástupci občanů ve fiktivním státě utvoří vlastní politické strany a budou rozhodovat o zákonech své země. Stát není třeba více specifikovat než tím, že jde o demokratický systém a že na rozdíl od ČR má pro zjednodušení rolové hry jednokomorový parlament. Geopolitické a další aspekty jsou ponechány na kreativitě žáků.

Tvorba parlamentu třídního státu (20 minut)

Žáci se rozdělí do skupin s přibližně 4-6 členy dle vlastního uvážení a zvolí si vedoucího, svého předsedu. Mohou jmenovat i další role, pokud chtějí, například místopředsedu či marketingového experta atd.

Jejich skupina se stává politickou stranou či hnutím. Dostávají za úkol se shodnout na svém jméně, ideologii a vymyslet svůj politický program, vše zapíše na papír A4. Pomocť by jim mohou tištěné materiály a otázky zapsané na tabuli, pro ilustraci:

Jaké problémy státu bych chtěl*a řešit? Co bych měl udělat, aby se v mé zemi lépe žilo? Je potřeba prosadit něco, co v budoucnu státu pomůže? Jaké voliče chci zaujmout? Co jim mohu nabídnout? Jak mohu působit co nejvíc důvěryhodně?

Mají na práci 10 minut, vyučující skupinky prochází a odpovídá na dotazy, nabízí možnosti, nepomáhá ovšem vybírat konkrétní myšlenky. Po uplynutí času si žáci výsledky navzájem prezentují.

Takto bude vypadat jejich Parlament. Učitel dodá, že každý politik při hlasování rozhoduje sám za sebe, je ovšem součástí své politické strany, tudíž:

- předseda strany či hnutí se na návrh většiny členů může rozhodnout někoho vyloučit
- místopředseda získává pravomoci předsedy v případě, že předseda nemůže vykonávat svou funkci či v případě, že si členové strany většinou odhlasují odvolání předsedy
- politici mohou svobodně měnit a opouštět strany, mohou být i nezařazení

Parlament je svým předsedou (role vyučujícího) uváděn do aktuální situace ve fiktivním státě, předseda Parlamentu má za úkol hlídat klidný průběh jednání a dodržování času. Žákům je vysvětleno, že ve skutečnosti mají předsedové parlamentů odlišnou funkci a že se tím budou zabývat v jiné hodině. Úkolem žáků je reagovat prohlášením či návrhem zákona či připomínkou, poté Parlament hlasuje o návrzích.

Zahřívací kolečko (5 minut)

Žákům je oznámeno, že v jejich státě začala stávka řidičů autobusů X ve státní kase nejsou peníze na jejich platy. Mají za úkol za 3 minuty vymyslet v rámci stran návrhy řešení, které poté parlament společně odhlasuje. Žáci se s nejvyšší pravděpodobností rozhodnou zvýšit platy řidičů nebo jiným opatřením v důsledku zatížit tím státní rozpočet. V návaznosti je jim řečeno, že nejde o první nákladné opatření, které jejich stát udělal a že špatně vedené finance vedou k inflaci.

Představení prezidentských kandidátů (15 minut)

Žákům je sděleno, že jelikož se zvýšila inflace, mezi obyvateli státu se začaly prohlubovat ekonomické rozdíly, hlavně chudší lidé znatelně pocítili zvyšující se ceny potravin. Nespokojení obyvatelé fiktivního státu se začali upínat k různým lídrům, které vidí v médiích. Jsou mezi nimi lidé, kteří tvrdí, že mají rychlé řešení na všechny aktuální problémy, ale také lidé, kteří začali pořádat sbírky na podporu nejvíce zasažených chudobou, například na matky samoživitelky.

Do toho všeho ještě zasahují prezidentské volby, volí se přímou volbou a dvoukolově. První kolo je za námi a zůstali dva kandidáti (vyučující předčítá):

1, Albert Král: rád je vidět v televizi, vždy využije možnost prezentovat své úspěchy. Mluví často o tom, co lidé chtějí – tvrdí, že to sám dobře ví, protože se s nimi často baví. Je bohatý a má spoustu kontaktů mezi vlivnými lidmi. Na druhou stranu o sobě ale tvrdí, že není politik. Taky často říká, že politici v našem státě jsou zkorumpovaní a zapomněli na obyčejné lidi. Nemá rád novináře, někdy jim dokonce nadává. Také nemá rád migranty z okolních zemí, protože podle jeho slov kradou práci místním.

2, Božena Kolodějová: věnuje se politice už od střední školy, kdy byla předsedkyní studentského parlamentu. Deset let pracovala jako starostka jednoho z velkých měst našeho státu. Často mluví o tom, že správný politik musí dělat i rozhodnutí, která nejsou populární. Na některé politické otázky odpovídá nejednoznačně, občas dokonce řekne, že nějakému tématu nerozumí a odmítne ho komentovat. Vystupuje často v televizi, na sociálních sítích i veřejně na jevišti, během svých projevů ale tvrdí, že její úspěchy jsou zásluhou velkého týmu lidí. Chodí diskutovat i na místa, kde necítí podporu a respektuje, když s ní někdo nesouhlasí.

Úkolem žáků je vyložit, jak se jejich strany vztahují ke kandidátům. Podpoří nějakého? Nebo naopak se proti nějakému postaví? A jak?

Přestávka mezi vyučovacími hodinami (předpokládáno 5 minut)

Před vypuštěním žáků na přestávku je jim řečeno, že pokud chtějí přejít k nějaké jiné straně či provést změny v jejich stávající, mají právě prostor.

Předvolební střet prezidentských kandidátů (15 minut)

Žákům je sděleno, že během přestávky uplynulo pár dní. Kandidáti na prezidenta jsou na tom z hlediska preferencí dost podobně stojí před poslední superdebatou ve veřejnoprávní televizi, po ní následuje už jen několikadenní mediální klid a přímá volba nového prezidenta.

Minule si politické strany odhlasovaly, že chtějí mediálně podpořit svého kandidáta => nyní mají možnost mobilizovat své voliče, aby kandidáta skutečně podpořili. Proč je jejich kandidát na prezidenta lepší, případně proč se protikandidát nehodí?"

Každá politická strana dostává text s medailonkem (z minulé situace) obou kandidátů, k tomu v textu navíc dostává kandidátovy programové priority.¹³⁷

¹³⁷ Viz. Příloha II. této diplomové práce

Programové priority Alberta Krále:

- chce vyřešit problém s přistěhovanci, aby bylo dost pracovních míst
- prosadí příspěvek 1 000 na vánoční dárky na každé dítě, protože na ně rodiče kvůli inflaci nemají peníze
- zařídí, aby v každém městě byla pobočka úřadu vlády, kde si mohou lidé stěžovat na aktuální problémy
- protlačí slevu na základní potraviny a pivo

Programové priority Boženy Kolodějové:

- podpoří program finanční gramotnosti pro dospělé, aby si lidé nepůjčovali na dluh
- pomůže zajistit základní potraviny pro nejchudší a lidi v akutní nouzi
- bude se aktivně podílet na debatě o dobrém soužití různých kultur v zemi
- navrhne změnu zákona, kvůli které by se vláda více zodpovídala parlamentu (vám)

Žáci mají na práci 5 minut, poté prezentují výsledek, mohou na sebe navzájem reagovat. Na konci aktivity vyučující představí výsledek přímých voleb, Albert Král těsně vyhrál.

Nástup Alberta Krále do funkce (15 minut)

Žákům je vyloženo, že se posouvají o pár týdnů do budoucnosti. Albert Král již byl jmenován prezidentem, s exprezidentem se vystřídali v kanceláři a ujal se rychle své funkce.

Je jim sděleno, že dle veřejně dostupných informací je zřejmé, že Albert Král začal rychle po jmenování sledovat své vlastní zájmy. Vybral si do své kanceláře poradce a úředníky, kteří patří do okruhu jeho známých. Někteří z nich byli v minulosti souzeni za korupční praktiky, například nápadně drahé státní zakázky pro jejich vlastní firmy nebo takzvané „praní špinavých peněz“.

Dále se žáci dozví, že od anonymního informátora z prezidentského úřadu dostal vyučující informaci, že Albert Král včera se svým nejbližším poradcem projednával falšování fotek a dokumentů, které mají pošpinit všechny předsedy parlamentních stran. Dle jeho informací chce ukázat, že žakovské strany nepomáhají lidem a snaží se vykrádat státní finance.

Někteří aktivní občané již naplánovali protesty na náměstích velkých měst, jiné veřejně známé osobnosti naopak hlásají, že demonstrace proti Albertu Královi jsou vulgární a jde „hanobení hlavy státu“.

Politické strany dostávají za úkol přijít stanoviskem, jak se k situaci postaví. Žákům je umožněno využít internet v mobilu k nalezení inspirace v zahraniční politice. Mají 5 minut na diskuzi v rámci skupinek, poté přichází prezentace výstupů, případné námitky a hlasování.

Možné rozuzlení: hlasování o vydání politika k trestnímu stíhání (5 minut)

Za předpokladu, že si parlament odhlasoval sesadit populistického prezidenta nedemokratickou či až kriminální cestou, navrhovatel bude obžalován Albertem Králem za porušení nějakého zákona. Pokud jde o atentát, nezdaří se. Parlament se dostává do stavu, kdy musí hlasovat o vydání obžalovaného poslance, jelikož má poslaneckou imunitu.

Žáci mají 3 minuty, abyste se domluvili, kdo bude hlasovat pro a kdo proti vydání soudu. Rozhodnou vydat – Albert Král vyhraje, ale demokratické hodnoty jsou zachovány
Rozhodnou nevydat – zůstane status quo, ale hranice demokracie už budou poškozeny

Pokud si parlament odhlasoval v minulé části demokratický návrh pro zastavení populistické hlavy státu, například ústavní žalobu, tato část je vynechána a věnuje se více času reflexi.

Reflexe (10 minut)

Lektor s žáky pomocí návodných otázek zreflektuje, zda byla výuka efektivní, mohou to být otázky jako:

- tak jak jsi se cítil*a? Jaké je to být politik?
- podle čeho ses rozhodoval*a při diskuzích a hlasováních? Podle sebe nebo své strany?
- jsi spokojený*á s myšlenkami a rozhodnutími tvé strany? Chtěl*a bys, aby to byla skutečná vládnoucí strana v Česku?
- jak ne tebe působili prezidenští kandidáti? Co měli společného, v čem se naopak lišili?
- co tě nejvíc zaujalo na dnešní lekci? Proč zrovna to?
- myslíš, že bys byl*a dobrý politik? Proč ano, proč ne?
- jak si myslíš, že jsi život ve tom smyšleném státě jako politik ovlivnil*a? Jsou tam nyní občané spokojenější? Proč?

Závěr

Diplomová práce byla věnována didaktické transformaci tématu hranic demokracie jakožto politologického pojmu aplikovaného po didaktické transformaci v soubor znalostí, dovedností a postojů ve výuce výchovy k občanství (Vko) na druhém stupni základní školy.

Text nabídl 4 kapitoly dále členěné do podkapitol, volně sdružují teoretickou a praktickou část textu. Počáteční kapitola je definováním pojmů, se kterými je dále zacházeno. Rozdělena je na politologické a pedagogické pojmy, v obou případech se zabývá termíny, které buď nejsou obecně známé, nebo naopak známé jsou, ale v laickém diskurzu jsou pojímány jinak, případně i jednotliví odborní autoři dané pojmy využívají jinak.

Druhá kapitola analyzovala populistický přístup k vládnutí vybraných současných vrcholných politiků, kteří se ve své zemi dostali k moci, stali se jimi:

- Andrej Babiš (ANO 2011): jakožto prezidentský kandidát, bývalý premiér a ministr financí České republiky se neblaze proslavil svým masivním střetem zájmů, nevybíravými předvolebními kampaněmi a populistickými kroky v ekonomických otázkách
- Donald John Trump (Republican Party): exprezident a spekulovaný budoucí prezidentský kandidát USA je světoznámým usvědčeným demagogem s oblibou v osobních urážkách svých názorových oponentů a výzvách k násilí při komunikaci se svými příznivci
- Recep Tayyip Erdoğan (AK PARTİ): bývalý starosta Istanbulu a premiér Turecka, aktuálně úřadující prezident Turecka propojuje ve své politice populistický přístup štedrých finančních darů elektorátu s autoritářstvím a masivní cenzurou médií

Důvodem výběru právě těchto aktérů byla co největší diverzita při udržení ústředního záběru na populistickou politiku, čehož bylo docíleno. Aktéři jsou z různých kontinentů a jsou ovlivňováni odlišnými realitami a politickou kulturou, ukázali je ovšem za sobě podobné v populistických praktikách.

Odlišují se naopak v míře autokracie svého vládnutí. Zatímco Andrej Babiš po prohraných sněmovních volbách nezpochybňoval otevřeně demokratické instituce, mezi běžné výroky Donalda Trumpa patří zpochybňování legitimacy voleb, Erdoğan ve svém prezidentském úřadě dokonce výsledek voleb záměrně anuloval vyvoláním nových.

Objektem zájmu třetí kapitoly se staly Rámcové vzdělávací programy pro Základní vzdělávání (RVP VZ) jakožto závazné dokumenty českého školního systému. Byly na nich prozkoumány

značné průniky s tématem práce, a to převážně, ale nejen v oblasti výchovy k občanství. *Hranice demokracie* se tak ukázaly jako možná integrální složka výuky pro žáky druhého stupně základní školy. Dále v kapitole figuruje detailní průzkum metodických a učebních materiálů pro pedagogy, kteří se svou specializací k tématu *hranic demokracie* mohou či dokonce musejí dostat, a to právě s ohledem na sledované očekávané výstupy v RVP ZV. Metodická podpora v podkapitole 3.3. se ukázala jako značně fragmentovaná, ovšem potencionálně dostatečná k výuce daného tématu. Otázkou je, zda ji pedagogové skutečně využívají, případně zda o ní vůbec ví. Zde vidím možnost návaznosti v další akademické činnosti.

Druhá část práce se zaměřila již na zmíněnou didaktickou transformaci. Data získaná z druhé i třetí kapitoly byla využita přímo při výuce *hranic demokracie* v rámci třídního pololetního projektu s názvem *Parlament státu třetího trojročí*, tedy žáků druhého stupně základní školy, konkrétně 26 žáků ve věku 12 až 15 let. Tato výuka probíhala ve čtyřech na sebe navazujících částech v průběhu října a listopadu 2023 na soukromé základní škole alternativního pedagogického směru, volně se instituce identifikuje jako inspirovaná pedagogickým smýšlením Marie Montessori.

Jádrem výuky se stala skupinově-individuální rolová hra, během které jsou žáci v postavení politiků částečně závislých na svých smyšlených politických stranách a hnutích. Jejich úkolem bylo reagovat na situace předložené vyučujícím. Ústřední fiktivní postavou se stal *Albert Král*, populistický politik, který se ve *Státě třetího trojročí* pokusil mobilizovat voliče pomocí nešetrného rozdávání sociálních příspěvků a rétoriky jednoduchých řešení, aby ho přímou volbou zvolili do pozice prezidenta. Později na něho žáci například reagují při zjištění, že se rozhodl usurpovat více politické moci pomocí diskreditace svých názorových oponentů (jich všech) pomocí dezinformačních kompromitujících materiálů. Poslední částí byla důkladná reflexe aktivit.

Reflexe hodin přinesla pozitivní i negativní jistění. Proti očekávání zabraly tyto části v hodinách více času, bylo to ale na druhou stranu způsobené faktem, že žáci byli motivováni se učivem nabízeným danými formami výuky zabývat. Mezi očekávanými výstupy z RVP VZ výchovy k občanství citované v podkapitole 3.1. byly rozvíjeny primárně tyto:

- žák kriticky přistupuje k mediálním informacím, vyjádří svůj postoj k působení propagandy a reklamy na veřejné mínění a chování lidí
- žák objasní výhody demokratického způsobu řízení státu pro každodenní život občanů
- žák diskutuje o příčinách a důsledcích korupčního jednání

Finálním výstupem práce v poslední podkapitole se stala dvouhodinová výuková lekce vytvořená s nasbíranými zkušenostmi a aplikovanými obměnami ze zreflektovaného

vyučování daného tématu v alternativní škole. Takto je diplomová práce kompletní, pro účely budoucího didaktického výzkumu je ovšem možné toto téma integrovat do většího celku, aplikovat v rámci mediální výchovy, případně by to bylo možné i v rámci metodiky prevence.

Literatura a zdroje

Odborná literatura

BLEICKEN, Jochen. Athénská demokracie. Přeložil Jan SOUČEK. Oikúmené. Praha: Oikoymenh, 2002. ISBN 80-7298-055-6.

CABADA, Ladislav a KUBÁT, Michal. Úvod do studia politické vědy. Politologie (Eurolex Bohemia). Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-41-6.

DWECK, Carol S. Nastavení mysli: nová psychologie úspěchu, aneb, naučte se využít svůj potenciál. V Brně: Jan Melvil Publishing, 2015. ISBN 978-80-87270-75-2.

KLÍMA, Michal. Od totality k defektní demokracii: privatizace a kolonizace politických stran netransparentním byznysem. Praha: Slon, 2015. ISBN 978-80-7419-139-8.

KLVAŇA, Tomáš. Fenomén Trump, Poslední vzpoura bílých mužů, Zpráva o proměně světa. Pejdlova Rosička, 2016. ISBN 978-80-905720-8-9.

LEVITSKY, Steven a ZIBLATT, Daniel. Jak umírá demokracie. Přeložil Jaroslav VEIS. Globus (Prostor). Praha: Prostor, 2018. ISBN 978-80-7260-394-7.

KORCOVÁ, Kateřina. Role učitele ve škole Montessori. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. U, Řada pedagogická. 2007, vol. 55, iss. U12, pp. 117-126 (online). ISSN 1211-6971. Dostupné na: <https://digilib.phil.muni.cz/en/handle/11222.digilib/104592>

MÜLLER, Jan-Werner. Co je to populismus? Přeložila: Markéta HOFMEISTEROVÁ. Praha: Dybbuk, 2017. ISBN 978-80-7438-183-6.

NAXERA, Vladimír. Korupce v komunistickém režimu a v průběhu postkomunistické transformace: studie korupčních, klientelistických a patronážních jevů z prostředí Československa/České republiky. Vydání první. V Brně: Doplněk, 2015. ISBN: 978-80-723-9323-7.

ŘÍCHOVÁ, Blanka. Přehled moderních politologických teorií. Vyd. 2. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-177-8

SKALKOVÁ, Jarmila. Obecná didaktika: vyučovací proces, učivo a jeho výběr, metody, organizační formy vyučování. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1821-7.

SLAVÍK, Jan; JANÍK, Tomáš; NAJVAR, Petr a KNECHT, Petr. Transdisciplinární didaktika: o učitelském sdílení znalostí a zvyšování kvality výuky napříč obory. Syntézy výzkumu vzdělávání. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2017. ISBN 978-80-210-8568-8.

Internetové články

ACEMOGLU, Daron. ROBINSON, James A. Istanbul Shows How Democracy Is Won. In. Project Syndicate. (Online). 2019. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.project-syndicate.org/commentary/istanbul-election-how-to-beat-populists-by-daron-acemoglu-and-james-a-robinson-2019-06?barrier=accesspaylog>

ACEMONGU, Daron. Why Erdoğan Wins. In. Project Syndicate. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.project-syndicate.org/commentary/explaining-turkish-president-erdogan-election-success-by-daron-acemoglu-2023-05>

DE FEDERICIS, Nico. Populism, demagogical representation and the crisis of European democracy. In. Social Science Research Network. (Online). 2015. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=635090098026018001089110102027019113035055008027063057097125090071104125123027127023103053058028021063113098020005121094002118118025036001009122123068076119088087093032069067098126027103069100008112077123104068077092106092118067066086028125118078110127&EXT=pdf&INDEX=TRUE>

DUDEK, Petr. Babiš je jako sultán, kterého všichni v ANO poslouchají na slovo. A ti, co s tím nesouhlasí, odešli, glosuje komentátor Honzejek. In. Český rozhlas Plus. (Online). 2023. (citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://plus.rozhlas.cz/babis-je-jako-sultan-ktereho-vsichni-v-ano-poslouchaji-na-slovo-a-ti-co-s-tim-8932230>

ENDRŠTOVÁ, Michaela. Babiš chce centrum léčby rakoviny za miliardy. V krajích pak mohou chybět onkologové, in. Aktuálně.cz, (online), 2021, (citováno dne: 8.12.2023), dostupné na: <https://zpravy.aktualne.cz/domaci/babis-chce-onkologicke-centrum-za-7-miliard-ucelove-kritizuj/r~8a26caacccf011eba7d80cc47ab5f122/>

FORREST, Adam. Trump said coronavirus was good because he didn't have shake hands with 'disgusting people', claims ex-White House aide. In. Independent. (Online). 2020. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/trump-coronavirus-good-thing-shake-hands-disgusting-people-olivia-troye-b480406.html>

FRITZE, John. Trump used words like 'invasion' and 'killer' to discuss immigrants at rallies 500 times: USA TODAY analysis. In. USA TODAY. (Online). 2020. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://eu.usatoday.com/story/news/politics/elections/2019/08/08/trump-immigrants-rhetoric-criticized-el-paso-dayton-shootings/1936742001/>

HOLUB, Petr. Převrat na politické scéně. Babiš se stává lídrem levice. In. Seznam zprávy. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/volby-prezidentske-prevrat-na-politicke-scene-babis-se-po-upadku-cssd-stava-lidrem-levice-223740>

HÜBSCHEROVÁ, Tereza. Babiš pogrataloval Erdoğanovi. Radost má šéf hnutí ANO i Putin. In. FORUM24. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.forum24.cz/babis-pogrataloval-erdoganovi-radost-ma-sef-hnuti-ano-i-putin>

JANCARIKOVA, Tatiana. Court rejects Czech PM's bid to clear himself of past secret police links. In. REUTERS. (Online). 2018. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.reuters.com/article/us-czech-politics-idUSKCN1FX1TU/>

KENEALLY, Meghan. Trump to police: 'Please don't be too nice' to suspects. In. abcNews. (Online). 2017. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://abcnews.go.com/Politics/trump-police-nice-suspects/story?id=48914504>

KINGSLEY, Patrick. Erdogan Claims Vast Powers in Turkey After Narrow Victory in Referendum. In. The New York Times. (Online). 2017. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2017/04/16/world/europe/turkey-referendum-polls-erdogan.html>

KRISTOF, Nicholas. Trump Calls on Extremists to 'Stand By'. In. The New York Times. (Online). 2020. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2020/09/30/opinion/trump-election-debate.html>

HVÍŽĎALA, Karel. Komentář: Moudrý lid zvítězil nad médii. In. Aktuálně.cz. (Online). 2013. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://nazory.aktualne.cz/komentare/komentar-moudry-lid-zvitezil-nad-medii/r~i:article:769954/>

JEDNIČKA, Petr. Šest důvodů, proč politikové jako Erdoğan vítězí opakovaně. In. Deník Referendum. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://denikreferendum.cz/clanek/35282-sest-duvodu-proc-politikove-jako-erdogan-vitezi-opakovane>

MERVIS, Jeffrey. WEATHERING THE STORM. In. Science. (Online). 2020. (Citováno dne: 12.2.2022). Dostupné na: <https://www.science.org/content/article/trump-has-shown-little-respect-us-science-so-why-are-some-parts-thriving>

MANSFIELD, Harvey. The Vulgar Manliness of Donald Trump. In. Commentary. (Online). 2017. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.commentary.org/articles/harvey-mansfield/vulgar-manliness-donald-trump/>

POKORNÝ, Jan. Chci vést stát jako soukromou firmu, zopakoval Andrej Babiš na Radiožurnálu. In. Můj Rozhlas. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.mujirozhlas.cz/dvacet-minut-radiozurnalu/chci-vest-stat-jako-soukromou-firmu-zopakoval-andrej-babis-na>

PEHE, Jiří. Babiš se bizarními útoky na Piráty pouští na tenký led. In. Český rozhlas Plus. (Online). 2021. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://plus.rozhlas.cz/jiri-pehe-babis-se-bizarnimi-utoky-na-piraty-pousti-na-tenky-led-8515163>

QUEALY, Kevin. The Complete List of Trump's Twitter Insults (2015-2021). In. The New York Times. (Online). 2023. (Citováno dne: 23. 2. 2022). Dostupné na: <https://www.nytimes.com/interactive/2021/01/19/upshot/trump-complete-insult-list.html>

TRONÍČEK, Jakub. ZA MILIONY MAJETEK V ŘÁDU MILIARD. PŘÍBĚH O TOM, JAK PREMIÉR K AGROFERTU PŘIŠEL. In. iROZHLAS. (Online). 2021. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/podcast-vinohradska-12-babis-prijmy-agrofert-tronicek_2111080600_bar

TUNGUL, Lucie. Turecká prezidentská kampaň byla neférová. Erdogan bude pro každého obtížným spojencem, tvrdí politoložka. In. Český rozhlas. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://radiozurnal.rozhlas.cz/turecka-prezidentska-kampan-byla-neferova-erdogan-bude-pro-kazdeho-obtiznym-9002691>

URBINATI Nadia, The Populist Phenomenon. In. Raisons politiques. (Online). 2013. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.cairn.info/revue-raisons-politiques-2013-3-page-137.htm>

WILLIAMSON, Lucy. Delving into North Korea's mystical cult of personality. In. BBC news. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://web.archive.org/web/20130202083328/http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-16336991>

Učebnice a metodické příručky

ADAMOVIČ, Lenka a kol. Občanská výchova pro 8. ročník základní školy. Praha: SPN, 1999. ISBN 80-7235-105-2.

BĚLOHLAVÁ, Eva a URBAN, Jindřich. Mediální výchova: pro 2. stupeň ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií. Aktualizované vydání. Plzeň: Fraus, 2021. ISBN 978-80-7489-626-2.

BÍLÝ, Jiří. Výchova k občanství pro základní školy. Praha : Fortuna, 1995. ISBN 80-7168-187-3.

BRETT, Peter; MOMPOINT-GAILLARD, Pascale a SALEMA, Maria Helena. Jak mohou všichni učitelé podpořit výchovu k občanství a lidským právům: rámec pro rozvoj kompetencí. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN isbn978-80-210-5947-4.

BROM, Zdeněk, Dagmar JANOŠKOVÁ, Monika ONDRÁČKOVÁ, Dagmar ŠAFRÁNKOVÁ, Hana MARKOVÁ a Jitka ŠEBKOVÁ. Občanská výchova 7: hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. 3., upravené vydání. Plzeň: Fraus, 2021. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-715-3.

BRUNCLÍK, Miloš; KOZÁK, Jiří; MRKLAS, Ladislav; PROBST, Maren; RESL, Alena. Výchova k občanství 1: materiály do výuky pro 2. stupeň ZŠ a víceletá gymnázia. Praha: CEVRO, 2018. ISBN isbn:978-80-86816-11-1.

ENDRŠTOVÁ, Veronika a kol. BOHOUŠ A DÁŠA: DEMOKRACIE POD LUPOU. Člověk v tísni, 2019. Dostupné na: https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1459/file/bad_demokracie_web_04.pdf
ISBN 978-80-7591-035-6

GOLLOB, Rolf; KRAPP, Peter a WEIDINGER, Wiltrud a kol. Vzdělávání k demokracii: podklady pro učitele k výchově k demokratickému občanství a k výchově k lidským právům. 2. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN isbn978-80-210-6087-6.

HRACHOVCOVÁ, Marie. Občanská výchova pro 8. ročník základní školy. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2005. ISBN 80-7182-186-1.

Hrozby neonacismu – Příležitosti demokracie (online). 2009. ISBN ISBN: 978-80-254-7147-0. Dostupné z: https://www.obcankari.cz/system/files/prilohy/hrozby_neonacismu.pdf

CHARVÁT, Jan a kol. KŘEHKOST DEMOKRACIE Příručka pro pedagogy pro práci s tématem radikalismu ve výuce. Člověk v tísni. 2019. Dostupné na: <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1267/file/krehkost-demokracie.pdf>. ISBN 978-80-7591-019-6

KOŘÍNKOVÁ, Petra. Problematika demokracie ve výuce občanské výchovy. (online). Brno, 2011. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Radim Štěrbá, DiS. Dostupné na: https://is.muni.cz/th/utzs/Diplomova_prace.pdf

URBAN, Michal, Tomáš FRIEDEL, Tereza KRUPOVÁ, Dagmar JANOŠKOVÁ a Monika ONDRÁČKOVÁ. Občanská výchova 8: hybridní učebnice pro základní školy a víceletá gymnázia. 2. vydání. Plzeň: Fraus, 2021. Škola s nadhledem. ISBN 978-80-7489-716-0.

Ostatní internetové zdroje

Andrej Babiš. In. ANO, bude líp. (Online). 2021. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/andrej-babis/>

ANO. In. Youtube. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.youtube.com/@anobudelip/videos>

Audiovizuální výukové lekce. In. JSNS - Promítejte ve škole zdarma a legálně dokumentární filmy. (Online). (Citováno dne: 8.12.2023), Dostupné na: <https://www.jsns.cz/lekce>

Centrum pro demokratické učení. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://cedu.cz/>

Conflict of interest and misuse of EU funds: The case of Czech PM Babiš. In. News European Parliament. (online). 2021. (citováno dne: 12.8.2023), dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210517IPR04145/conflict-of-interest-and-misuse-of-eu-funds-the-case-of-czech-pm-babis>

“Nikdy neodstoupím” - Andrej Babiš. In. Youtube (online) 2023 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://www.youtube.com/shorts/TLCxsfLN8FM>

Hlas za kozu. In. JSNS.cz. (online) 2014 (Citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://www.jsns.cz/lekce/15691-hlas-za-kozu>

Kurzy pro učitele. In. Člověk v tísni. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.clovekvtsni.cz/co-delame/vzdelavaci-program-varianty/kurzy-pro-ucitele>

Materiály do výuky. in. rvp.cz. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://rvp.cz/>

Materiály. In. Výchova k občanství. (online) 2023 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://www.vychovakobcanstvi.cz/pvo/materialy> Na cestě k demokracii In. Metodický portál

RVP (online) 2008 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://clanky.rvp.cz/clanek/2042/NA-CESTE-K-DEMOKRACII.html>

RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY. In. Národní ústav pro vzdělávání. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://archiv-nuv.npi.cz/t/rvp.html>

Pár slov o ANO. In. ANO, bude líp. (Online). 2021. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/par-slov-o-ano/>

Podporuje levici, proto volím pravici!. In. ANO, bude líp. (Online). 2013. (Citováno dne 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/14982/podporuje-levici-protovolim-pravici>

Přehled materiálů. In. DUMY.CZ Sdílejme společně. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.dumy.cz/vyhledavani?vzdelavani=CE&nazev=clovek-a-spolecnost>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. In. edu.cz. (Online). 2021. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcovy-vzdelavacici-program-pro-zakladni-vzdelavani-rvp-zv/>

TV PREMIÉRA 23. 9. 2011. In. Show Jana Krause. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023), Dostupné na: <https://showjanakrause.cz/tv-premiera-23-9-2011/?highlight=andrej%20babi%C5%A>

VANÍČKOVÁ, Vanda. Čeští politici na sociálních sítích. In. Metodický portál RVP (online) 2020 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://clanky.rvp.cz/clanek/22597/CESTI-POLITICI-NA-SOCIALNICH-SITICH.html>

VÁNÍČKOVÁ, Vanda. Hrátky s politickým čertem/textem. In. Metodický portál RVP (online) 2021 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://clanky.rvp.cz/clanek/22744/HRATKY-S-POLITICKYM-CERTEM-TEXTEM.html>

Výchova k demokracii a lidským právům. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.obcanskevzdelavani.cz/demokracie>

Vzdělávací materiály. In. Občankáři/Asociace učitelů občanské výchovy. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.obcankari.cz/edukacni-materialy>

ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. EXTREMISMUS A ŠKOLA: PŘÍSTUP K ŽÁKOVI S RADIKÁLNÍMI POSTOJI A K JEHO TŘÍDĚ. In. Metodický portál RVP (online) 2014 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://webinare.rvp.cz/webinar/431>

Zákon č. 561/2004 Sb. In. Zákony pro lidi. (Online). 2023. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

Základ programového prohlášení má Babiš hotový. Levici láká na vyšší důchody, pravici na nižší daně. In. ČT24. (Online). 2017. (Citováno dne: 8.12.2023). Dostupné na: <https://ct24.ceskatelevize.cz/clanek/domaci/zaklad-programoveho-prohlaseni-ma-babis-hotovy-levici-laka-na-vyssi-duchody-pravici-na-nizsi-dane-86594>

ŽALSKÝ, Pavel. 1989 – rok zlomů. In. Metodický portál RVP (online) 2019 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://clanky.rvp.cz/clanek/22258/1989-ROK-ZLOMU.html>

“Nikdy neodstoupím” - Andrej Babiš. In. Youtube (online) 2023 (citováno dne: 8.12.2023) Dostupné na: <https://www.youtube.com/shorts/TLCxsfLN8FM>

Přílohy

Příloha I. – Nevyužité didaktické materiály

I.I. – materiál k výuce hranic demokracie konstruktivistickým pedagogickým přístupem

„Co je podstatou demokracie? U nás se rádo cituje z Masaryka jeho rčení, že demokracie je diskuse. První prezident jistě netvrdil, že demokracie je jen diskuse, chtěl zdůraznit potřebu diskuse pro zdravou demokracii v jejích začátcích. Získal asi dojem, že se v nové společnosti diskutovat neumí. Podstatou demokracie je dobrá správa věcí veřejných (governance), jež přitom také zajistí občanům maximální možnou svobodu a důstojnost, vše dlouhodobě udržitelné. Zkušenost z dějin praví, že nejlépe to obstará oddělení mocí (výkonné, zákonodárné a soudní), veřejná kontrola (opakující se volby, svobodná a nezávislá žurnalistika) a občanská společnost, která plodí angažovanost, kritickou loajalitu k systému a tvořivost v řešení problémů.

Podmínkou dobrého fungování systému je trh idejí mezi sebou soutěžících. (...) Svoboda slova umožňuje výměnu idejí. Může sice vyhrát omyl, demagog, neschopa, jenž lidi oblouzní, ale trh je schopen vlastní opravy. Dlouhodobě vítězí kvalitní, produktivní postupy. Aby byla demokracie udržitelná, musí v ní být rovnováha mezi občanskou loajalitou a produktivitou řešení problémů. Víme, že krátkodobé demokracie nemusí být nejefektivnější. V tom ji může trumfnout schopná diktatura, která dělá rázná opatření rychle a bez ohledu na mínění občanů. Diktatura však není dlouhodobě udržitelná, je náchylnější k systémové korupci než demokracie; popírá svobodu a důstojnost, a tedy negeneruje loajalitu, ale její opak, odcizení a vzdor.

V demokracii tedy rozpoznáme napětí mezi efektivitou a kritickou loajalitou občanů. Každé politické řešení plodí vítěze a poražené. Dobrý politik se snaží zvětšovat první a zmenšovat druhou skupinu, ale nikdy se mu nepovede onu druhou skupinu vymazat z existence, jako by byla jen nepohodlným odstavcem dokumentu, jež prostě sprovedíte ze světa klávesou

„delete“. Musí hledat co největší podporu a poté způsob, jak ty, kteří jeho rozhodnutím trápí, neodcizit. Takové politické konání vyžaduje čas. Hledání řešení a jejich provádění v demokracii nebyly a nemají být příliš rychlé, nemohou uspokojit netrpělivé.

To je v rozporu s technologickým pokrokem. Při veřejné rozpravě, důležité rovině demokracie (trh idejí, demokracie je diskuse!), dnes kvůli internetu sílí požadavek na netrpělivost. Sociální sítě snižují naši schopnost dlouhodobého soustředění. Chceme informace hned, zadarmo, chceme je snadno stravitelné. Ve sféře, jež působí jako kontrola politiků a generátor idejí, jako továrna na výrobu názorů, které jsou pro demokracii alfa a omega (bez názoru nejsou volby, bez voleb nejsou problémy řešeny), se ujal dojem, že včera bylo pozdě. Do Evropy přijde milion válečných uprchlíků islámského vyznání, někteří spáchají zločin (sice politováníhodný, ale lidsky běžný, statisticky normální fakt) a rychlé názory i krátká spojení jedou na tři směny. Žádáme urychlená řešení. Zpochybňujeme Schengen a s ním celou EU, uzavíráme hranice, a tím oslabujeme křehkou ekonomiku. Extremisté posilují.¹³⁸

I.II. – charakteristika populistického politika Alberta Krále

Albert Král:

- během své kariéry založil několik úspěšných firem, což mu poskytlo silný finanční základ pro jeho vstup do politiky. Považuje se za skvělého lídra a manažera, kvůli své letité zkušenosti s pobíráním dotací už nerozeznává mezi soukromými a státními penězi.

- mezi lidmi, se kterými se pravidelně stýká, jsou i známí lidé z pražského podsvětí. Sám říká, že se schází se všemi, kdo umí udělat byznys.

¹³⁸ Klvaňa, Tomáš. Fenomén Trump, Poslední vzpoura bílých mužů, Zpráva o proměně světa. Pejdlova Rosička, 2016. Strany 19 až 20.

- má odlišný přístup je střetu zájmů než tradiční politici. Zastává názor, že úspěšní podnikatelé mohou přinést cenné zkušenosti do politiky, avšak jeho firemní aktivity vyvolávají otázky ohledně možných střetů zájmů.
- je známý svým egocentrismem, radši ponižuje ostatní a obtížně přiznává vlastní chyby. Přesto zdůrazňuje potřebu přinést do politiky nový pohled a flexibilitu, ačkoli někteří tvrdí, že jeho stanoviska jsou často relativizovaná.
- pokud mu to má přinést politické body, nemá problém lhát či měnit stanoviska, a to ani v případech, že je tvrzení dlouhodobě neudržitelné. Pokud bude muset, použije kompromitující materiály na své oponenty, i kdyby měly být falešné.
- dává velký důraz na svůj mediální obraz, mnohem více se vyskytuje na sociálních sítích než v tradičních médiích. Jeho marketingový tým se skládá ze špiček ve svém oboru a pravidelně kontroluje veřejné mínění.

I.III. – Základní body pro časově náročnější přípravu, například pro projektový den

1, Zrod populisty v demokratickém státě

- představení tématu a vyučovacího bloku
- vhodné prostředí: krize/epidemie/recese, polarizovaná/fragmentovaná společnost, silné ekonomické a kulturní rozdíly, xenofobie různého druhu
- rolová hra: žáci jsou postaveni do situace, kdy každý z nich má za úkol být autonomním politikem a přemluvit ostatní, aby ho zvolili - má vytvořit program, se kterým souhlasí více jak 3/5 kolektivu (ústavní většina)
- výstup: ve třídě vznikne program s nejvíce populistickými body (kratší škola, zákaz matiky...), dále se hledá také jeden s nejvíce realistickým vyzněním (skříňky místo klecí v šatnách, nové knížky do knihovny a kostýmy na dramatický kroužek...)
- reflexe: diskuze s žáky o tom, který program by si skutečně vybrali a proč

2, Názorový střet demokrata a populisty

- třídě je představena situace: jejich dva kandidáti na prezidenta z minulé hodiny byli zvoleni do druhého kola volby a pořádají otevřenou debatu, kde jejich podporovatelé mohou diskutovat.

- metoda „Děblův advokát“: třída je rozdělena napůl (dělí vyučující), obě skupiny dostávají text s medailonkem, rozpracovaným programem a výroky svého kandidáta. Vyučující se stává moderátorem debaty, polovina třídy obhajuje demokratické argumenty, druhá polovina populisty - pokud někdo nechce hrát, je časomíra, rozhodčí...

- výstup: žáci na straně populisty jsou hlasitější, vtipnější, mají pohotovější reakce => vyučující ukončuje debatu a oznamuje výsledky voleb, populisty vyhrál.

3, Následky populistické vlády na demokracii

- evokační video: populisty se dostává na hrad - lze použít ukázkou se Simpsonových...

- problémové vyučování: vyučující se dostává do role prezidenta populisty a postupně se snaží ohýbat Ústavu tak, aby měl čím dál tím více moci. Žáci jsou v roli občanů a mají na úkol pomoci zachránit svou zemi před úpadkem demokracie.

- shrnutí celého bloku a zpětná vazba

- výstup: žáci zjistí, že je jejich občanskou zodpovědností aktivně se podílet na udržení demokratických principů vlády ve své zemi.

VkO 19.10.

Organizační část:

- Classroomy: VkZ už je lepší, ale na VkO mám 11 lidí - kde je problém? můžu pomoci?
- předsedové stran nemají splněný zápis stran... kontrolují je jejich spolustraníci?
=> váš přístup se odrazí v hodnocení předmětu + pokud bude nebude někdo odevzdávat úkoly dlouhodobě/opakovaně, kontaktují rodiče

Prezentace aktualit:

- nemám nikoho přihlášeného na aktuality z classroomu... připravil si někdo?
(budu to muset zapisovat? stačí classroom nebo musím na hodině?)

! 3 aktuality na příště

Třetí událost ve státě Třetí trojročí:

- jelikož stát Třetího trojročí na základně minulých rozhodnutí Parlamentu pořizoval nákladná opatření, státní rozpočet se dostal do mínusu (schodku) a lehce se zvýšila inflace. Důsledky: mezi obyvateli státu se začali prohlubovat ekonomické rozdíly, hlavně chudší lidé hodně pocítili například zvyšující se ceny potravin.
- nespokojenosti chudších obyvatel začali využívat populisté („kdo je to populist?“ = člověk, co bez odpovědnosti parafrázuje cokoli, co mu přináší oblibu lidu), naopak jiní významní lidé začali pořádat sbírky na podporu nejvíce zasažených chudobou (matky samoživitelky).
- do toho všeho ještě zasahují prezidentské volby! První kolo je za námi a zůstali dva kandidáti:

1, Albert Král: rád je vidět v televizi, vždy využije možnost prezentovat své úspěchy. Mluví často o tom, co lidé chtějí – tvrdí, že to sám dobře ví, protože se s nimi často baví. Je bohatý a má spoustu kontaktů mezi vlivnými lidmi. Na druhou stranu o sobě ale tvrdí, že není politik. Taky často říká, že politici v našem státě jsou zkorumpovaní a zapoměli na obyčejné lidi. Nemá rád novináře, někdy jim dokonce nadává. Také nemá rád migranty z okolních zemí, protože podle jeho slov kradou práci místním.

2, Božena Kolodějová: věnuje se politice už od střední školy, kdy byla předsedkyní studentského parlamentu. Deset let pracovala jako starostka jednoho z velkých měst našeho státu. Často mluví o tom, že správný politik musí dělat i rozhodnutí, která nejsou populární. Na některé politické otázky odpovídá nejednoznačně, občas dokonce řekne, že nějakému tématu nerozumí a odmítne ho komentovat. Vystupuje často v televizi, na sociálních sítích i veřejně na jevišti, během svých projevů ale tvrdí, že její úspěchy jsou zásluhou velkého týmu lidí. Chodí diskutovat i na místa, kde necítí podporu a respektuje, když s ní někdo nesouhlasí.

- úkolem žáků je předložit svá stanoviska vzhledem ke kandidátům – podpoří nějakého? Nebo naopak se proti nějakému postaví?

Téma hodiny: naše obec, kraj a region

Evokace: polostrukturovaná myšlenková mapa (cibule) na téma "domov"

- uprostřed člověk, okolo něho píšeme místa, věci, zvyky:

- **I. nejúzcí okruh:** bydlení, škola, rodina, blízcí přátelé (příroda?)
- **II. střední okruh:** obec, obchody, nemocnice, kultura, kamarádi (moji předci?)
- **III. nejširší okruh:** Česko, Evropa, planeta Země, lidstvo (životní prostředí?)
- + kam by podle vás patřily sociální sítě?

=> po vyjmenování přijít společně na názvy okruhů (třeba "moji nejbližší, Budějce, svět)

=> okruhem I. jsme se zabývali minule, dnes tedy navážeme okruhem II.

=> můžeme se jistě shodnout, že pro nás všechny do středního okruhu patří Budějce => motivace

Samostatná a skupinová práce: "co odlišuje náš domov?"

- každý si vezme kus papíru a napíše na něj 2 věci, které pro něj osobně odlišují České Budějovice od ostatních měst
- až budou všichni mít (2 minuty), vyberou si dvojici, posílí si výsledky a shodnou se na 3 společných
- až budou mít (2 minuty), vyberou si čtveřici a najdou 5 společných věcí (možná se objeví jedna šestice, nevadí)
- naposledy: až budou mít (3 minuty), spojí se do skupiny po 8 (nebo 10)
=> teď by měly* i mít dohromady minimálně 10 věcí
=> mají 5 minut na to, aby se shodly* i na 3 hlavních bodech
- společné sdílení výsledků

Reflexe aktivity: teploměr (levou rukou) na otázku " pracovalo se mi v hodině dobře?"

VkO 9.11.

Organizační část:

- devítce jsem podával průběžnou klasifikaci - zatím jsem dával pouze 1ky a Kna, ovšem, většina má Nko (požadavky = záznam z pololetního projektu)

Prezentace aktualit:

- zapsat si z minulého papíru, vyvolat, podat zpětnou vazbu
- mezitím služba smaže tabuli, není-li smazaná z přestávky
- zvolit 3 aktuality na příště

Čtvrtá událost ve státě Třetí trojročí:

- politické strany dostávají za úkol vymyslet stanovisko, jak řešit schodek rozpočtu (problém z minula), následně hlasují o nejschůdnějším postupu
- kandidáti na prezidenta stojí před poslední superdebatou ve veřejnoprávní televizi, po ní následuje již jen několikadenní mediální klid a přímá volba.
- minule si politické strany odhlasovaly, že chtějí mediálně podpořit svého kandidáta => nyní mají prostor vytvořit vzkaz pro své voliče: "proč je jejich kandidát na prezidenta je lepší, případně proč se protikandidát nehodí?"
- Každá politická strana dostává text s medailonkem (z minulé situace) obou kandidátů + kandidátovy programové priority (nové).
- mají na to 5 minut, poté prezentují výsledek

Téma hodiny: Rozdíly mezi lidmi

Brainwriting: reakce na citát a diskuze

"Všichni jsme si rovni, ale někteří jsou si rovnější" -George Orwell, Farma zvířat (1945)

- učitel žákům několikrát přečte citát bez komentáře
- poté píše na tabuli vše, co mu žáci sdělí jako své evokace
- píše, dokud nepřestanou chrlit nebo nepřijdou na jádro problému, například:
rovnost mezi lidmi jakožto společenský problém
diskriminace na základě odlišnosti
kulturně podmíněné nerovnosti
nerovná distribuce moci
role vzdělání na nerovných podmínkách
socioekonomický kapitál a efekt rodiče
pokřívání pracovního trhu
rovnost příležitostí a rovnost výsledků

Pracovní list: Rozdíly mezi lidmi + sebehodnocení

- vypracuj pracovní list dle svého přesvědčení
- v obou částech se můžeš radit se svými spolužáky
- u každé otázky musíme něco napsat
- v první polovině vám pomůže zamyslet se nad příkladem (na jedné straně bankéř z města, na druhé babička z vesnice)
- práce si vyberu a na první část navážeme příště

Albert Král:

Rád je vidět v televizi, vždy využije možnost prezentovat své úspěchy. Mluví často o tom, co lidé chtějí – tvrdí, že to sám dobře ví, protože se s nimi často baví. Je bohatý a má spoustu kontaktů mezi vlivnými lidmi. Na druhou stranu o sobě ale tvrdí, že není politik. Taky často říká, že politici v našem státě jsou zkorumpovaní a zapomněli na obyčejné lidi. Nemá rád novináře, někdy jim dokonce nadává. Také nemá rád migranty z okolních zemí, protože podle jeho slov kradou práci místním.

Programové priority:

- Chce vyřešit problém s přistěhovalci, aby bylo dost pracovních míst
- Prosadí příspěvek 1 000 na vánoční dárky na každé dítě, protože na ně rodiče kvůli inflaci nemají peníze
- Zařídí, aby v každém městě byla pobočka úřadu vlády, kde si mohou lidé stěžovat na aktuální problémy
- Protlačí slevu na základní potraviny a pivo

Božena Kolodějová:

věnuje se politice už od střední školy, kdy byla předsedkyní studentského parlamentu. Deset let pracovala jako starostka jednoho z velkých měst našeho státu. Často mluví o tom, že správný politik musí dělat i rozhodnutí, která nejsou populární. Na některé politické otázky odpovídá nejednoznačně, občas dokonce řekne, že nějakému tématu nerozumí a odmítne ho komentovat. Vystupuje často v televizi, na sociálních sítích i veřejně na jevišti, během svých projevů ale tvrdí, že její úspěchy jsou zásluhou velkého týmu lidí. Chodí diskutovat i na místa, kde necítí podporu a respektuje, když s ní někdo nesouhlasí.

Programové priority:

- Podpoří program finanční gramotnosti pro dospělé, aby si lidé nepůjčovali na dluh
- Pomůže zajistit základní potraviny pro nejchudší a lidi v akutní nouzi
- Bude se aktivně podílet na debatě o dobrém soužití různých kultur v zemi
- Navrhne změnu zákona, kvůli které by se vláda více zodpovídala Parlamentu (vám)

Pracovní list: Rozdíly mezi lidmi

V čem všem jsou lidé různí? Jak se navzájem odlišujeme?

V čem jsme si všichni rovni? V čem jsme stejní?

Sebehodnocení

Jak vnímáš svou práci hodině? Čím bys to mohl*a zlepšit?

Využíváš způsobů vzdělávání nabízených od průvodce? Proč?

Pracovní list: Rozdíly mezi lidmi

V čem všem jsou lidé různí? Jak se navzájem odlišujeme?

V čem jsme si všichni rovni? V čem jsme stejní?

Sebehodnocení

Jak vnímáš svou práci hodině? Čím bys to mohl*a zlepšit?

Využíváš způsobů vzdělávání nabízených od průvodce? Proč?

VkO 23.11.2023

Organizační část:

- svoje středěční konzultačky jsem posunul, abych je stíhal: začínají v 12:00

Prezentace aktualit:

- máme jich naplánovaných 5, přednost mají ty, co měly být už minule: Maty
- zapsat si z minulého papíru
- mezitím služba smaže tabuli, není-li smazaná z přestávky
- zvolit 3 aktuality na příště

Pátá událost ve státě Třetí trojročí:

- Žákům je připomenuto, že Albert Král v minulé části vyhrál volby, mezitím již byl jmenován prezidentem a před pár týdny se ujal funkce.
- Je jim sděleno, že dle veřejně dostupných informací je zřejmé, že Albert Král začal rychle po jmenování sledovat své vlastní zájmy. Vybral si do své kanceláře poradce a úředníky, kteří patří do okruhu jeho známých. Někteří z nich byli v minulosti souzeni za korupční praktiky, například nápadně drahé státní zakázky pro jejich vlastní firmy nebo takzvané „praní špinavých peněz“ ve svých podnicích (ujistit se, že žáci pojímům rozumí).
- Od anonymního informátora z prezidentského úřadu jsme dostali informaci, že Albert Král včera se svým nejbližším poradcem projednával falšování fotek a dokumentů, které mají poškodit všechny předsedy parlamentních stran státu Třetího trojročí. Dle našich informací chce ukázat, že vaše strany nepomáhají lidem a snaží se vykrádat státní finance.
- Někteří aktivní občané již naplánovali protesty na náměstích velkých měst, jiné veřejně známé osobnosti naopak hlásají, že demonstrace proti Albertu Královi jsou vulgární a jde „hanobení hlavy státu“.
- Politické strany dostávají opět za úkol přijít stanoviskem, jak se k situaci postaví. Žákům je navrženo využít internet v mobilu pro vyhledání možných řešení situace z jejich pozice. Mají 5 minut na diskuzi, poté přichází prezentace výstupů a případné námítky.

1. strana přípravy VkO 23.11.2023

Téma hodiny: Předsudky - reflexe Živé knihovny

Diskuze: zasvěcení minule nepřítomných a společná reflexe

=> Minule nepřítomní si vezmou papír, vyberou si 3 až 4 lidí do své skupinky, co byli na workshopu => **mají pět minut na to, aby od svých kolegů zjistili, co se minulý čtvrtěk dělo a jaké to bylo** => sepíší si to a pak své nálezy budou prezentovat

Následuje reflexe se všemi:

- Jaké dojmy si odnáší z živé knihovny?
- Co tě na nějaké knížce nejvíce zaujalo/překvapilo?
- Potvrdily se vaše předsudky, které jste měli před seznámením se s knížkou?
=> v čem se lišily, v čem se shodovaly?
- Z čeho jste čerpali při vytváření vašich novinových článků?
- Co všechno naše představy o lidech ovlivňuje? Proč takto uvažujeme?
- Jak nás naše stereotypy a předsudky ovlivňují v běžném životě?
- Co se s tím dá dělat?

2. strana přípravy VkO 23.11.2023

VkO 30.11.

Organizační část:

- svoje středěční konzultačky jsem posunul, abych je stíhal: začínají v 12:00

Prezentace aktualit:

- zapsat si z minulého papíru
- mezitím služba smaže tabuli, není-li smazaná z přestávky
- zvolit 3 aktuality na příště:

Šestá událost ve státě Třetí trojročí:

Stát Třetí trojročí si minulou hodinu odhlasoval, že se pokusí zfalšovat smlouvu, aby prezidenta republiky Alberta Krále dostal z funkce. Albert Král se již nezdržuje se zbytečným pročítáním smluv, takže skutečně podepsal. Ovšem, pár dní potom, že předseda strany předloživší návrh řešení Alberta Krále odsunul od moci, kancléř poradce podal stížnost k nejvyššímu správnímu soudu, který uznal smlouvu jako neplatnou a Albert Král se vrátil do svého úřadu.

Co se ovšem stalo dalšího, Albert Král samotný podal trestní oznámení na předsedu strany NE kvůli falšování smluv, hrozí mu až 10 let nepodmíněně. Jelikož je předseda NE chráněn poslanceckou imunitou, musí si nejdřív parlament našeho státu odhlasovat, že ho chce vydat soudu. Máte nyní 3 minuty, abyste se domluvili, kdo bude hlasovat pro a kdo proti vydání soudu.

Rozhodnou vydat => Král vyhraje, ale demokratické hodnoty jsou zachráněny

Rozhodnou nevydat => zůstane status quo, ale hranice demokracie už budou poškozeny

Reflexe: chtěl bych s vámi zkusit shrnout, co jsme se v projektu prozatím naučili

- Jaké je to být politik? Podle čeho se rozhoduješ při projektu?
- Jsi spokojený*á s myšlenkami a rozhodnutími tvé strany? Chtěl*á bys, aby to byla skutečná vládnoucí strana v Česku?
- Myslíš, že bys byl dobrý politik? Proč ano, proč ne? Jaké vlastnosti by politik měl mít?
- Jak si myslíte, že jste zatím život ve státě jako politici ovlivnili? Jsou tam vaši občané spokojení? Jak je to s jejich právy?
- Proč myslíš, že jsem pro vás jako jedno z témat zvolil prezidentské volby? Jak na tebe působili kandidáti?
- Zdá se ti, že tvoje rozhodnutí mají následky? Jaké?

Představení prosincového projektu: týdenní vyvážení tříděného odpadu

- motivace: nepřijde vám, že jsou často plné kontejnery na tříděný odpad?

- cíl: změnit vyvážení z 1x za 14 dní na 1x za týden
- vzdělávací výstupy: oficiální email, pravomoce magistrátu, pravomoce občana
=> můžeme to vůbec změnit?
- prostředek: fotodokumentace, lobbying u města ČB
- dobrovolníci: jinak vyberu losem
- já funguju jako konzultant, rádce
=> zadat jako zápis do classroomů

Téma hodiny: Genderové rozdíly

- Rozdejte každému šest nebo více samolepících kartiček (tzv. post-it). Vyzvěte žactvo, aby na kartičky během 5 minut zapsali alespoň dvě vlastnosti:
 - typicky ženské
 - typicky mužské
 - typicky všelidské

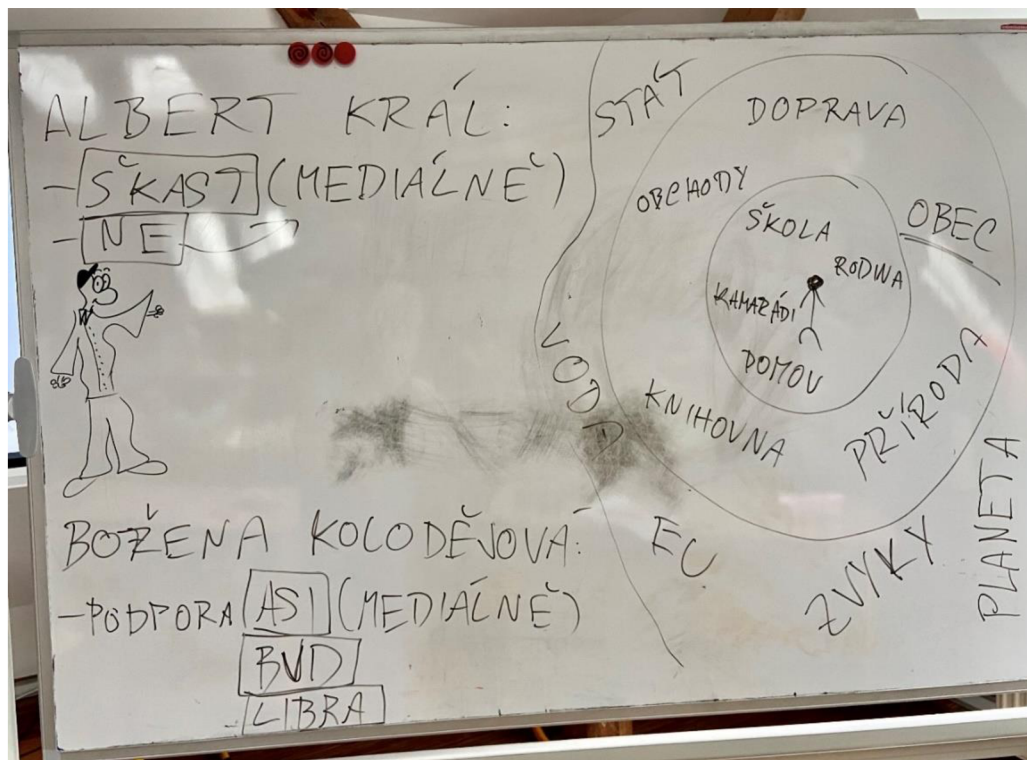
Připravte na tabuli 3 sloupce: typicky lidské/typicky mužské/typicky ženské.

- Vyzvěte žáky a žákyně, aby své kartičky vlepili do příslušných sloupců, ale nehodnotili se navzájem - vyberte ke každému sloupci jednoho žáka, který přečte výsledky v něm => **jde o okolí očekávané vlastnosti od mužů a žen**
- **Skupinová práce na 5 minut:**
 - Skupina 1: *Jaké výhody přináší mužům okolí očekávané vlastnosti?*
 - Skupina 2: *Jaké nevýhody (omezení) přináší mužům okolí očekávané vlastnosti?*
 - Skupina 3: *Jaké výhody přináší ženám okolí očekávané vlastnosti?*
 - Skupina 4: *Jaké nevýhody (omezení) přináší ženám okolí očekávané vlastnosti?*
 - Skupina 5 (devítka): *Jaké jsou rozdíly v očekávaných mužských a ženských vlastnostech napříč různými zeměmi ve světě?*
- 2. Skupiny prezentují, k čemu došly.

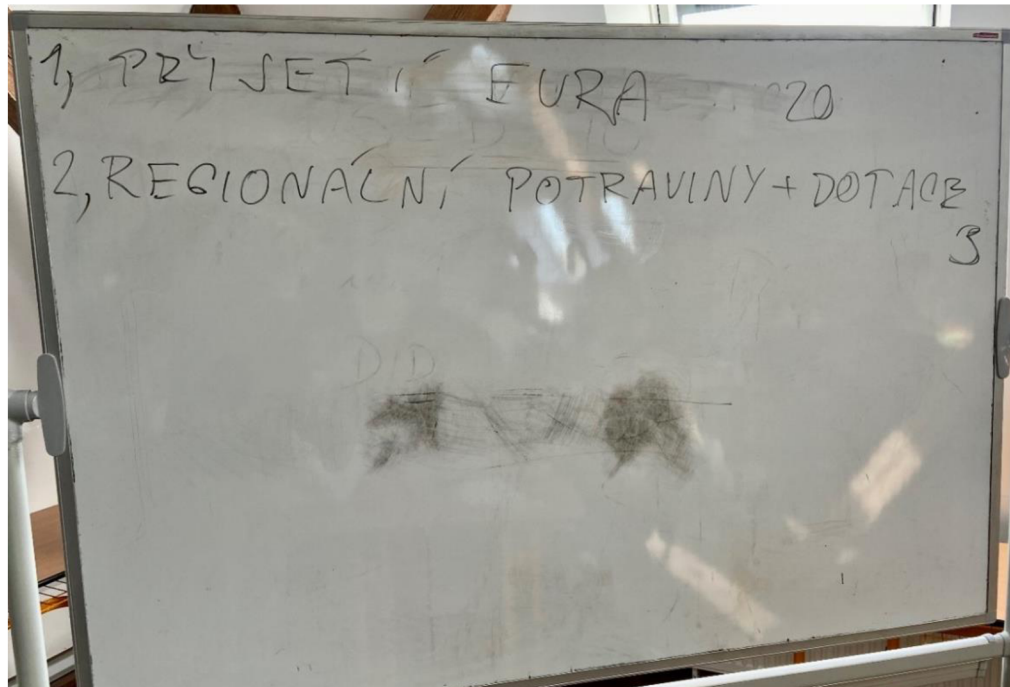
Očekávaná zjištění:

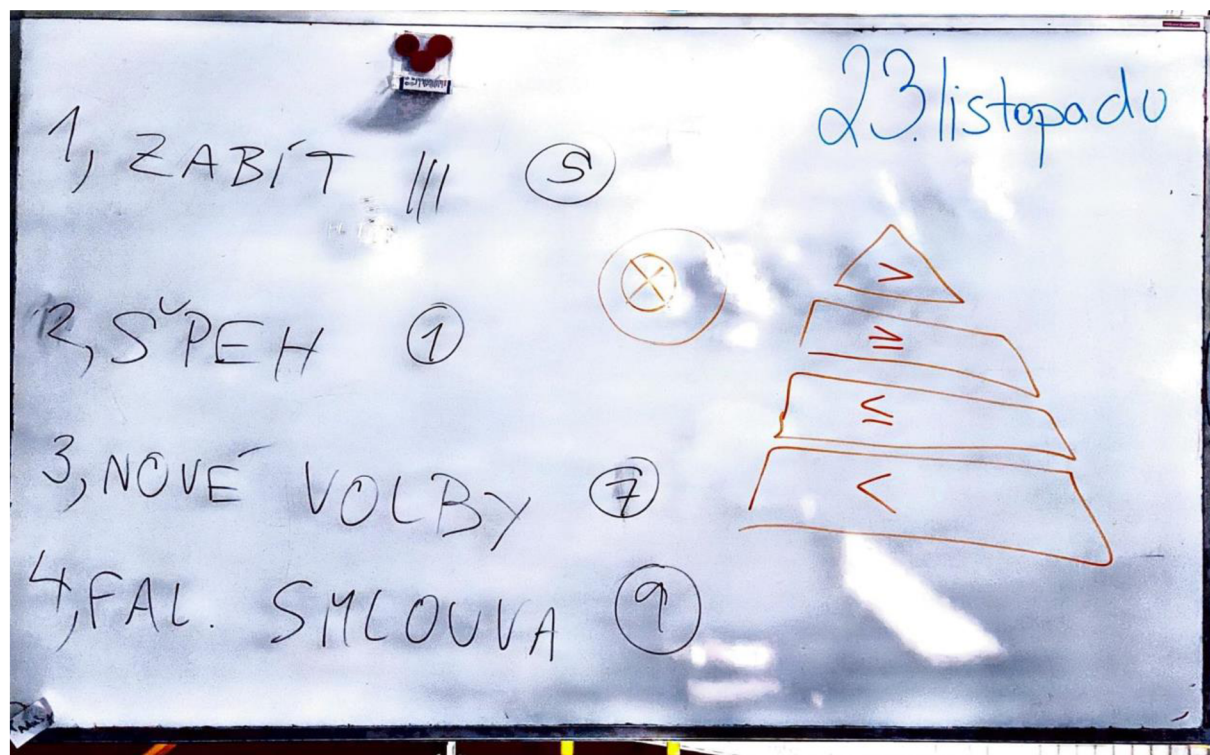
- zpochybnění "nepřekročitelné" hranice mezi "mužskými" a "ženskými" vlastnostmi
- dopad genderové stereotypizace na svobodu individua - povolání, priority...
- zdůraznění rozdílů mezi pohlavím a genderem

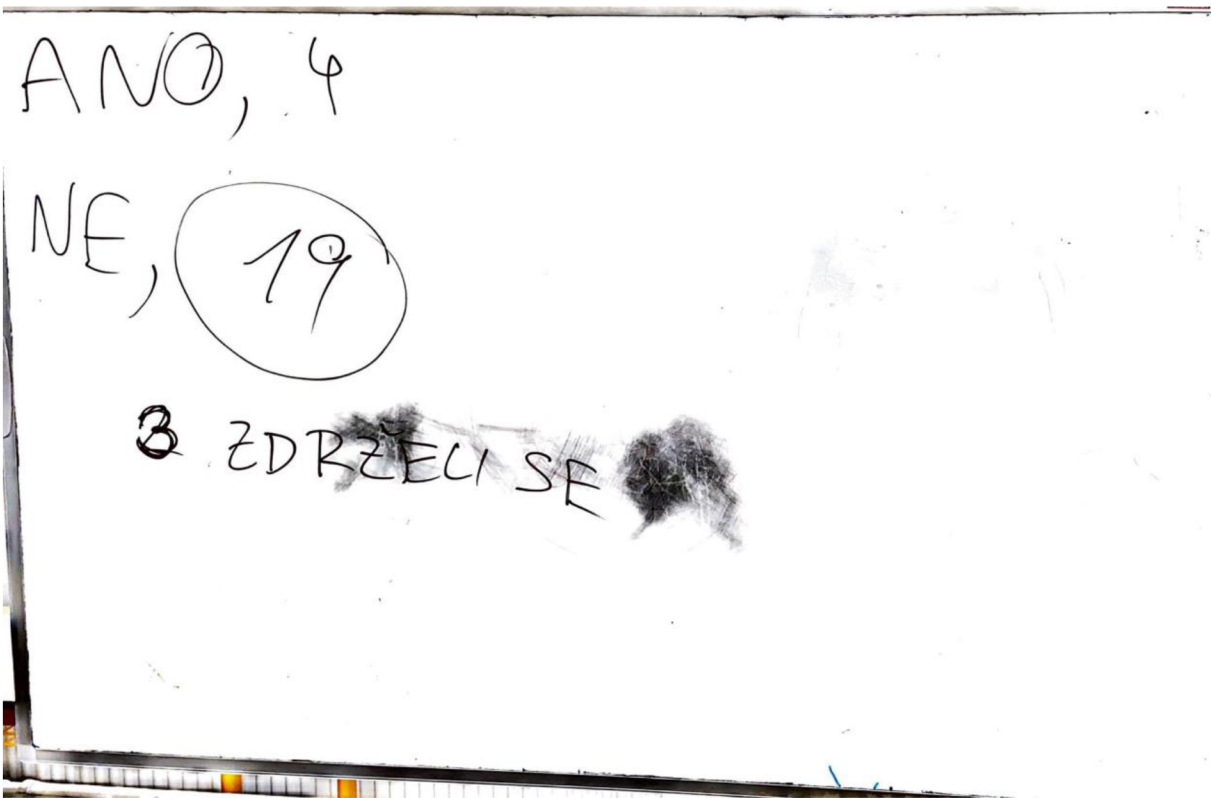
Příloha III. – Fotografické záznamy hlasování třídy během realizace výuky

Část I.: Podpora prezidentských kandidátů (levá polovina tabule), 19.10.2023

Část IV.: Hlasování o vydání místopředsedy strany soudu kvůli zfalšování smlouvy, 30.11.2023

Příloha IV. - Materiály pro výukovou lekci *hranice demokracie*

1. Pomocný materiál k tvorbě fiktivních politických stran

Tradiční rysy levice x pravice

	levice	pravice
Priority	Sociální politika, sociální jistoty	Výroba, umožnění podnikatelské aktivity
stát	Silný stát	Minimalizace kompetencí státu
spravedlnost	Rozdělovací	vyrovnávací
rovnost	výsledků	příležitostí
svoboda	reálná	formální
demokracie	Zastupitelská, důraz na přímou demokracii	zastupitelská
člověk	kolektiv	jednotlivec
Stát a společnost	Tendence ke splynutí	Důsledné rozdělení
Společenský vývoj	Revoluce nebo reforma	evoluce
Stát a ekonomie	Státní ochrannářství	liberalizace
Ekonomické priority	Snížení nezaměstnanosti	Snížení inflace

2. Pomocný materiál k tvorbě fiktivních politických stran